

Irodalmi tükör / szépirodalom

A 70 éves Oláh János köszöntése

Oláh János: Vásznak a szélben, Az öregség	3-4
Péntek Imre: Írópálya, az öntörvényűség mintájával	5
Szentmártoni János: Beszélgetünk az üres szó mögött	6
Koncsek József: Gyalogút	7
Győri László: Elérni az elérhetlent	8
Mezey Katalin: Omega és alfa	9
Kovács István: A fény százada	10
Kiss Benedek: Levélféle Oláh Janónak	14
Lackfi János: Oda	15

A dunaújvárosi műhely alkotásaiból

Pásztor Bertalan: Dunaújvárosi írók, költők, képzőművészek	16
Kiss Kálmán: Bordal, Bernadett, Tandal, Ó, hogy ragyogott, Törvény, Balatoni disztichon	18-19
Kálnay Adél: Vörös víz	20
Bujáki Lívia: Az volt a nyár, A csillagló	22-23
Pillizota Szandra: Amphora, Mükénéi szajhához, Fűgeszüret	24
Dreff János: Töredékek a tanári és az írói egzisztencia mibenlétének különbözőségéről	25
Pásztor Bertalan: Fénytörés	27
Gáspár Aladár: Képsor	30
Szemere Brigitta: Tavasz III., Hiányod, Pécsi séta	31
Solti Gyöngyi: A dísztyúk, Tisztességes vég	32
Pósa Zoltán: Seminoma, avagy kórház a város közepén	34
Petróczi Éva: Keményarcú királylány... , Egy pécsi utcanévre, Örökség, Édes tizenhat...	43-44
Péntek Imre: nyáj' parancs, Egy szobrász halálára	45-46

A költő és szerkesztő Péntek Imre – összeállítás

László Zsolt: Személyes formák. Az irodalmi intézményesség művelése – Péntek Imre székesfehérvári korszaka	48
Bakonyi István: A fehérvári Péntek Imre	51
Göncz László: A zalai irodalmi műhely megteremtője	53
Szemes Péter: Péntek Imre és a Pannon Tükör	56
Szokolczay Lajos: Péntek Imre hetven éves	60
Pomogáts Béla: Egyenes beszéd – Péntek Imre újabb verseiről	62

Tanulmány - kritika

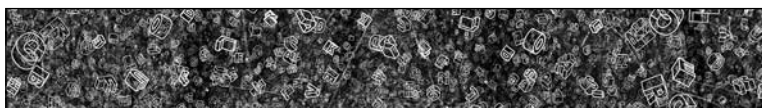
Payer Imre: Poétikai módosulások Péntek Imre költészetében	65
Szemes Péter: Vidékrombolás-lélekkrontás (Oláh János Száműzött történetek című könyvéről)	70
Pénzes Dávid: Változatlan halhatatlanság (Madarász Imre Változatok a halhatatlanságra című könyvéről)	75
Farkas Szilárd: Aranyosás (Szemes Péter Művek felé című kötetéről)	82

Képző - és Iparművészet

Fekete György: Üzenet	85
Péntek Imre: Összegzés, visszatekintés, megújulás (Fekete György Aranykor című kiállításáról)	86
Karát Anita: Az életigenlés finom esszenciái (Fabók-Dobribán Fatime képei a Városi Kiállítóteremben)	90
Beszprémy Katalin: 30 éves a Zala Megyei Népművészeti Egyesület (Áttekintő kiállítás a zalaegerszegi Gönczi Galériában)	92
Kertész László: Feszület, mint emlékmű	97
Szemes Péter: Ruszt József húsz éve	100
Wenhner Tibor: A fájdalmas szépségek szobrásza - Fischer György 1956 – 2012	103
Kostyál László: In memoriam Fischer György	104

Hírek

Szerzőinkről

A folyóirat archívum a www.pannontukor.hu weblapon elérhető.
Ugyanitt információ a folyóiratról és a Pannon Tükör könyvsorozatról.

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Balogh László-Nagykanizsa

Cséby Géza - Keszthely, Hévíz
Gyulai Csaba - Zalaegerszeg
Kiss Gábor - Zalaegerszeg
Papp Ferenc - Nagykanizsa

SZERKESZTŐSÉG

Péntek Imre - főszerkesztő
Szemes Péter - főszerkesztő-helyettes
Bence Lajos (Lendva) - főmunkatárs
Kabdebó Tamás (Newcastle, Írország) - főmunkatárs
Kardos Ferenc (Nagykanizsa) - munkatárs

ROVATVEZETŐK

Tóth Imre - vers
Somogyi Zoltán - próza
Szemes Péter - tanulmány, kritika
Horváth M. Zoltán - képzőművészet
Király László - zene
Kaj Adám - fiatalok, pályakezdők

Készült Zala megye,
Zalaegerszeg, Nagykanizsa,
Lenti, Hévíz önkormányzatának,
és a Nemzeti Kulturális Alapprogram
támogatásával.

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Szerkesztőségi cím:

Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900
Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.
E-mail: pannonfold@gmail.com
Telefon: 92/598-070

Kiadja a Pannon Írók Társasága

Kiadóvezető: Péntek Imre elnök
Előfizethető csekken vagy számlázással,
mely a szerkesztőség címén igényelhető.
Számolás: Zalaegerszegi Takarékszövetkezet,
Zalaegerszeg 75500258-10809415
Az egyes számok ára: 1000 Ft.
Előfizetési díj egy évre: 3000 Ft.

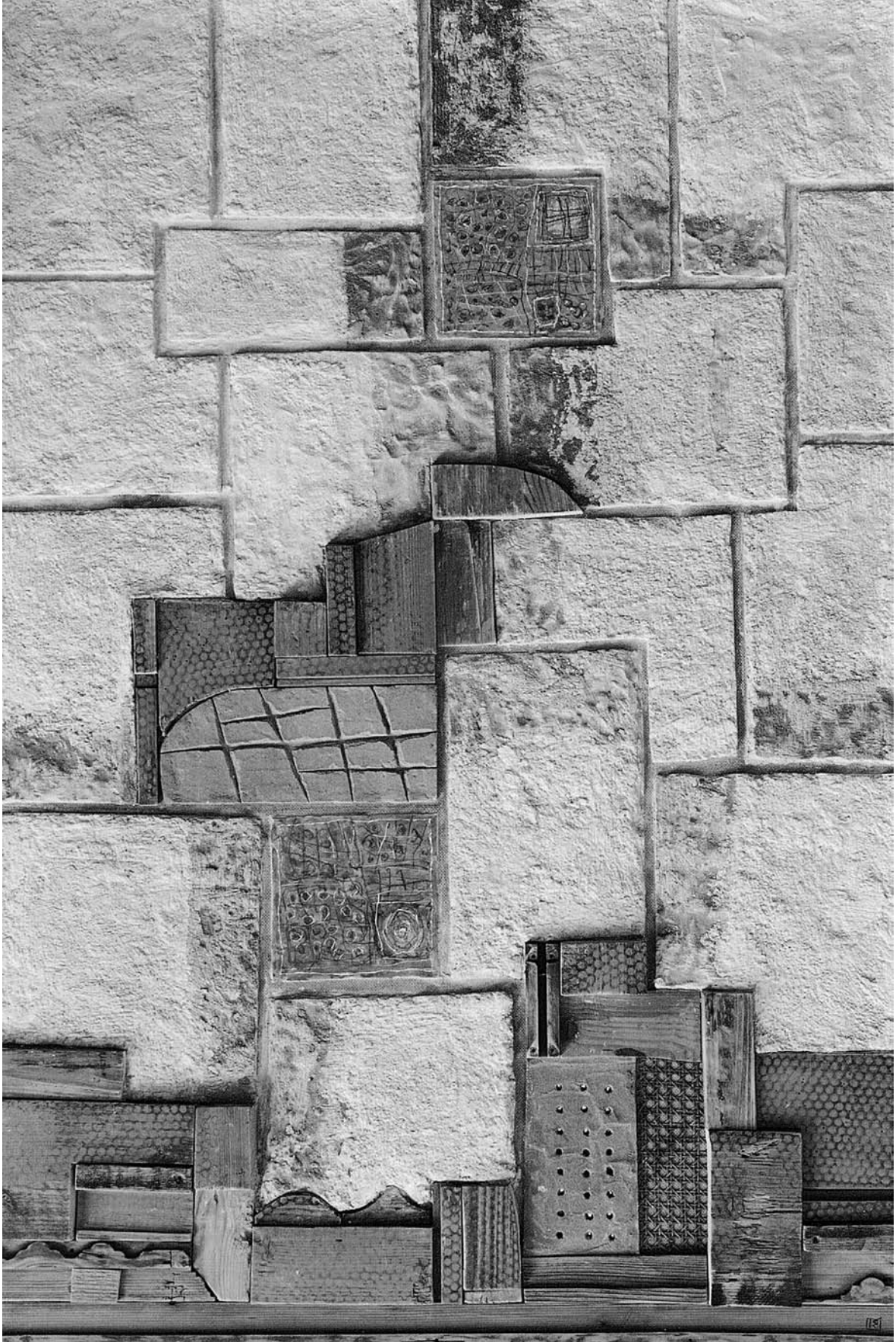
ISSN 1219-6886

Előkészítés:

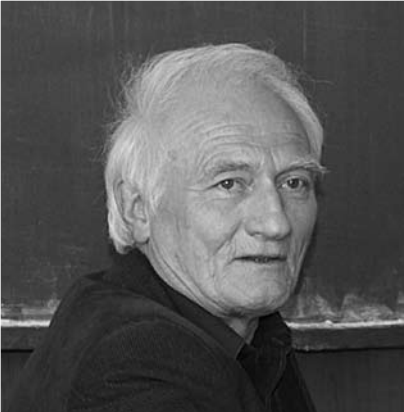
Náspáng Grafika
hmz@t-online.hu
Nyomdai munkák:
Göcsej Nyomda
8900 Zalaegerszeg,
Bajcsy-Zsilinszky tér 2.
E-mail: info@gocsejnyomda.hu

További támogatóink:

NB FORSZ
Szolgáltató és Tanácsadó Kft
Könyvvezetés - Könyvvizsgálat
Tel: 92-510005, Fax - 92-510006

Birkás István: *Kunmadarasra gondolk IX*. 130x85 cm - 2011

A 70 éves Oláh János köszöntése

Oláh János

Vásznak a szélben

Reménytelen halántékkal
október ablakának dőlök.
Üvegen át sugárzik
az elgyöngülő napsütés öle.
Keresgélem,
a halszálka-kusza érzékelés
mit veszít el,
mire talál rá,
milyen térérés távlatába száműz?
Ami egykor mindennél fontosabb volt,
amire az életemet tettem,
amit gyűlöltem és szerettem,
azt most már
le se nézi, kétségbe se vonja
e kusza, szenvedély utáni kor.
Lüktető
orvos-keze a pulzusomra téved,
mintha beteg volnék, úgy csitít.
Véletlen volt,
mondja tűnődve,
véletlen minden út, amit bejártál,
és véletlen az is, amit nem járhatsz be most már soha.

Az öregség

nem úgy tör rád, nehogy azt hidd,
mint a vihar,
s nem úgy csap beléd, mint a villám.
Észrevétlenül, hosszan barátkozik veled,
jóakaródnak mutatja magát,
belátást, bölcsességet mímelve udvarol körül,
de el ne hidd egyetlen szavát se,
bujá és hazug lepketánca
ifjúi önbecsülésed hernyórágta sebeit
nem gyógyítja be, csupán elfödi.
Most, hogy mindezt tudom,
szeretném elhessegetni magamtól,
szeretnék hátat fordítani neki,
hagynám faképnél,
de hiába,
gúnyos nevetése bőrömön habzik,
a csontomba nyilall,
átmossa agyvelőm.
Bármilyen kínos, bármilyen megalázó,
el kell ismernem, ő is én vagyok.

Írópálya – az öntörvényűség mintájával

(Oláh János köszöntése)

Némi somolygással kezdtem ehhez az íráshoz. Én már év elején betöltöttem a hetvenet, azt a kort, amit el sem tudtam képzelni. De János csak mostanában (novemberben) lépi át a nehéz léptű „küszöböt”. Ám hiába vagyok (volnék) idősebb, hozzá képest ma is ifjoncabb, könnyelműbb, felelőtlenebb vagyok. Legalábbis – így érzem. Soha nem szólítottam Janinak – azt hiszem, csak kevesen –, János volt ő nekem, barátainak, jó ismerőseinek. Komolyság és felelősségtudat jellemezte megismerkedésünktől. Kohézióteremtő erő(tér) lakott benne. És én örömmel engedelmesskedtem ennek a hívásnak, kötődésnek. Az antológia szervezésekor is ezt éreztem.

S olyan természetes volt, hogy amikor már semmi remény sem mutatkozott a megjelenésre, akkor János vette hátára az ügyet, s házalt, szervezett, előállt a magánkiadás ötletével. (Amitől a haja égne állt jó néhány szerkesztőnek, kultúrpolitikusnak.) Csak jóval később került a kezünkbe az egyik kéziratban felejtett lektori jelentés, melyben az elkeseredett cenzor Oláh János és bandájának titulálta társaságunkat. S rögtön tudtuk: jó úton járunk, melyet nem szabad elhagyni. S büszkeség töltött el, hogy ebbe a „bandába” tartozom.

Igen, a kezdetek. Igazából nem mértük fel az erőviszonyokat. S talán János kitartása és makacssága nélkül széthullott volna kezdeményezésünk, ahogy más, hasonló csoportokkal történt. De – ahogy gúny és a kétségbeesés fogalmaztatta vele a *Fordulópontban* (ami már 68-ban megvolt!) –: „Nyitott kapun dörömbölünk / felnyithatatlan / nyitottság / előttünk”. Ezen a „felnyithatatlan nyitottságon” volt iszonyú nehéz áthatolni. Neki is.

Nehéz volt, mert – ahogy írta egyik interjújában –: „a szükségtelennek ítélt jelenségek krónikásának szegődtem, alighanem azért, mert nem volt más választásom”. Ez nem teljesen igaz. Volt más választás, más lehetőség is. A behódolás, a beletörődés, és a mélyben (titokban) mindenki által megvetett lelkesedés, lelkendezés. Őt nem vonzotta ez a csábítás.

Valójában a hamisság törvényei szerint nem lett volna szabad meglátni, megítélni a rendszer fonákságát. A szelídnek tűnő diktatúra személyiséget roppantó brutalitását. Persze, volt kenyér, egzisztenciális biztonság, leegyszerűsített elégtétel... De milyen áron! (Most látjuk igazán!) János korai verseiben is feltűnik a valósággal szembenezés igénye. Ami teljes elutasításra talált. „A szegényember igazsága”. A primitív szociális tanításokkal (demagógiával) átpolitizált korban.

A „krónikás” azonban nem adta fel. Írta könyveit, amelyek átverekedték magukat a közöny, a gyanakvó elutasítás, a mérhetetlen szervilitás falán. Kodolányi Gyula írja a *Por és hamu* utószavában: nehéz olvasmányokat tett le az irodalom asztalára. Prózában és versben. A tartalmi intenzitás és formai csiszoltság talán sokakat megriasztott. S ha jó ideig nem is találtak rá azok, akiket megcélzott kötetével, ebben a „szövegtrezorban” súlyos, nem romlandó kincsek lappanganak. Előbb-utóbb felfedezik őket. Én csak a saját újraolvasásomra tudok hivatkozni, mennyi éleslátás, filozofikus bölcsesség, kritikus élethelyzeteket átvilágító szentencia búvóli el az értőt...

S még valami. Amire szintén Kodolányi Gyula tanulmányában akadtam: az „öntörvényűség mintája”. Ez a törhetetlen személyiségmintázat adott erőt neki a „hosszú meneteléshez” – a mai sikerekig. Mert a Magyar Napló – a fanyalgók ellenére – sikertörténet. A „másféle” lap, a könyvkiadó, a körülötte kialakult szellemi holdudvar. Egy alternatív kánon felmutatása. A „hivatalos, szakmai” ellenében. (S ez így (lenne) helyes: legyenek versengő kánonok, majd az utókor eldönti, melyik az érvényesebb.) A szerkesztés mindennapjai, erőfeszítései – az utóbbi időben – háttérbe szorították az alkotót, az írás gyönyörűségére (fel)esküdött embert. Én bízom abban, hogy „a tollmintás papír-hajók lázas érintésektől megsebezve... újra útra” kelnek. S a hetven év súlya meg sem látszik rajtuk.

Beszélgetünk az üres szó mögött

(*Oláh Jánosnak*)

„Valaki mintha helyettünk beszélne”
egy külvárosi bisztró éjjelében.
Eltitkolná előlünk a verset,
gyanús suttogása lila permet.

Ha valaki puskavégre kapná
s a kertvégi sufniába akasztná,
a végén még mi rognánk össze tőle,
lennénk üres kabát, szél söpörte.

Valaki mintha beszélne helyettünk,
s mi a szavai mögött rekedtünk:
nem hallanak minket, igazunkat,
amely amúgy is csak altat, untat.

Mondd csak, mikor borult föl így minden?
Úgy érzem magam, mint egy filmben,
amit nem vetít le senki, seholy,
csak kézről kézre jár az alkohol.

Pedig többen hittünk, messzebbre láttunk,
kikötött bennem a látomásunk,
mint egy hajó lovasi hegytetődön –
szétesett égbolt; bortalan ősz jön.

Mintha beszélne helyettünk valaki.
Egyre idegesítőbben mondja ki
a nevünk, mutatkozik be hosszan,
s rendszerint eltaknyol a mondatokban.

Ki hívta, ki fia ez a senki?
Egyáltalán ki tudja elviselni?
Tiszta szavak helyett moslék dala,
mit a világ böffent föl általa.

Mégis tömegek állják körbe őt,
a lódító csodákat tettetőt.
Pedig inge mögött az úr lobog,
döngnek csontkezek verte jégdobok.

Sehonnai csavargóból lett sztár,
aki már mindnyájunkat lepipál.
Mégis szinte már szánom őt, én, a rab.
Mert végül is én vagyok a boldogabb.

És te, a bölcsőbb, ki a kezére versz.
Somogyi domb tövében elheversz.
Beszélgetünk az üres szó mögött.
A lényeg verseinkbe költözött.

Történetünk ha a száműzött sója,
úgy teszünk, mintha misem történt volna.
Ott folytatjuk, ahol elkezdtük egykor,
mikor a vers, és az élet még egy volt.

Konczek József

Gyalogút

(Oláh János születésnapjára)

Valahol összeérnek a rétek, az utak, az árkok,
egyetlen faluhatár az egész civilizáció.
S még jó, hogy kalapáccsal törhetek diót,
miközben egyszerre élek meg öt-hat világot.

Vagyok tölgyfa, holdtörténet, habos tej, gépszalag és virágminta.
Saját lényege szerint mindegyik, sokszorosán élve át,
hogy érzékeink megoldást találnak a kitalálhatatlan némaság
ágain tenyésző vágyainkra.

Mi tart majd együtt ilyen össze nem egyeztethető
jelenetekben, amelyek felé egyre sebesebben haladunk?
(Érzed-e, hogyan hűl ki beszédünkből a párolgás?)

Sokan nem éljük meg majd: valahol egyszer nem lesz más,
mint elszállt holnaputánok után is gyalogút,
és déli harangzó is lesz és kozmikus piros cseréptető.

Elérni az elérhetlent

A minap egy színház igazgatójával, rendezőjével találkoztam, aki az *Elérhetetlen föld* megjelenésekor, 1969-ben, egy kis alföldi város gimnáziumában tanított. Amikor megtudta, ki vagyok, hévvel, tüsszel mondta el, hogy mit jelentett neki az az antológia: reményt, hogy mégis lehet. Ennél nem találok tömörebb, jobb, meghatóbb dicsőretet. Tehát a remény részese lehettem egy régi, már történelmi pillanatban. És hogy a gyűjtemény napvilágot láthatott, elsősorban Oláh Jánosnak és Angyal Jánosnak köszönhetjük. Lankadatlanul járták a stációkat egészen addig, amíg furcsa véletlenül Darvas József (szülővárosom nem egészen dicsőséges szülöttje) pártfogásába nem vette. Már összegyűjtöttük a magánkiadásra a pénzt, amikor a színen megjelent. Szébb lett volna, ha saját erőből, a szamizdatok elődjeként jelenik meg, de hát így alakult.

Amikor Oláh Jánost a 70. születésnapján üdvözlöm, először is azt a munkát köszönöm meg neki, amit az antológiáért tett. Övé a címadó vers, a gyönyörű *Elérhetetlen föld*. Az a föld a szülőfalujáé, Nagyberkié, onnan emelkedik fel egy másik, elvont földdé, amelyet egyszer el kellene érnünk. Mint kaposvári (somogyi) könyvtáros, megfordultam benne, és ezen a versen át néztem a Kapos-menti kis falut, néztem „*a robogó fellegeket*”. Ki figyelt föl ennek a versnek a szépségére? És ki figyelt föl arra a két sorra, amely olyan pontosan fogalmazza meg annak a nemzedéknek a lelki állapotát? „...*a fölnehlázadt lázadók nyugalma / torz haragvássá növekszik bennem*”. És az *Otromba tréfára*, amely a könyv egyik legjobb, fiatalos tűzű verse? „*Testvéreim, proletárok, / a világnak nekivágok*.” Ki az a proletár? Nem a munkásmozgalmi, hanem a latin *proletarius*, a mindenkori szegény.

Itt állunk hetvenévesen, és azt kérdezhetnénk: nekivágtunk a világnak, de elértük-e a sóvárgott földet? 1969 után még három évtizedet kellett várnunk arra, hogy szabadon dönthessünk sorsunk és verseink felől. Ma már nevetséges, hogy egy-egy vers, egy-egy sor miatt egy-egy kötetet kéziratba zártak, némaságra ítélték. Megsínylettük az álul hallgatag cenzúrát. Közülünk egyik nagy vesztesének Oláh Jánost látom, sokkal többre juthatott volna, ha nem kötik gúzsba, ha szabadon élhet vonzalmaival, tehetségével.

A népi irodalom elkötelezettje, a *Magyar Naplót* emiatt szolgálja most már tizennyolc esztendeje. Mondtam is neki, ne szolgálj már tovább, vegye át más a gondjait, magaddal törődj, – írj! Ennek már néhány esztendeje, de csak bólogatott, és szerkeszti még most is a Naplót. Az *Elérhetetlen földet* írja benne tovább, elérni az elérhetlent.

Hetvenedik születésnapján egy rövid kis verssel köszöntöm, amelynek a kiindulópontja Bella Istvántól származik. Péntek Imrét köszöntötte vele hatvanadik születésnapján. Elorzom tőle a két első sort, mintegy mottóul, kiborítom belőle Péntek Imrét és onnan folytatom neked, *Oljanó*, játékból és szeretettel, a ti Zsigátok:

„*Mint betyár a kurtavasnak,
örülj a hatvanasnak.*”

Mint zsvány a deresnek,
ÖRÜLJ A HETVENESNEK!

Mint cigány az ócskavasnak,
örülj a nyolcvanasnak!

Mint kutya kilenc ebnek,
örülj a kilencvennek!

Mint Isten Szent Ferencnek,
örülj a kilencvenkilencnek!

Isten majd égbe iktat,
örülj a századiknak!

2012. október 29.

Mezey Katalin

Omega és alfa

Harsonaszót hallottam, fejemet fordítottam,
hét gyertyatartó között mikor megpillantottam,
s erőtlenségre, mint a holt, a lába elé rogytam.
Kezével megérintett és megszólított: „Ne félj!
Én vagyok. Az első, aki meghalt, mégis él.
Örökké élek, nincs már hatalma a halálnak.
Nálam van a kulcsa halálnak, alvilágnak.
Írd le, hogy hét csillagot tartok a jobb kezemben,
hét arany gyertyatartó a hét egyház köröttem.
Írd le, amit hallottál, írd le mindent a könyvben!”

És kapu nyílt az égen, és kapu nyílt fölöttem,
láttam a közelt, távot, egyszerre történt minden.
Múlt, jelen, jövő együtt, mintha egyes-egyetlen
tekintet sugarában nyílna, virulna, hullna,
minden élő és holt mintha egyszerre volna
gyermek és aggastyán, virágzó ág, kidőlt fa,
egyszerre volna fényes palota és a romja.
Láttam, szárnyát kibontva szállt fel a gonosz lélek,
hatalmas árny terített az égboltra sötétet,
és vérré vált a tenger, Nap, Hold, csillag lehullott,
és én leírtam mindent, amit az angyal mondott.
Semmit el sem is vettem, semmit hozzá nem adtam,
írtam hiteles szókkal, amit láttam, hallottam.

Aki tisztátalan lett, maradjon is meg annak,
aki igazságtalan, maradjon meg hazugnak,
de aki jó úton jár, az arról le ne térjen,
és aki szent, legyen szent, eztán is szentül éljen.
Én, János, mindezeket hogy láttam és hallottam,
az angyal lába elé borultam, s imádkoztam,
de ő így szólt: „Nem engem illet meg az imádság.
Istené a dicsőség, egyedül őt imádják
mind a teremtetett lelkek. Én vagyok, aki eljő,
ítéletet én mondok, mert én vagyok az első,
s vagyok az utolsó. Az égbolt fekete
leplét átütő fény, fényes hajnalcsillag,
aki meglát, tudja, hogy hamarosan virrad.”

Amit élő nem sejtett, sok ezer jelet láttam,
káprázó, ámult szemmel az elragadtatásban.
Évszázak sora múlik, magyarázzák a bölcsek.
Aki nem magyarázza, de hiszi, az a bölcsebb.
Láttam, hallottam, hittem, megírtam türelemmel.
Urunk Jézus kegyelme legyen már minden szenttel!
Mert hamarosan eljő. Ó, Uram Jézus, jöjj el!

Kovács István

A fény százada

(Oláh Jánosnak)

A lázadó ember
szobor-vigyázzban feszeng
cellája
falfirkája előtt,
amelyre könnyeket mart a salétrom-idő.
A sötétség szétaposott varangyai –
alvadt vérfoltok a cementpadlón.
A megalázottság küblijéhez tett
kannányi fénnel mosd fel őket...
„Magyarország börtön!” –
mondhatná Hamlet,
ha Kísérteteit
időben felismeri.

Egyszerűségében is
korszerűtlen a kérdés...
Lehet-e az ember magában-valón
ember,
és lehet-e
maga ellen lázadó?
És lehet-e folyékony a fény,
amelyre a perzselt bőrű békák
látatlan kúsznak elő
az ínyenc szónokok
szép új világot
hirdető szájából?

A fény osztatlan,
mint a panoráma-ablak.
És a még több fény
– a költő utolsó kívánságaként –
halálos adag.
A felvilágosodás százada
– az éjjel-nappal fényben fuldoklók
tátogó és táguló köreiben –
mindent korszerűsít...
És miért ne éppen a börtönt?
Egyszeriben
hamis betlehemi csillagmintákkal

telehintve a föld:
leszállótereit bukott angyaloknak.
Az ajándék-dobozzá rácsozott emelet-sorokon
Rubik-kockaszerűen
ide-odatologathatók
a cellák...
És bennük a vonalkódos ember.

A felnőtt olyan,
mint a gyermek:
szeret játszani.
Ma a gyötrelmet
és a gyöttrést is
játéknak hiszi,
ahogy bónusznak
a semmit-látás képernyőjére
naponta odakozmált
kudarcát:
a nyomorúságaival
szórakoztató híreket.

Fehérre meszelt terem.
Egészséges tágasság.
Egészséges társadalom.
Nótától hasadozó hajnal...
Dallamok szertefoszló szemfedele alatt
hadseregek indulnak rohamra
a lövészárkoktól girlandos farsangi hómezőn.
A szanitécek elszomorodnak
a hirtelen beállt fegyvernyugváskor...
Ki tudja,
meddig böjtöl a halál?
Utána özönvízként a spanyolnátha!

Még egészségesebb társadalmat! –
harsogják a legújabb kor
nagy járványai után
beavatottak.
Minden csupa verőfény
az utolsó órában.
Lefüggönyözött autók az éjszakában
és lefüggönyözött emelvény napfelkeltekor.
Rajta eltakart oszlop-mélyedése
a bármikor beilleszthető bitófának,
amely most
a börtön-múzeumban kiállított
áldozatok és hóhérok között

a felejtés bűnével hitelesített
mérleg nyelve.

A gyűlölettől torkolattüzes
világmegváltások
századában éltünk.
Túl azon, amely
forradalmi módon
eltörölte volna a vasárnapot is.
Merthogy a munka tesz szabaddá,
az ördögös személytelenség,
nem az örökös tartozás –
családhoz,
baráti körhöz,
házához,
hithez.

A jól időzített haladás – fejlődés:
törzs-,
faj-,
gazdasági,
társadalmi,
tudományos,
kulturális,
civilizációs,
hadművészeti,
és lélek nélkül
lelki...

A haladás ma – állandó növekedés.
Emelkedő dísztribünjéről mind inkább belátni
a világrézsnyi munkatáborokat,
a mindent elborító termelést.

Az életszínvonal
mint édeskés varázsige
az elnéptelenedett mesék idején,
amikor a páciens
csukd-be-szemed-nyisd-ki-szád
cukorbetegségben szenved.

A bilincs-szagatónak hirdetett
jelszavak
rövid és hosszú távon
egyaránt az ölést,
öldöklést hitelesítették,
s az azért folytatott

konok küzdelmet,
hogy látható legyen
a létében tagadott Isten.
Aztán
mintha parancsolataival
Ő tehetne mindenről:
pellengérré
Vele!
És máris elérve a cél:
a fesztelen lét,
feszélyezetlen létezés
szabadsága.

Kiket igazol,
hogy a tenyészet-élet
csak úgy, az, ami:
zavartalanul működő halálgyár?

2006 októberében

Oláh Mátyás: *Oláh János portréja*

Kiss Benedek

Levélféle Oláh Janónak

Kedves János!

Levelem a legjobb egészségben találjon!

Mivel nem vagyok prózaíró, ezt a műfajt választottam 70. évi születésnapod köszöntésére.

De hadd mondjam el, először is a falumbéli szokásos köszöntőt, hátha így írásban megmarad veled együtt az is. Tehát:

”Engedje a nagy Úristen,
hogy még sok születésnapot érhessünk,
erőben-egészségben, lélek-üdvösségben,
s ha valamelyikünket kiszólít ez árnyékvilágból,
adja meg az örök boldogságot, amen!”

Hát szóval 70 éves lettél Te is! Én is nyomulok utánad, és ez valami döbbenetes. Mint egy rossz vicc. Mint késleltetett nemzedéket, nemrég még minket neveztek fiatal íróknak. S most meg mi lennénk a „nagy öregek”? Ha nem is olyan nagyok, el kell fogadnunk.

Mindent egybevetve, a hatalmasok minden akadékoskodása ellenére gazdag életünk volt. A háborút megúsztuk, s ha egy forradalom kijutott is, akkor még gyerekek voltunk. Persze végig a „komenizmus” háttérsötétsége. Erről írhatta joggal Nagy László, hogy: „Amit én tapasztaltam, elég lesz ezer évre.”. Sokat tapasztaltunk mi is, s meg kell vallanunk, hogy gyerekkorunk megörökítését, a falu szocializmusát invenciózusabban nálad senki sem írta meg. Mikor egy kicsit kidugtuk a fejünket a vízből, elvállaltad a Magyar Napló szerkesztését. Önfeláldozó szerkesztői munkád hány verseskötetedet, regényedet ette meg!

De egy széthulló folyóiratból az utóbbi idők egyik legjobb lapját teremtetted meg.

Egész irodalmi életünk hálás lehet érte. De sohasem panaszkodtál, legföljebb, amikor sorsod a közösségi sorsot érintette, jegyezted meg szerényen.

Mert a legigazibb harcosok közül való vagy. Maradj még sokáig az, János! Föl nem foghatom, mennyivel szegényebb lenne nélküled a magyar irodalmi élet!

És most elkapott az emberpróbáló testi betegség, hogy energiádat fölzabálja. Kívánom, kívánjuk, hogy győztesen kerülj ki ebből az ostoba harcból is! Vagyis még egyszer:

Isten éltesse!

Lackfi János

Oda

(Édesapámnak a hetvenedikre)

Oda menni vissza,
Idő kezdetéhez,
Hol a tudat szégyent,
Kudarcot nem érez.

Oda menni vissza,
Hol fűből horgadva
Mérges kígyó gyanánt
Csapda mar lábamba.

Oda menni vissza,
Hol az ismeretlen
Rázkódó, félkótya
Harang a szívemben.

Oda menni vissza,
Hol a víz a börtön,
Ikrásan beburkol,
Átrácsolja bőröm.

Oda menni vissza,
Hol a föld lehel rám
Borgózós szájával
Kőragyás fal alján.

Oda menni vissza,
Hol tört ágak nedve
Kesernyés, habos nyál
Ínyemen pezsegve.

Oda menni vissza,
Hol duhaj szekéren
Felhők duzzadoznak
Ünneplős fehérben.

Oda menni vissza,
Hol rozsdáll a nincsen,
Csügget bakszakállat
Elmarjult kilincsen.

Oda menni vissza,
Hol kövér tejeknek
Szörcsögésén növeszt
Ősz bajszot a gyermek.

Oda menni vissza
Kovács inasának,
Hol sistergő harag
Piros vasból árad.

Oda menni vissza,
Mindenek előttre,
Ahol egy légpuska
A Napot kilőtte.

Oda menni vissza,
Mindenek utánra,
Rücskös mezteláb lép,
Loholni nyomába.

Pásztor Bertalan

Dunaújvárosi írók, költők, képzőművészek

A város szellemi arculata szüntelenül változik. E sokszínű folyamatról reális képet rajzolni – rövid terjedelemben – szinte lehetetlen. Hitelessé akkor válhat törekvésünk, ha megmutatjuk az itteni kulturális élet néhány jellemző vonását, a mozgás alapvető tendenciáját. A városépítés „hőskorában” *küldték ide* az írókat (nemegyszer büntetésből), a várossá válás időszakában már *hívták* őket. Később rendszeresen publikáltak olyan fiatalok, akik itt tanulták meg az írói mesterséget; arra is van példa, hogy másutt születtek, de itt váltak jelentős íróvá. Ők folytatták az elődök példáját, ők alakították ki – a képzőművészekkel, zenészekkel együtt – Dunaújváros szellemi arculatát.

Az írói mesterség, a versformák csiszolásában jelentős szerepe volt egy-egy tehetséges, írói vénájú magyar szakos tanárnak. A nyolcvanas évek végén megalakult a Versbarátok Klubja: Kiss Kálmán vezetésével. Azóta havonta elemezték, értékelték, mégpedig közösen az új „termést”. A legjobb versekből antológiát szerkesztettek, minden évben megünnepelték a Költészet Napját; felolvasó esteket szerveztek. Kasó Tibor folyamatosan zenésítette meg a helyi költők verseit, és ez vonzóbbá, színesebbé tette az előadásokat. Nemcsak helyben, hanem a közeli falvakban és városokban is bemutatták költeményeiket. Egy-egy versük elhangzott a rádióban. Kiss Kálmán többször elmondhatta költeményeit a televízióban; meghívták Csornára, a Művészetek Völgyébe, az Ördögkatlan Fesztiválra, bordalaít előadhatta a badacsonyi borhétén.

Miért tevékenykedik a tanár úr önzetlenül és fáradhatatlanul? Saját megfogalmazása szerint, mert „a költészet a világ lelki-szellemi birtokba vétele, elsajátítása” – nemes feladat. „Általa mélyebben, teljesebben éljük át a létezés, és

gyönyörködve megtapasztaljuk lelkünk erejét, szépségét és szabadságát.” Egyéniségének varázsát átvették tanítványai, és hatása alól nem tudnak szabadulni azok sem, akik „csak” hallgatói, élvezői a felolvasóesteknek.

A versek mellett új színfolttal gazdagodott az epika. A szépprózát művelő Kálnay Adél mellett meglepően jó regényt írt: Hargitai Ildikó és Dreff János (Tóth Dezső). Szaporodik azoknak a novelláknak a száma, amelyek kiadványokban, antológiákban és folyóiratokban jelentek meg.

És a drámai műfaj? A korábbi években a hatalom nem kedvelte a kiélezett helyzeteket, a drámai összecsapásokat. Akkor színháza sem volt a városnak, csak kultúrterme. Ma van színháza, társulata is működik (meghívott színészekkel), drámák is vannak, ezek könyvekben pihennek vagy az íróasztal fiókjában hevernek – várják a színpad hívó szavát, hogy életre keljenek.

A szellemi arculat újabb vonása az előadóművészettel kapcsolatos. Három éve alakult az Írisz Irodalmi Színpad. Havonta teadélután rendeznek a kultúrházban, és a közönség teázás közben hallgatja a gondosan válogatott és jól megszerkesztett repertoárt. A versekből és a rövid prózai írásokból hárman (Barna József, Bardócz Éva és ifjú Pálfalvi János) állítják össze a műsort. Az énekkel, gitárzenével kiegészített előadás sok embert vonz a kultúrházba. A színvonalas válogatáson túl a vonzerő az irodalmi ismeretek bővítésében rejlik: klasszikusok és kevésbé ismert poéták versei is elhangzanak (Szép Ernő, Dsida Jenő, Reményik Zsigmond stb.). Külön kiemelő, hogy a helyi alkotók műveit is népszerűsítik.

A város szellemiségének kisugárzását érzékelik a megye székhelyén is. A Vörösmarty Társaság

rendezésében minden ősszel öt helyi író, költő olvas fel legújabb műveiből Székesfehérváron. Ugyanezek a művek elhangzanak januárban itthon is, a Magyar Kultúra Napján. József Attila születésnapjára meghívjuk a fehérvári költőket a Kortárs Művészeti Intézetbe.

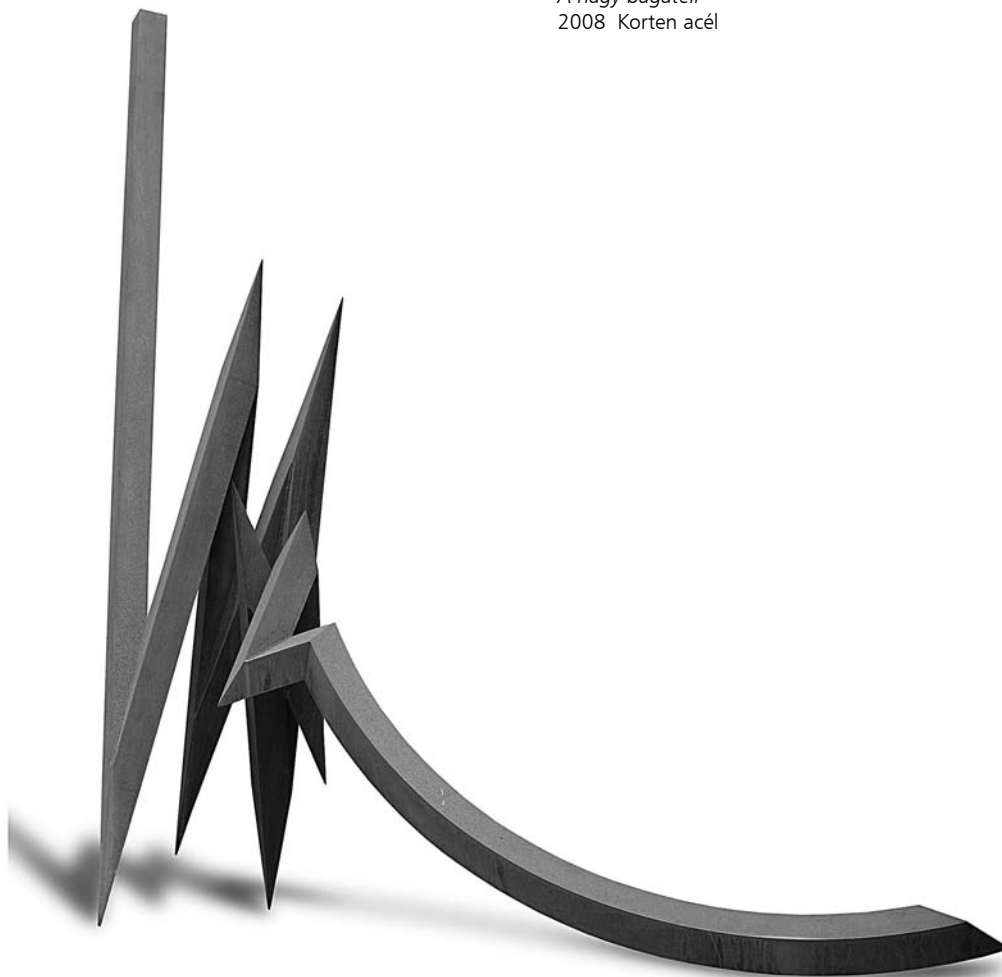
Ez az intézet vállalta TÉR című kiadványunk megjelentetését, terjesztését. Várnai Gyulának köszönhetően ebben a kiadványban festők, szobrászok, írók, költők művei remek formában jelenhettek meg. Múlt időben írom, mert az

önkormányzat – takarékosági okokra hivatkozva – nem támogatja tovább e kiadvány megjelenését.

Sajnáljuk. A város sokszínű szellemi arculatát egyre többen ismerik meg a városon, sőt a megyén kívül is, ezzel egyidejűleg fokozatosan zsugorodnak a feltételek.

Mi azonban nem keseredünk el, azt tesszük, amit eddig is tettünk: írjuk a verseket, novellákat, drámákat, regényeket; készülnek festmények, szobrok, ezek közül mutatunk be néhányat a Pannon Tükör olvasóinak.

Friedrich Ferenc:
A nagy bagatell
2008 Korten acél

Kiss Kálmán

Bordal

Mint virághoz, úgy nyúlok a pohárhoz,
Egy korty illatot emelek a számhoz.

Cseppek csengenek, ízek muzsikálnak,
Megcsókolom fényszirmát a pohárnak.

Óvatosan, hogy mohón le ne nyeljem,
Dajkálgatja a bor szent testét a nyelvem.

Ámulva látom: a boros pohárból
Villogatja rám arany íját Ámor.

Bú, kín, gond, aggály mostan nem gyötör:

Feledve, hogy porból, sárból vagyok,
Fölhörpintek három-négy csillagot.

Mint szentséget, úgy tartom poharam,
Átala vagyok szebbik önmagam.

Bernadett

Mint forró platni, úgy süt a bőre,
Megölel, s csupa seb leszel tőle.
Csókolnád mégis. Történjen bármi!
Akkor is, hogyha holtig fog fájni.

Tandal

Rohadt dolog, hogy senki vagy,
Hogy minden nap leköpnék.
Hiába állsz a katedrán,
Vihognak, kiröhögnek.

Nézed: talán sliced nyitva van.
Mit is lehet itt tenni?
Megmarkolod a jövődöt,
S markodban nincsen semmi.

Ó, hogy ragyogott

Ó, hogy ragyogott, hogy sütött a teste!
Az a forróság el nem mondható.
A föl-főlizzó emlék paraszától
Versem papírján meggyulladt a szó.

Törvény

Mi túlértem, az megrohad,
Azt bizony ki kell dobni.
Ez a törvény. Ily egyszerű.
S mégsem lehet megszokni.

Mert amikor léted a tét,
Hebrencselsz minden másról.
Bár éppen most esz meg a bűz,
Te azt hiszed: virágszol.

Balatoni disztichon

Jól tudom én azt: itt ez a víz nem az Égei-tenger,
Ám az a lány ottan – esküszöm! Aphrodité.

Vörös víz

Kiöntött a Hangony, vitték hírül a völgyben, s ekkor hallgatni kellett a felnőtteket, mit gondolnak erről. Az egész Velence-telep víz alatt, sopánkodtak az öregek, utoljára a háború után volt ilyen rossz a helyzet. Aki bírt mozogni ilyenkor, ment föl a hegyre. Onnan, persze ha elmerészkedett valaki a csúszós és veszélyes homokkősziklákig, s megállt fölöttük, délnyugat felé nézve jól láthatta, hogyan hömpölyög a rozsdavörös víz egész Velencében, hogyan fogja körbe a házakat, hogyan nyaldossa az emeletre vezető lépcsők alját. Osztyártársai laktak Velencében, izgatottan gondolt rájuk. Attól nem félt, hogy valami bajuk esik, inkább irigyelte őket. Most biztos fent vannak a manzárdszobában, s az ablakból bámulják a hömpölygő vizet. Miket fognak majd mesélni! Sokan álltak a sziklák fölött, valahonnan egy távcső is előkerült. Varga bácsié lehetett, neki volt erdész az apja még a Felvidéken, de az is lehet, hogy Ernő bácsié, aki erdőmérnök volt, de valami politikai ügy miatt egyszer csak ott találta magát a völgyben. Ő gyakran üldögélt az öreg vadkörtefán, s pásztázta a környéket a távcsőjével. Már megint gukkerozik, mondta Zsofka néni, nem lesz ennek jó vége, tette hozzá mindig, s a felnőttek tudták, hogy érti. A távcső kézről kézre járt. Akinél volt éppen, az hümmögött, sóhajtozott, fel-felkiáltott. A többiek pedig türelmesen várták, mikor láthatják végre ők is színről színre a nagy áradást. Amikor hozzakerült a távcső, sokáig igazgatta, állítgatta, s még ezután is jó időbe telt, amire megtalálta, amit nézni akart. Akkor azonban hátrahőkölt attól, amit látott. Csónakokkal, teknőkkel teltek meg Velence kis utcái, az ablakokban asszonyok, gyerekek integettek, tátogtak, a férfiak a csónakokban, teknőkben állatokat szállítottak, tyúkokat, kacsákat, disznót. A patak túloldalán a gyárkapuig ért a víz. Csak onnan lehetett tudni, hol a meder, hogy ott vastag faágak, üres kannák sodródtak, meg felfúvódott hasú, döglött állatok, néha megpörgette őket egy-egy örvény, ilyenkor égre meredő lábaik viccesen forogtak. Érdekes, mostanra leginkább a színeket őrizte meg emlékezete. Körülötte a fű tavaszi zöldje, lábainál a homokkőszikla nedves sárgasága, alatt az esőtől fényes piros velencei tornyos háztetők, s a mindent elborító rozsdavörös áradás. Ezen túl pedig a gyár vörös, sárga, fehér, fekete füstöt lélegző kéményei, s még távolabb a kék ködbe vesző hegyek. Vajon akkor is gyönyörködtem ezekben a színekben, töprengtem, de nem emlékeztem. Sokkal valószínűbb, hogy csak elraktározta gondosan, meglegyen, elővehető legyen, ha eljön az ideje. Így raktározta el Zsofka néni hangját is, s most szinte belehasított a fülébe. Mert meg van írva, hogy eljön az idő, amikor a víz vérrrel keveredik, jaj lesz akkor mindnyájunknak! Sipító hangját ide-oda dobálták és felerősítették a szelíd domboldalak, míg végül vészjósló fekete felhőként állt meg a völgy felett. Ugyan már Zsofka néni, halkította le valaki, a vasportól vörös az a víz, mindig is ilyen volt, most mit óbégat. Nem hisztek nekem, de majd meglátjátok, mondogatta immár lecsendesülve. Amikor apadt a víz, lemerészkedett a telepre, s a többi kíváncsiskodóval ácsorgott a sarkon. Szótlan vagy káromkodó emberek lapátolták a sarat, ásták a kis kertekben az árkokat, próbálták terelni a vörös vizet, folya bele a keskeny Szenna patakba. A házakon körbe vörös lábazat, ezt csak később fogják eltüntetni, amikor úgy-ahogy helyreáll a rend. Álltak az emberek a Velence vendéglő előtt, kezükben sörösüveg, sapkájuk hátratulva, szívták a Munkást, a Kossuthot vagy a Tervet, s beszéltek az eseményeket. A szennasiak meg a kőaljaiak nézték a velencesieket. Nevetgéltek is, most éppen azon, hogy Fűkőék udvaráról kifutott három, jól megtermett rózsaszín mangalica, aztán lábuk, fenekük, de még kunkorodó farkincájuk is vörös. Fürdesd meg a cocákat Feri, kiabáltak az emberek. Nehogy már a kocsonya is vörös legyen, rikoltotta valaki, ezen aztán nagyot hahotáztak, s összeüttették az üvegeket. Vörös ám a jó édes ... – kiabált vissza Feri szintén vidáman, ám a gyerek számára érthetetlen jókedvet hirtelen komor csend váltotta fel. Fekete bőrkabátos ember lépett hozzájuk, szúrós szemével fel-alá pásztázta az embereket. Miről megy a beszéd emberek, milyen vörösről beszélnek maguk? Hangjának ereje egyre emelkedett, mindenki jobbnak látta elsomfordálni. Különben

is megszólalt a duda, ilyenkor neki is menni kellett haza, ez volt a szabály. Ha hallod fiam, hogy fújnak, a föld alól is előkerülj nekem, parancsolták a felnőttek gyerekeiknek. Éjszaka az áradással álmódott, egy teknőben ült, s egy nagy péklapáttal manőverezett a házak között. Többen voltak gyerekek, s szórakoztató volt az egész, míg egyszerre kiderült, úgy kell haladni, keresztben, hosszában a telep utcáin, hogy még véletlenül se közelítsék meg a patak felőli bejáratot, a Sóhajok hídját. Eleinte nagyon könnyűnek találta a feladatot, kurjongatva evezett, akár a többiek, a lapáttal néha elérte a kerítéseket, ilyenkor nagyot tudott lökni teknőjén. Egyszer azonban túl nagyot lökött, s a teknő szinte repülni kezdett, a lapátot is kiejtette a kezéből. Távoli kiáltásokat hallott, pajtásai kiáltásait, de gyorsan messzire kerültek, a teknő elúszott a híd mellett, s azonnal magával ragadta a megáradt patak. Iszonyatos félelem szorította a torkát, eltűnt a híd, a telep, a gyár, hová visz ez, kiáltott fel, s ezt ismételte többször, hová visz ez, hová. Amikor anyja felkeltette, nem akart hinni a szemének, hogy otthon van. Kiabáltál fiam, mondta anyja, biztos valami rosszat álmódtál.

Friedrich Ferenc:
Viszony 2007
Korten acél Pécs PTE Művészeti Kar
/ 600 X 600 X 280cm./

Bujáki Livia

Az volt a nyár

Lehajtott fejjel ballagott,
kezében volt egy barna bot,
szellő cibálta némiképp
idébb-odább a nénikét.
Körülötte ronda sár,
arcát egy vízcsepp mosta már,
s aggódva nézte, küld-e még
esőt, vihart a szürke ég.
Sóhajtva gondolt arra, hogy
kedv és erő is egyre fogy,
csak a ború, a tócsa vár,
hová repült el, ó, a Nyár?

Szívét a búnak adta át,
de akkor őt, a nagymamát
hívták, s az őszi fák alatt
egy csöpp fiúcska átszaladt.
Mosolyra gyúlt az arc, s a kéz
ölelni, fogni, tenni kész,
kedv és erő is lett elég,
se bú, se baj, se veszteség.
Kicsiny fiú a karja közt,
s feledte már a barna Őszt,
eltűnt az Ősz, a ronda sár,
az volt a Nyár, az volt a Nyár.

A csillagló

Este ha látom
futni az égen
véle a szívem is
égbe szalad,
és milliószor
visszaidézem
míg csak a dombokon
ébred a nap.

Szép deli hátát
lengé sörényét
büszke fejét, mit az
égbe emel,
és oda vágyom
én is az égbe,
és sose, én sose
érhetem el?

Ámde ha egyszer
jó a sötétség,
s távol az estike
illatozik,
megragadom csak
lengé sörényét,
s feljutok én is a
csillagokig.

Boór János:
Madárijesztő

Pilizota Szandra

Amphora

Mindenki tudja, beszéli,
Marcus a consult ciceréli:
égig mereszi ama
amphora-farát:
polgárok, láttatok-é
ily csúfos szerelmi tusát?!

Mükénéi szajhához

Mükénéi szajha,
Ringott öled, mint a tenger,
s a talpán ember
ki jóllakatja viharod!
Mükénéi szajha,
Most miért nem akarod?

Fügeszüret

Tudod-e, Bibulus,
mily mézes a füge,
ha függ e
nyílásban,
mint karó,
mi támasztja
a növo fácskát?

Dreff János

Töredékek a tanári és az írói egzisztencia mibenlétének különbségéről

Ha tanár vagy, kapsz fizetést, ha író vagy, nem kapsz. Ha tanár vagy, fizetéssel szúrják ki a szemed, ha író vagy, annak örülj inkább, hogy nem szúrják ki semmivel. Ha íróként fizetésről ábrándozol, még tanár vagy. Ha tanárként fizetésről ábrándozol, magyar tanár vagy. (Ha ezt itt olvasod, magyartanár vagy.) (Valószínűleg.)

Ha tanár vagy, tanítványaiddal nézel farkasszemet, ha író vagy, előbb vagy utóbb az olvasók fognak farkasszemet nézni veled. Ha tanár vagy, bármikor őrizetbe vehetnek közösség elleni izgatás megalapozott gyanújával, ha író vagy, gyanús, ha nem megalapozottan izgatod a közösséget. Ha tanár vagy, játszhatod az agyad, ha író, csak az agyadat játszhatod.

Ha tanár vagy, már alá is írtad a halálos ítéleted, ha író, már ellen is jegyezted. Ha tanár vagy, másoknak mindig tehetsz majd egy szívességet, ha író, tehetsz magadnak egy szívességet – most. Ha tanár vagy, jobb, ha ehhez tartod magad: A világ tények és nem dolgok összessége. Ha író: Milyen világ?

Tanárként nem papolhatsz az írásról, még paptanárként sem. Az írásról csak íróként papolhatsz, akár papoknak is. Tanárként közvetlenül váltod ki a hatást, íróként közvetetten, fáziskéséssel. Ha tanárként tartósan fáziskéséssel váltod ki a hatást, kezdhetsz gyanakodni, hogy író vagy. Ha íróként tartósan közvetlenül váltod ki a hatást, holtbiztos, hogy már nem vagy író. Ha a 6. a-sok tartósan késsel esnek neki a fázisnak, rossz fizikatanár vagy.

Ha magyartanár létedre szóban magyarórákat tartasz, magyartanár vagy. Ha író létedre írásban magyarórákat tartasz, magyarórát tartó magyar író vagy. Ha arról írsz, hogy aki magyartanár léte írásban magyarórákat tart, az magyartanár, akkor író vagy. Ha arról tanítasz, hogy aki író léte szóban magyarórákról ír, az író, akkor tanár vagy. Ha íróként tanárokat tanítasz arról, hogy aki magyartanár léte írásban magyarórákról ír, az író, akkor író vagy. Ha tanárként arról írsz íróknak, hogy aki szóban magyarórákról ír, az író, és nem tanár, akkor tanár vagy. Ha tanárként mindezt nem érted, akkor tanár vagy. Ha íróként mindezt érted, akkor író vagy.

Ha tanárként illúzióid vannak, tanár maradsz. Ha tanárként nincsenek illúzióid, akkor is tanár maradsz. Ha tanárként író szeretnél lenni, az is egy illúzió. Ha tanárként az összes illúzióddal le szeretnél számolni, hogy író lehess, akkor egy illúzióval megint több van a kelleténél, tehát tanár maradsz. Ha tanárként nem dédelgetsz illúziókat az íróvá válásról, tanár maradsz. Ha tanárként az illúzióid dédelgetnek téged, tanár maradsz. Ha tanár maradsz, tanár maradsz.

Ha íróként illúzióid vannak, tanár maradsz. Ha íróként nincsenek illúzióid, akkor is tanár maradsz. Ha íróként író szeretnél lenni, az is egy illúzió. Ha íróként az összes illúzióddal le szeretnél számolni, hogy író maradhass, akkor egy illúzióval megint több van a kelleténél, tehát tanár maradsz. Ha íróként nem dédelgetsz illúziókat az íróvá válásról, íróvá válsz. Ha íróként az illúzióid dédelgetnek téged, már író is vagy. Ha író vagy, lehetsz tanár, író maradsz.

Ha tanár vagy, bármikor az utcán találhatod magad, ha író vagy, bármikor az utcán találhatod magad. Ha tanár vagy, félárván, ha író, fél áron. Ha tanár vagy, munkaköri kötelességed, hogy ne lepődj meg semmin. Ha író vagy, munkaköri kötelességed, hogy a semmin ne lepődj meg. Ne a semmin lepődj meg. Tanárként tudhatod, hogy mindennek van teteje. Íróként, hogy mindennek van alja.

Tanárként röhejes, ha írói álnevet használsz, íróként, ha tanári álnevet. Ugyanilyen röhejes, ha tanárként tanári álnevet használsz. Íróként használhatsz álnevet, de csak íróit, nem tanárit. Ha íróként tanári álnevet találsz ki magadnak, vagy íróként több írói álnevet, melyek között van tanári álnév is, célszerű a tanári álnevedet a valódi neveddel helyettesíteni.

Ha tanár vagy, magadon kívül senkire sem számíthatsz, ha író vagy, még magadon belül sem számíthatsz senki másra magadon kívül.

Ha a prózád bocsánatot kér a létezéséért, íróként már nem tehetsz érte semmit. Ha te kérsz bocsánatot a prózád létezéséért, a prózád nem tehet már semmit érted. Ellenben ha egyikőtök sem kér bocsánatot a pusztá létezéséért, se egymástól, se külön-külön, együtt mindent megtehettek. Egyet nem. Utólag ezért már nem kérhettek bocsánatot. Még akkor sem, ha a szüntelen munkával éppen a bocsánatkérések jogosságát alapoztátok meg. Ha prózáíró vagy, nem kérhetsz folyamatosan elnézést azért, mert prózáíró vagy, vagyis a mennyiség megszállottja. Minden prózáíró a mennyiség megszállottja. A prózáírók eleve megszállottak, és ha már prózát írnak, természetesen a saját termékenységük megszállottai lesznek, vagyis a mennyiség megszállottjai. Az a prózáíró, aki nem a mennyiség megszállottja, nem prózáíró. Attól, mert a prózáíró a mennyiség megszállottja, még nem kell, hogy ne a minőség legyen az elődleges szempontja. A prózáírónak a minőség az elsődleges szempontja, csak melleleg még a mennyiség megszállottja is. Aki nem melleleg megszállottja a mennyiségnek, hanem elsősorban, annak a minőség másodrendű szempont lesz a mennyiséggel szemben, de ez nem baj, mert a minőség szintén mennyiség, illetve fordítva. Mivel a mennyiség értelmezhetetlen a minőség fogalma nélkül, ahogy a minőség fogalma szintúgy értelmezhetetlen a mennyiség fogalma nélkül, a prózáíró egyaránt lehet a mennyiség és a minőség elkötelezettje, csak az a fontos, hogy elkötelezettsége idővel megszállottsággá fajuljon. Ezért célszerűbb mégis inkább a mennyiség, mintsem a minőség megszállottja lenni, mert a mennyiség idővel valóban minőséggé nemesül, viszont a minőségnek esélye sincs rá, hogy belátható időn belül minőséggé fajuljon, és így az elkötelezettségnek sem arra, hogy megszállottsággá. A prózáíró e praktikus okból kifolyólag a mennyiség megszállottja tehát, és nem elvi, esztétikai okokból, amiből tényleg csak arra futná legfeljebb, hogy a minőség megszállottja legyen. Ha a prózáíró nem rendelkezik még ennyi praktikus érzéssel sem, jobb, ha tényleg inkább csak a minőség megszállottja lesz, feltéve, hogy maradt annyi praktikus érzéke, amivel a minőség iránti elkötelezettségét megszállottsággá tudja fokozni. Azokat a prózáírókat, akikben csak ennyi praktikus érzék maradt, vagy csak ehhez van praktikus érzékük, költőknek hívjuk. A költők a minőség iránt praktikus okokból elkötelezett prózáírók. Az a költő, aki a szíve mélyén mégis inkább a mennyiség elkötelezettje, semmint a minőségé, már nem költő, de még nem is prózáíró, hiszen még nem megszállott. Ha megszállott, csupán döntés kérdése, hogy prózáíróként vagy inkább költőként akar-e saját a megszállottságának vagy a minőség, vagy a mennyiség oltárán napról napra áldozatot bemutatni. Akkor azonban, ha valaki csakis a megszállottsága oltárán akar áldozatot bemutatni, nap mint nap, függetlenül attól, hogy az áldozathozatalt minőségileg avagy mennyiségileg képzelte-e el, a megkülönböztetés értelmét veszti, hiszen a megszállottság minden különbséget eltöröl. A megszállott alkotók mind hasonló egymáshoz, minden elkötelezett alkotó a maga módján az. Vagy fordítva. Ha tanár vagy, az ehhez hasonló eszmefuttatások rád természetesen nem érvényesek és nem vonatkoznak.

Fénytörés

Többször feküdtem műtőasztalon, de soha nem láttam, hogy miképpen vette ki a sebész a strúmámat, néhány évvel később meg az epeköveimet. Most viszont a szemembe nyúl bele dr. Sebestyén Margit, hogy eltávolítsa az idegen anyagot, amely hétről hétre rontja látásomat: ezt végignézni – kivételes élmény. Érdemes felidézni.

A tolókcosi begurul a kórterembe. Mögötte a zöld ruhás betegszállító emelt hangon megszólal:

– Kovács József!

– Én vagyok – rebege a kunsági nyugdíjas.

– Üljön fel! Úgy, papucsot le! – ropogtatja a szavakat katonásan.

Józsi bácsi visszanez, és hogy izgalmát leplezze, humorizál: – Megyek a vesztőhelyre.

A betegszállító nem érti Józsi bácsi keserű humorát, s oktató hangon fejezi ki sértődöttségét:

– A műtő nem vesztőhely, ott még nem halt meg senki. Aztán kihátrál a kórteremből, és gurulnak, gurulnak a folyosón a műtőbe.

Egy óra múlva Józsi bácsi visszaérkezik – bekötött szemmel –, lelép a tolókcсібól, én meg beülök, és fürgén gurulok a kórház folyosóján a műtőbe.

A váróban azonnal hozzám lép egy fiatal nővér, és bársonyos hangján megszólal:

– Előbb pupillatágító cseppeket kap – határozottan végzi feladatát, majd újra megszólal. – Most érzéstelenítőt csöppentek a szemébe, az első enyhe fájdalmat okoz, de a harmadikat már észre sem veszi.

– Nem lehetne a harmadikkal kezdeni? – kérdezem hamiskásan.

Szokatlan kérdés. Meglepődik a kedves nővér, de talpraesetten válaszol:

– Nem juthat fel a harmadik emeletre, ha kihagyja az első.

Nincs idő a diskurzusra, már csöppen is a szemem sarkába a fájdalmat okozó gyógyszer.

Kibírom. Már a második csepp sem fáj.

Utána sarkon fordul, és az asztalhoz megy. Matat. Majd visszatér: bal kezében egy üvegcsével jobbában meg egy kencével.

– Sminkelés következik – mondja kedélyesen –, ezzel a „szépítőszerral” bekenem a fél arcát.

– Az jó lesz, legalább minden menyecske megcsodál majd – mondom kajánkodva.

– Ez talán túlzás – szól fölényesen.

– Igaza van: mindegyik nem, csak a legszebbek csodálnak meg.

Erre már nem válaszol. És igaza van: egy nyolcvanéves ember arca már nem vonzó, még sminkkel sem a szép asszonyok számára.

Újból mellém lép, kezében egy injekciós tűvel:

– A zeme alá is kap érzéstelenítőt.

Magamra hagy, és szóltanul végzi a munkáját.

A műtőben is azt teszik. Duruzsolnak valamit, de nem értek belőle semmit. Majd kigurul a kétkerekű „mercedesz”, tehát én következem. Betolja kocsimat a zöld ruhás a műtőasztal mellé, ráülök, és meggondoltan elnyúlok a hosszú fekhelyen. Rám terítenek egy zöld lepedőt, szíjjal lekötöznek. Meg sem tudok mozdulni. Kivételes pillanata az életemnek: önként vállalt teljes kiszolgáltatottság! Letakarják az

arcomat is, de jobb szememmel egy kis résen viszonylag nagy, fehér mezőt látok. Egyhangú, unalmas látvány, de nincs más.

Valami ütemesen kattog. Egy ceruzanagyságú cső csúszik be a látótérbe. Nem érzek fájdalmat. Megváltozik a fehér szín: sűrű az egész felület. Nedves. Felnagyított fonaldarabokra emlékeztető szálak úszkálnak benne. Középen egy nagyobb csomó, vékony szálak ágaznak ki belőle. Lebegnek-libegnek körülötte. Hallom a műszer motorjának halk berregését, kattogását. Kikapcsolják, bekapcsolják. Mozog a cső, beszippantja a lebegő „fonaldarabokat”, aztán a nagyobb csomó felé közelít, előbb a vékony szálakat kapja be, utána lenyeli az egész gubancot. Ismét megvilágosodik a látótér: a cső lassan eltűnik a fénymezőből.

– Megfestette... látod, ott van, velünk szemben – mondja a doktornő.

Én is látom: ott lapul a fénykör peremén. Sűrű.

Újabb „ceruza” csúszik be, a vége nem hegyes, kissé csapott, nincs rajta lyuk sem. Vele szemben sűrű csomót látok, olyan, mint az elszagattott rongy; szélei lebegnek. Vagy talán reszketnek a feléje sikló tárgyól? Mikor a közelébe ér, kitátja a száját, akár egy mesebeli sárkány; fogsora tűzpiros, beleharap a „rongy” bal oldalába, a tűzpiros szín elalszik, és a „ceruza” csúszik vissza.

– Leszakított egy darabot a membránból – suttogja a doktornő.

Húzza, vonszolja ki a fénymezőből. Eltűnik, de csak egy pillanatra. Újra megjelenik a látótérben, és hangtalanul, észrevétlenül csúszik a membrán, vagyis a hártya felé, amely rontotta látásomat. Az idegen anyag jobb oldalán remegnek a membránfoszlányok. Kinyílik ismét a száj, áttüzesednek a fogak, félelmetesen siklik előre. Hirtelen összecukódik a száj, és hátrál... hátrál...

– Ismét leszakított belőle egy darabot – mondja elégedetlenkedve a doktornő.

Az orvosi műszer – zsákmányával a fogai között – eltűnik a látótérből.

Nemsokára azonban visszatér. Siklik előre, mint a kígyó, megközelíti a remegő hártát, szélesre nyitja a száját, fogsorán, mint az esőcseppeken megtörik a fény, „áttüzesednek” a hegyes fogak. A membrán már a szájában van, lassan csukódik a száj, megszűnik a fénytörés, és – fogában tartva – húzza, vonja a hártacsomót. És a látótér peremén elnyeli a sötétség.

– Sikerült – sóhajt fel a doktornő.

Nem lehetett volna középen kezdeni? – kérdezem magamban. Se jobbra, se balra, hanem egyenesen beleharapni a közepébe. Mennyi időt meg lehetne így takarítani?! És mennyi energiát! Gondolom én, a laikus, a beteg. Hogy mit gondol az orvos, a szakember, nem tudom. Valószínű, hogy örül a sikernek. Örülhetnék én is, de tehetetlenségemben, mozdulatlanságomban csapong a képzeletem. A tehetetlenség, a kiszolgáltatottság torzítja a személyiséget, deformálja gondolkodását. Sebestyén Márta, márkás név, arany hangja ismert az egész világon, dr. Sebestyén Margit keze aranyat ér, tudásának értéke felbecsülhetetlen. Sok ember köszönheti neki, hogy látása megjavult. De hányan ismerik – hálás betegein kívül?...

És én: hálás vagyok? Inkább türelmetlen. Ebben a rendkívüli helyzetben. Alig várom, hogy kiszabadítsanak a szíjak szorításából. A gép azonban tovább zakatol. A doktornő valamilyen gázt említ. Újra megjelenik a látótérben a cső, megy, megy, majd egyre emelkedik, és mint a gyárkéményből a füst, omlik belőle a feketeség. Elborítja az egész látóteret. Nyomasztó kép. Azt sem látom, hogy a cső mikor siklik ki az elsötétült látótérből. Majd csak kitisztul ismét a kép – biztatom magam, megszűnik ez a csólátás, és újra láthatom, mégpedig tisztán, környezetem színes és gazdag világát, újra gyönyörködhetek a szivárvány gyönyörű látványában.

– Kész – hallom a doktornő szavát.

Leveszik arcomról a leplet, bekötik a jobb szemem, kikapcsolják a szorító szíjakat. Végre szabadon felülhettek!

– Nem szédül? – kérdezi a doktornő.

– Nem – válaszolom bizonytalanul. Megviselt ugyan a műtét, de nem éreztem fájdalmat. Beülök a tolószékbe, és lassan, biztonságosan gurulok vissza a kórterembe.

Akivel találkozzunk, együttérzéssel pillant rám.

Másnap a folyosón, az ebédlőasztalnál ülök: egyedül. A műtős nővér éppen közeledik felém, megismer, elmosolyodik, és megszólít:

- Hol vannak a szépasszonyok?
- Észre sem vesznek. Ugyanis Erika nővér lemosta arcomról a sminket.
- Jöjjön a műtőbe, megszépítem az arcát újra – mondja, miközben huncutul mosolyog.
- Inkább maradnék. Smink nélkül is szép a világ, ha éles az ember látása.

Gáspár Aladár:
Életfolyam
90X90 cm
Farost, vegyes technika - 2007

Gáspár Aladár

Képsor

*A képsor,
azon az egykor
meddön fehérő falon,
múlásod látványa lett:*

*a képek,
miknek helyét először
tétován kerested,
éneddé idegenültek végre.
Léted lüktetését
így már*

tisztán visszanézheted.

A képeket közössel...

*Képek és hiányuk,
hiányok és képek...
A kép-közök
falféher képtelenségek,
amik részekre osztják
a színes képsor-egészet.
A rész-képek*

*- amiket néha még
egésznek nevezteél -
az összképben
mégis csak
töredék-egészek lettek,
töredék-kép-történetek,
köztük*

falféher kép-hiány helyekkel...

*Csakhogy
az összképhez
kellett minden részlet,
köztük
egy-egy kis
kép-hiány-szünettel.*

*A „kép-rés-kép”-sorból
így lett
érvényes kép-történet-kifejlet:
részekből kiteljesedés,
hiányból keletkezés.*

Dunaujváros, 2000

Szemere Brigitta

Tavaszi III.

Moccanó bimbó:
Nap mosolyával
ébred a kis tulipán.

Hiányod

Megint zakatol a csönd.
Szívdobbanásnyi képek.
És emléked átreszket
az érfalamon. Lépek.

Morzsolódnak a percek.
Várom, újra itt legyél.
Hópihék táncát lesem.
Ma csak dűnnyög itt a szél.

Megállok. Oly erősen,
mélyen gondolok most rád!
– S hiányodból építem
szívem katedrálisát...

Pécsi séta

Ma hosszúra nyúlnak az árnyak,
ma lassabban szól, ki beszél,
ma megfakult tegnapok várnak,
és a lábad alatt falevél.

Emlékek. A rácsokon lakat.
Mormolsz fogaid közt imát,
mint csobbanó kőre a patak,
úgy von a nap köréd karimát.

A teraszok már kiürültek,
csípős szél szalad szerteszét,
a presszóknál emberek ülnek
– kint a fecskeraj helyett: veréb.

A dísztyúk

Az új lakót a kerítésen keresztül hajította be a gazda a baromfiudvarba. A tyúkok összedugták a fejüket, és találgatták, hogy honnan jöhetett. A kopasznyakú szerint Japánból érkezett, a kendermagos pedig holland bóbításnak vélte, csak meg kell nézni a szemét, mondta. Nem sok idejük maradt a pletykálkodásra, hamar dolguk akadt. A baromfiudvar kakasa nagyon szorgalmasan cicerélt, és igencsak heves volt. Repkedett a toll, amíg a dolgát tette. Aztán alighogy a megtépázott áldozat rendbe hozta magát, csipegetett egy kis magot, tojt egy tojást, ha kedve szottyant, máris sorra került újra. Az idegen a kerítés tövéből figyelt, és néha megcsóválta a fejét. Naplementekor mindannyian bevonultak a szállásukra, ekkor megszólalt:

– Milyen a kakas elégedettségi mutatója? - kérdezte enyhe akcentussal.

– A mije milyen? – pislogtak álmosan a tyúkok.

– Minőségbiztosítás! Holnap kidolgozzuk – jelentette ki, majd elhelyezkedett a rúd szélén. Másnap kijelölte a három tyúkból álló csoportot, akik megfogalmazták a kérdőíveket. Egyet a tyúkoknak, egyet a gazdának, és egy pár kérdés jutott a kakasnak is. Összeültek a tyúkok a kérdéseket megbeszélni. Feleslegesnek találták például, hogy „A munkáját láthatóan élvezettel végzi.”, beírták ezzel szemben, hogy „Körütekintő és figyelmes”. Egytől tízíg kellett pontozni, este ki is töltötte minden tyúk, már amelyik ébren tudott maradni.

A feldolgozás után felállították a kakast a szemétdomb tetejére, és ismertették a vizsgálat eredményét. A naponta megtermékenyített tyúkok száma dicséretesen magas volt, ez a tyúk- és gazdaelégedettségi lapon is a legjobb értékelést kapta. A kakas büszkén hallgatta, és egyből cicerélni támadt kedve. Csakhogy jöttek a kevésbé eredményes területek. A tyúkok szerint túl gyors, és nem elég kedves. A gazda szerint túl agresszív a látogatókkal, és nem elég határozott a rókával szemben. A gazda elégedett azzal, hogy a baromfiudvarban rendet tart, a tyúkok viszont úgy érzik, túlságosan beavatkozik a magánügyeikbe. A szemétdombon álló kakas először csak zavartan kapirgált, a taréja egészen lekókadott, majd csendben elvonult. Annál a résznél már nem is volt jelen, amikor kiderült, hogy ő, a kakas, a tyúkokat túl izgágának találja. Mindig mocoognak, lépkednek jobbra-balra, és ezzel hátráltatják a munkáját. A tyúkok felháborodtak, egymás szavába vágva bizonygatták, hogy nincs az a baromfi, aki ekkora teherrel a hátán egy helyben tudna maradni.

Reggel kíváncsian lesték a kakast. Az vélhetően kialudta magát, és frissen ugrott volna az első tyúkra.

– Álljon meg a menet!– emelte fel a jobb szárnyát a tyúk - Az intézkedési terv alapján most udvarolnod kell.

A kakas nekiállt udvarolni. A tyúk zavartan kapirgált, majd egy idő múlva egymásra néztek, a tyúk bólíntott, ennyi elég lesz. Az aktus kicsit tovább tartott a megszokottnál, a tyúknak a végén már remegett a lába, a kakas lihegett, amikor végre földet ért.

A következő tyúk kifogásolta, hogy kevésbé lelkesen udvarol, mint az előbb. Igyekezett hát lelkesedni. A harmadik virágot akart. A kakas elment virágot szedni. Amikor a negyedik a gyűrűzésről kezdett kotyogni, a kakas azt mondta:

- Na, ebből elég! – és hátat fordított a baromfiudvarnak.

A tyúkok így egész nap ráértek, sütkéreztek, egy kicsit kapirgáltak, és egy idő után menthetetlenül hajba, illetve tollba kaptak.

Amikor a gazdasszony az esti körútján a baromfiudvarhoz ért, szörnyű kép fogadta. A tyúkok félig kopaszon káráltak, tojás egy darab sem volt, a csirkék pedig új rigmust csipogtak:

„Nézd a kakast, cicerélne,
csak nem áll a ficeréje!”

A kakast az istállóban találták meg, megbomlott elmével éppen egy tehénnek tette a szépet.

A gazdasszony másnap átvitt a szomszédba egy kis kóstolót a friss kakaslevesből. A szomszéd hamis mosollyal kérdezte:

- Aztán bevált-e a dísztyúk, amit adtam?

A gazdasszony e pillanatban pontosan megfogalmazta a tanulságot, de megtartotta magának.

Tisztességes vég

Magának is jónapot, jó helyen járok ezek szerint, mondták, hogy ide kell... hogyha...tudja... szóval még friss a veszteség, nehezen beszélek róla. Hisz olyan rövid ideig voltunk együtt, még igazán meg sem szokhattam, ha lehet ilyet mondani, de azért hiányzik, nagyon hiányzik. A hangja, azt nem tudom feledni, még mindig itt hallom a fülemben. Szeretném, ha mégiscsak tisztességben, hiszen érti, nem vagyok olyan, mint az a kerge Gizi, ott tartotta évekig a polcon egy dobozban, fel tudja ezt fogni, egy dobozban, édes istenem, aztán kimondani is szörnyűség jött az unokaöccse az a kis veszedelem és mire a Gizi felocsúdott, már kinn is volt a kertben.... na jó, erről inkább most ne. Én elhoztam azért ide, hogy mégiscsak a rendje szerint. Hogy mi volt a baj? Még mindig nem lehet tudni. Mondtak ezt is, azt is, senki nem tudott biztosat. Hitegettek nagyon sokáig, és én nem adtam fel, nem bizony. Sokba került, az igaz, de ilyenkor nem számít a pénz. Végül úgy tűnt, minden rendben, azt is mondták, most már nem lesz baj, legalábbis egy darabig, így mondták, egy darabig, hogy lehet ilyet mondani, hát nem sokáig tartott az a darabig, egy dráma ez, nem gondolja? Jó, jó, akkor nem gondolod, köszönöm, te, úgy látszik, megértesz engem, de hát egy ilyen munkakörben kell is az empátia, nem is tudom, hogy bírod ezt a sok szörnyűséget. Láthatsz itt mindenféle véget, szépet és csúnyát, gondolom, mesélhetnél, de most inkább ne. Tudod mi a legfájóbb, az emlékek, amiket együtt éltünk meg, hogy azok már elvesztek, soha többet nem tudom felidézni. Mert az egy dolog, hogy én emlékszem, de ahogy ő megőrizte őket, azt már sosem kapom vissza. Mit mondasz? Hogy már van erre eljárás? Ne viccelődj most, amikor ilyen állapotban vagyok. Hogy lehetne a lelkét.... miután már nem... szóval, amikor már... jaj, nem tudom én ezt kimondani sem. Te meg hülyítesz csak, tudom én. Azért mert egyszerű a ruhám, még nem vagyok egy buta falusi liba. Látom, itt van ez a szerkezet. Hogy ebbe bele, és egy másikba át? Az emlékeit? Akár a hangját is? Te tényleg komolyan beszélsz, édes istenem! De hogy én most rögtön egy másikat? Azt nem lehet, az olyan hűtlen dolog lenne. Tudom, hogy ő már nincs többé, de akkor is, ilyen hamar? És hol találok még egy ilyen társat? Hogy pontosan ilyen? Az nem lehet, hogy pontosan..., de hogy a lelke is, és akkor észre sem veszem? Ördög műve ez, én mondom, nem tilos ez véletlenül, hallottam én ilyeneket Dolly és a többiek, szóval már szabad, és mindenki így, meg hogy ez nem is ugyanaz? Na, jó, hát megnézem, tényleg ugyanolyan, de mintha jobban csillogna a tekintete, ha lehet ezt mondani, meg egy-két sérüléssel is kevesebb, hát, lehet, hogy meg tudom szokni. Mennyi? Csak? Ha én ezt tudom, nem költök az előzőre annyit, hogy akartam, hogy ne veszítsem el, pedig tessék, itt egy ugyanolyan, sőt sokkal jobb, és tényleg, emlékszik mindenre, amit a régivel éltem át, hát ez egy csoda!

Szia, te is itt? Én már megyek is, csak lecseréltem a mobilomat, tudod, elromlott a régi.

Seminoma, avagy kórház a város közepén

Bevonulás a nagy, szent, rettenetes urológiai poliklinikára

A titkolózás volt a legfőbb gondom. Amíg megfogadtatom akkori kedvenc kolleganőmmel, kinek megsúgtam, hogy valójában mi a FŐ BAJOM, bibim, problémám, hogy minden körülmények között hallgasson – még nem mértem föl a veszély valódi nagyságrendjét – morfondírozok a villamoson még. Márta már a vigasztalanul félhomályos folyosón vigasztal, helyesel és elmarasztal: felnőtt ember vagy, vedd már végre tudomásul. Az, hogy eddig is titkolóztál, sokkal nevetségesebb, mint az egyáltalán nem nevetnivaló kór. S az, hogy egyedül annak a szőke szépleánynak súgtad meg, fölér egy aljas, barnazoltános kacérkodással. Látlak is, ahogy látszólag irulva-pirulva, szégyenkezve, valójában roppant belső boldogsággal gyóntál a kis démonkának. Kéjesen prelegálsz a heregyulladásodról egy fiatal nőnek. Egyszerre kamaszos és vénemberes a latens exhibicionizmus illetően kiélése az intellektus szféráiban.

Ennyit sem szabad lett volna kacérkodni Barna Márta férjének. Lehet, hogy ezért bűnhődök. Vagy mindenkinek elmeséltem volna, vagy senkinek. Szorongásaimról vall rémálmom.

„Sajnos, be kell feküdnie az urológiai klinikára, nem akar gyógyulni ez a... gyulladás. Meg kell nyitni. Hadd lássuk, mi van ott...”

Nem semmi. Golóbisom a szó szoros értelmében golyóvá nyomorodott. A gyulladás nyilván elmúlt, csak a gyógyulás maradt el.

Hogy ezt már ilyen elfogulatlanul bevallom magamnak, a sokkal nagyobb veszélytől érzett félelem teszi. Hideg, de nem barátságtalan a reggel, ahhoz mérten, hogy még csak február tizedikét írunk, már-már biztató, nem fagyasztott semminket keményre az enyhe tél. – Sajnos, arra sem foghatjuk. – sóhajtok a rézkilincses, dögnehez tölgyfakapu előtt. – Arra gondolsz, hogy nem fagyott -e le a kis micsodád? - nevetgél hősiesen Márta. Kreol alapszínéhez képest is szokatlanul elefántcsont-sápadt arca, a szeme alá rajzolódott két sötét hold árulkodik fáradtságáról, aggodalmairól. Tegnap késő éjszakáig ült a Filmszemlén, fél kettő helyett úgy térhetett haza már húsz perccel éjfél előtt, hogy bevallotta: „hetfűn” hajnalban kórházba szállítja örült férjét. Szorosan karol belém, ahogy az ünnepélyes lépésekre hangolt tágas lépcsősoron ballagunk a tethelyre.

Második emelet. A karzat kovácsoltvas támfalára tagbaszakadt férfi páros nehezedik, az egyikőjük szakállas, fekete, a másik majd' csikófrizurásan rövid hajú. Amint kiszúrják, hogy „szeretetcsomaggal” jövünk, eltűnik szemükből a fásult érdektelenség, amivel az ambuláns betegeket szokás végigmérni, *ahogy bevonulnak a nagy szent, rettenetes urológiai poliklinikára.* „Új fiú” – bólogat a csikófrizurás, a szakállas szélesen mosolyog, mint afféle „fene jó viccen”.

Az öles termetű, még fiatal, nálam két évvel idősebb Kontha főorvos azzal az atyaián komoly, de vendégváró pillantással üdvözöl, amit az óta vett föl, amióta kimondta: be tudna – é vonulni, „barátom” egy kis műtetre hozzánk? Közben a vállamra tette a kezét, mint ha csak théára invitálna, de azzal jelzi, hogy mégis valami másról van szó, hogy kapva kap azon, hogy már hétfőn, azaz péntek délutánhoz képest majd hogynem „holnapután”: Nagyon jó, barátom!

(Nem Barna úr, mint kívülről álló koromban, bejöttem az utcájába. A kórházba a város közepén.)

Hozzám képest átdimenzionálódott a világ. Ahogy pénteken délután, az udvariasságból elkért „esztékábeutaló” átvételekor távolság támadt jómagam, s a várakozó két nyugdíjas néni között: - Anyyira siet, fiatal ember? Mindenkinek van egy otthona. Engem ugyan már nem vár senki, de én is szeretnék minél előbb otthon lenni. – Csókolom – hadarom halkán – nem akarok előre tolnakodni. Akár együtt is

bemehetünk, nekem itt már csak az asszisztensnővel van dolgom. Kiadja a kórházi beutalómat, s már itt sem vagyok.

A néni idegenkedő arckifejezése átalakul fölényes szánakozóvá: ilyen fiatal és súlyosabb eset, mint én. – Ja, befekszik? Persze, persze, jöjjön csak maga is. Mi baja ... elharapja a kérdést, ezt az urológián nem szokás fölteni, kivált másneműnek, de mégis befejezi: vesekő? Olyasmi – hagyom rá, s ettől rájön, hogy intimebb a baj, megértőn bólogat. Éppen csak meg nem veregette a vállamat, mint Kontha, aki most (a hétfői jelen időben) élém áll. Barnára sült, tátrai üdülésben pirosposzsgásodott arca vonzó női szemmel, de a férfitárs számára is szimpatikus. Ünnepelesen elkéri a személyi igazolványomat. Meg kell szoknom ezt a más világot (remélem, nem rögtön a Másvilágot), aminek idegensége mellbevág, pedig kétszeresen kiváltságos beteg vagyok, újságíróként (?), (inkább pro forma, irodalmi szerkesztő volnék, de még egészen az sem vagyok, leginkább lassan *harmincnyolc éves fejjel ígéretes pályakezdő író*, úgy hogy korai volna elpatkolni ... hasít belém e villámgyorsan cikázó gondolattal együtt a szorongás), Szóval, botcsinálta, álzsurnalisztaként tartozom budai létemre a Pestváros közepén díszelgő urológiai klinika híres tanárához, Kontha Kálmánhoz. Ez önmagában kevés volna a megkülönböztetett figyelemhez. A sokkal komolyabb, a valódi kiváltságot, a feleségem reputációja, filmes tekintélye biztosítja. A másik főorvoshoz, a stramm, sörtehajú, amerikai stílusú, mégis, törül metszett székely legényhez, dr. Bartalis Déneshez közvetett, ám személyes szálak fűznek, ő Barna Márta közvetlen főnöknőjének és barátnőjének a férje. A két főprofesszor több ízben konzultált „rólam”, de „nekem” – azaz, barátnői szálon Mártának – egyelőre nem mondanak semmit, az összkép még igen elmosódott.

- Engedje meg, hogy megismertessem önöket egymással. A feleségem, Barna Márta – intek magas homlokú, csecsemőszájú, egyetemista szépségkirálynő nejem, a „gyerekasszony” felé. Harmincegy éves, de huszonegynek sem látszik, először mindenki meglepődik, hogy egy kilenc éves fiúgyermek anyja. Bár a valódi korunk alapján felnőttek vagyunk, Márta még formálisan is fiatalasszony, én már csak idézőjelesen és íróként vagyok ifjanc, (ahogy a Fiatal Írók József Attila Körében és a Szeretében mondjuk - kis túlzással - középkorú férfi és fiatal örökellenzéki író), de külsőnk még annyira éretlen és gyerekes, hogy még mindig nem jár a szám arra a fordulatra, kiváltképpen nem ily komoly orvoskandidátussal szemben állván, hogy „bemutatom önt a nejemnek”. Alkotói öntudatom, Márta filmesztétai minősége nevében is igen hatalmas, de – úgymond a személyiségünk külső vetületeit nem tiszteljük még eléggé. Az, hogy én örök fiatal, háttérbe szorított, elnyomott íróként, költőként, kritikusként nemzedékünk egyik legmarkánsabb alkotóegyéniségeként, de még könyvkiadói szerkesztőként is mivel tartozom magamnak, felmenőink szerint „sajnálatos módon”, szerintünk „hál Istennek” – koránt sem ült ki egyikünk arcára sem. Rajtam biz’ inkább a deviancia, a sehová sem tartozás, a „*korához képest a faszorban sincs*” alapézés, a fölöslegességtudat, az autentikus társadalmi szerephiány látszik. A főorvos úr jóindulatú tekintetében egy hosszú, Rákóczi frizurás, pisze, feminin, de akaratos képű, farmeröltönyös, kopott, csíkos inges beat-fiúcska, örök egyetemista tükröződik, aki itt ragadt a hatvanas évekből, pedig nem hisz a hatvanas évek aranykorának hamis legendájában (de ez nem látszik rajta, ahogy a kora sem).

Ez – itt és most aligha lényeges, mi több, egyre inkább idéző-, sőt, zárójelbe kerül. Ha már Kossuth-díjas író volnál, (ami soha nem leszel, amíg az oroszok ki nem vonulnak innen – azaz: sohanapján), itt akkor is csak frissen bevonult kórházi beteg volnál, semmi más. Inkább Kontha pirosposzsgás képére koncentráljunk. A sötét, spanyolfallal kettéosztott, csarnokká terebélyesülő váróban gubbasztva figyeljük, amint félfordulatot véve eltűnik a vizsgáló fehér ajtaja mögött. – Na, mit szólna, Bogyikám, - nevetgélek zavart-szorogón. – Menő szépfiú, jóindulatú, ám megközelíthetetlen. Profi hentes, szóval jó kezekbe kerültél. – Hála neked. – Ne túlozz. - Dehogynem, ennek az úrnak aligha imponálna az én józsefattilakörös, ellenzéki írói nimbuszom, s talán a gyermek könyvkiadós, fél-újságírói, szerkesztői státuszom sem volna elég ahhoz, hogy ekkora reverenciával kezeljen. Ehhez te kellettél, a Film Színház Muzsikával és az elit moziüzemi vállalatot tekintélyeddel. – Na, ne bosszants – neveti el magát. Ha már nagyon realistik akarunk lenni, mindennél fontosabb Erzsike férjének lokális hatalma ebben a köpenyfehér mikrokozmoszban. S ne becsüld már

le annyira a munkakörödet. A személyi igazolványodban az áll: f. szerkesztő, elismert szakértője lettél a gyermek és ifjúsági irodalomnak. Mint szerkesztőnek, és az újságíró szövetség formális tagjának, jár neked az újságíró orvosi ellátás. Csak ezért kerültél Kontha keze alá, nem hinném, hogy lebecsülne téged, sőt. S azt meg végképp nem biztos, hogy tudja, hogy te üldözött vagy, ami most, 1986-ban ráadásul már nem is biztos, hogy rossz ajánlólevél. Szóval, téged ma már önmagadért is becsülnek, nyugodj már bele, ne üldözd saját magadat, bántanak mások eléggé, de nem itt, a kórházban. Ugyanakkor, mint ha félnél attól is, hogy nem ajánlozzák majd eléggé érzékeny művészlelkedet. Pedig, ismétlem - hangsúlyozza, hogy kicsit kedvelt, nagyképpően tekintélyzsaroló szófordulatodat parodizálja falusi tanárkoromból – nem baj az, hogy a két fődoki távolságtartóan profi figyelemmel és nem haveri szeretettel kezel. És ezek az emberek lelkiismeretes, kiváló orvosok. Figyeltem, nagyon is alaposan kivizsgálják az ambuláns betegeket és a szakadt külleműekkel is tisztességesen bánnak. Nagyon is rendben lesz itt minden. Annak sem örülnék, ha olyan doktorok gyúrnának, kiket észrevétlenül terrorizálni tudsz a lelkivilágoddal, mint azt a szép, szőke újságíró főorvosnőt. Isten nyugosztalja, de a takaros, barna utódját is túlságosan megtanultad kezelni, sőt, manipulálni is... Hál' Istennek, mind Kontha, mind Bartalis elég szigorú ahhoz, hogy „merő jóindulatból” idő előtt egészségesnek nyilvánítson. Mert senki nem kívánja jobban „pici assonkádánál”, hogy mielőbb hazatérj, de Bogyóasszony tudja: most az a fő, hogy gyógyultan térjen haza a kisfiú.

A fehér ajtó melletti súlyos tölgyfaasztalhoz különös kis öregúr telepszik. Nyútt-fekete naftalinszagú öltönye fölött szűkülő, szepegő, gyerekes félelmet sugároz körteforma ábrázata- Pofacsontja tatárosan kiugró, simára borotvált, bepúderezett arca taszító ellentétben van elhanyagolt öltözékével. Igen, az ellentétek embere, azért szánandó és kissé félelmetes... mivel rettegése nem költözik a szemébe. Mélykék színű, szép lehetne, ha nem volna valahogy üres, hideg, személytelen. Elhessegeted az ellenszenvező gondolatokat, szegény bácsi, nagyon meg lehet kavarodva, nyilván ő is beköltöző, kopott vulkánfíber bőrröndjét keszeg, kecskeszakállas fiatalember teszi a lábához, majd melléül a fehér fakanapéra. Együtt vannak, de nincsenek minimálisan sem egymásra hangolódva. Nyilvánvalóan egy vérből valók, de apuka, mint ha fitymálná kopott, keshedt fiát. Az ősenél két fokkal jobban öltözött gyermek is kötelességből kíséri, s nem szeretetből ritkashajú atyját.

Nem sokáig analizálhatjuk a helyzetet. Az anyásan kerek, széparcú, németalföldiesen pisze, lágyvonású, szőke kötözönővér, aki előtt már úgy vetkőztem meztelenre, pontosabban, toltam le a gatyám, pisiltem pohárkába már az ambuláns kezelés alatt is, mint ha egy meghitt, ám tárgyilagos bútordarab lenne. Szóval, a pisze, pasztellvonású hölgy halványan kirúszozott szájára veszi a nevemet. S már egy számozott fecni birtokában vonulok a karzaton át a nővérszobába, ami lényegében a női kórterem előtere.

Ilonka főnővér – jelzi a picinyke kebel fölötti mellzsebfolírást, jóságosan mosolyog, vékonyka, rusztikus, keskeny ajkú, egyszerű hölgy. Négyágyas szobácskába vezet, viszonylag otthonos, kedves helyiség. Az ajtó felőli, jobboldali ágy stokiján ülve görnyedt öregecske csámcsizik, immár civilben, jó étvágyat kívánunk neki, megtörten bólogat, ahhoz képest, hogy boldog távozó, elég egykedvűen majszol és bámészkodik.

- Foglalja el az első érkező jogán azt a helyet, ami a legszimpatikusabb ! Én azt javaslom – mutat az ablak közeli baloldali, szemből jobboldali ágyra. Világos, szellős és a mosdókagyló közel van!

Valóban, régimódi, hatalmas fémaljzatú csésze, fölötte szélescsövű csap.

- Én meddig követhetem – kérdezi Bogyóasszony, ezt a becenevét szereti legjobban most, van választék bőséggel, hol ezt, hol amazt „preferálja”.

- Ameddig akarja - cernányit vontatott, de kellemes tónusban beszél. – Át is öltözhet – mosolyog anyásan, nem zavarom...visszaharapja, hogy „most még”, szabadkozó tekintete sugallja csupán: „zavarlak és látlak én majd még eleget, ifjú ember”. Tapintatosan, egyelőre civilként kezel. Elmúlt a gyomoridegesség, inkább a homlokom mögött rajzik ezernyi forró bogárka. Márta elhelyezi a szeretetsomagnak becézett holmijaimat. Fehér éjjeliszekrényem nyitott polcára kerül Szepes Mária misztikus-okkultista regénye, A Vörös Oroszlán, s annak a fura fickónak, a nagyhatalmú szerkesztőnek, (akiről Hernádi Gyula megsúgta: vigyázz, mert tutira besúgó), A kívülálló című kisrománja, (marhára „örülök”, ő lesz a monográfiám

lektora, magyarul: a megjelenésre keresztet vehetünk, bár kért a könyvemből egy nagy esszére való részletet, vagy esetleg kivonatot a folyóiratába közlési szándékkal, jó kis csapda). Ezen kívül a vékonyka Ady versválogatás és az 1980-ban emigrált, nyíltan disszidált szetás ismerősöm, Zsille Zoltán memoárja a Magyar Füzetek kiadásában (akinek ilyen barátai vannak, ne csodálkozzon, hogy mindenét letiltják – mondta nevetve Hernádi, amikor eldicsekedtem neki a könyvvel). Zárt fiókban zokni és férfibugyivár, neszesszerke, illatos barna férfiszappan, Faspray, MAXAM agyarkrém, szájvíz, barna fogkefe. Márta az ágyam végére teríti a három törülközőt. S én időközben átvedlek szimpatikus, elit fiatal beteggé. Megkaptuk ajándékba apósom két vadonatúj világos illetve sötétbarna csíkos pizsamáját, s egy sárga-fehércsíkozású finomabb frottírköntöst. A hálóöltönyök szépséghibája, hogy nyitott sliccezetűek, gomblyukat sem varrtak rájuk, férfiúi díszem ki-kivillog. - Nudisták előnyben márkájú pizsama - viccelődök. – Ne bánd, legalább könnyebben hozzáférnek a dokik – vigasztal Márta – örökké a füttyidet babrálják majd. A pongyola meg eltakarja a micsodádat, még ha ki is lóg. Úgyis túl hús van ahhoz, hogy köntös nélkül közlekedj, vagy grasszálj. Valóban, mind a karzat, mind a nővérszoba, mind a folyosó, sőt, a vizsgáló-kisműtő ajtóparos előcsarnoka igen szellős, sőt, kifejezetten huzatos. Elegáns, patinás, de lerobbant, évtizedek óta tatarozatlan kiskastély, méltó hozzám, hozzánk, akik elegáns státuszaink dacára olyan kis fizetést viszünk haza a borítékban, hogy a hónap végén eddig egyszer sem úsztuk meg a kölcsönkérést, amióta a „sajátunkban” lakunk.”. Van az a bizonyos vándorló, olykor nyolcszáz, még gyakrabban ezer forint, amit hó elején megadunk, hó végén meg visszakerünk az apósoméktól. Egyszer sikerült ötszázra lenyomnunk, amikor megkaptam az első, egyetlen önálló kötetemért a honort. Na, e szempontból sem jön túl jól ez a betegség, jó pár hónapig leszek táppénzen, még szerencse, hogy az USZE – az újságíró szakorvosi egyesület hálózata fizeti a kórházi ellátást, így erre a benti *néhány* napra is megkapom fizetésem ötven százaléka helyett a hetvenötöt, ami így is elég keserveske, kevéske. Szegény Bogyi, jól bevásárolt velem.

- Vegyél föl zoknit is napközben – tanácsolja Bogyi. – lehet, hogy egyedül leszel ! – súgja. Sajnálatos cáfolatként lép be az öregúr, aki szemközt ült velem a fölvetelkor... Most annak látszik, aki, törődött, táskaképpű bácsinak, falusias öltönyben. A fia inkább a folyosó félhomályában tűnt kopottnak, egészen rendes, zöld pulóvere van – kuncogok befelé saját emberszóló figyelmemen. Kecskeszakállá sincs, az árnyék vetődött oly furcsán az állára ott künn. Az ifjú, pontosabban „fiatalabb”, valódi életéveit tekintve már csak időzójelenen zsenge íróember, barnacsíkos pizsamában, a sárga szín legkülönbözőbb árnyalatait sugárzó frottírköpenyben feszít, sőt, pompázni vél, s próbálja a kívülállót játszani, amíg lehet. Még nem tartozom ide, még mindig kísért a szolipszista téveszme: akár az egészét vissza is „csinálhatnánk”, de a gyomromban sűrűsödik a meleg szivacs. A mindenbe belekapaszkodó figyelem túlerős szólama árulja el: már próbálok alkalmazkodni a zártságához, ami az újdonság varázsával együtt is hoz majd egyhangú perceket, órákat, előlük menekülök már jó előre analízáló figyelmem aktivitásához.

Kisirülünk, hogy az öregecske szobatárs felöltözhessen, bemutatkozom futólag, nem is értem, mit mond, ráérek újra megkérdezni! A vizsgálóval szemközti lócára ülünk, az ambulánsok már a bennfentest látják bennem, egyre szaporodnak. Bogyi haja barnán omlik alá kétfelől, fehér báránybundája, a „birka” alól kivillan az arénaruhának becézett telivér világospiros pulóver, a lezser módon bő, fekete bársonynadrág csizmába torkoll. „Démoni és mókás” arc, szája csecsemősen nyitva. Fáradt, de egészséges, bármikor elmehet, legfeljebb általam tartozik ide. Még áztatjuk magunkat: szabadok vagyunk, akkor válunk el csupán, amikor akarunk...Ám a mélynövésű, undokszájú, barátságatlan, fakó, kékköpenyes takarítónő ránkreccsen: - Maga benn fekszik? Akkor menjen a szobájába, vizit van ! – Még új beteg, úgy sem tud neki mondani semmit a Tanár Úr ! – véd Márta, de a banyus eljártssa az új emberek előtt a muftit: - A vizit kötelező.

Gyors búcsú, majd délután visszajő. Aláéreszkedik a széles lépcsőn, kámpicsorodok, idegenülök, nyakig a paplan alá bújok, s most tényleg betegnek érzem magam, fáradtságok csermelye, patakja, lavinája árad szét tagjaimon. Mártával normális körülmények között ma már hamarabb szétváltunk volna, elkísérném a Báthory utcáig, a Fővárosi Moziüzemi Vállalat székhelyéig, vagy aludnék, hétfőn délutános vagyok,

bár régóta nem voltak „normális körülmények” nálunk. Három hete vagyok betegállományban, két hete leadtam nagyírú Hernádi-monográfiám kéziratát az Irodalomtudományi Intézetben, hogy a várva várt pihenés helyett rendelőlőből rendelőbe loholjak lóhalálában. Márta pedig dicső, szép, fárasztó munkája után siet a magyar film évi seregszemléjére. Diadémja díszeként olvasható hazánk egyik legszínvonalasabb és publikusabb lapjában, a népszerű mozi, teátrum és zenei tárgyú heti folyóiratban a filmklubszövetség elnökével, a befutott rendezővel készített maxi riportázsa. Legjobb pihenés nejjünk zseniális írásait olvasni, miközben ő, szegénykém, Barna Márta, a Film Színház Muzsika szerződéses – bár fél-főállású - belső munkatársa majd elaludt a vállamon az előbb, a kettős feszültségben eltöltött kétszeresen melós week-end, az aggodalom, s a hisztis félelemkítőresem miatt ily kimerült. Igen, felnőtte kell végre válnom, megbarátkoznom a ténnyel, hogy egyszer véget ér evilági létem, majd folytatom odaát, nem csak földi lényként, alkotóként, emberként – persze, nem most (csak nem tán?!), de nyilvánvaló, hogy a mostani félelemben az igazi ifjúságom elmúlásának markáns jeleit siratom. Tékápé nekem kellene Mártit vigasztalni, ne aggódjon. Ha egészséges lennék, ma én kísérném be őt eme hideg, de nem barátságatlan későhajnalon a fő-fő munkahelyére, vagyis nem a szűk belvárosi utca rőtfalú klinikáján gubbasztanék, hanem a Fővárosi Moziüzemi Vállalat barátságos irodahelyiségében, s aztán, amennyire időm és ál-szerkesztői, (valljuk be, inkább al-propagandista) munkám engedi, követném a magyar filmes mustra vetítéseire is. Márta, alig mentél el, máris hiányzol, nyomban haza akarok húzni innen, rémüldözök.

Vizitáció, vagyis a meszelt köpenyes különítmény belépője

S a nyitott ajtóban megjelenik, majd bevonul a fehér-, debreceni egyetemi filosz csúfnevén meszelt-köpenyes Nagy Stáb. Ölestermetű Tanár Uram, jósvádájú, intellektualizált Kinizsi Palkó. Mellette Márta kolléganőjének férje, szálfatartású, elegáns amerikai, pontosabban, amerikai székely menedzser, megkorosodott és urbanizálódott Ábel az anyaországban (melyet Jani bácsi szánalmas maffiája, alias: a hazaáruló Kádár-kormány anyós-országgá züllesztett). Mögöttük fejletlen kamaszarcú, legénytollbajszos fiatalember, az osztályos orvos. S hirtelen bevillan a rémisztő analógia: Utazás az altestem körül, elhessegetni, rossz ómen és miért is? Komolytalan és gyerekes dolog egy *heregyulladást*, amely a legrosszabb esetben is csak egy kis szépséghibát eredményez (nem leszek tök-életes, közel sem szimmetrikus, még potenciacsökkenéstől sem kell tartani, mondá a Tanár Úr is. *rám ijesztett*. Az Utazás a koponyám körül komoly daganatműtét-regény, az én altestem körüli út rövidebb, egyszerűbb lesz, a cím áttételesen, ironikusan sem autentikus, pitiáner ügy, még ha metszéssel is végződik, hulljon a férgese. Közben görcsösen azt hajtogatod: csak heregyulladás, csak heregyulladás. Most már új fejezet kezdődött, most már magát a bajt kicsinyítédnéd...

A stáb valóban steril és megközelíthetetlen, igazi áthatolhatatlan kaszt. Van némi intellektuel cinkosság a tekintetváltásainkban, ám a megkülönböztetett bánásmód első sorban a feleségem személyének szól, még másodsorban sem író, inkább csak újságíró és szerkesztő (al-propagandista) voltomnak. Ázsiai dögész-góg, a meszelt köpenyűek örökös kompenzációja – ágaskodik bennem halványan, bölcsész-kötelességszerűen a másik kultúra embere. Addig ugatták a fülünkbe, hogy mi improduktív munkaerők, árnyékbboxolók vagyunk, mert ugye előbb a has jön, csak aztán a morál, ahogy egy középszerű marxista költő és drámaíró kente papírra, míg aztán magunk is kezdtük elhinni, hát még az, aki léleknélküli, pusztá létünkkel foglalkozik. De esti szorongásaidon, imáid erején méred föl, mennyire fontos e pusztá lét még a hívőnek is.

Jaj, Márta, halvány arcod szenved homlokhorizontom verejték tó mélyén tiszta látás-tükröd mélyén nem ismerek szűkölő önmagamra, kivívott öröklétünk izzó délkeresztjén az enyhítő szellő szavaid hullása, ha egyedül vagyok, se hagyj önmagamra, kezeink összeforrt láncá rekessze ki semmibe vetített kínzó szörnyeinket. Ne aggódj, Kósi-Tócsi, Tócsikám, most lesz időd feküdni, borogatni, jegelni, elmúlik két

hét alatt – vigasztalt úgy fél hónappal ezelőtt, akkor még hitte is, hogy nem csak átmeneti lelki nyugtató gyanánt, én búsan ingatom busa, bozontosodó üstököm terhétől egyre nehezülő fejem: Sajnos, Huruka, nyilvánvaló, hogy életemben nem voltam ennyire beteg – a kis adjunktus, az esztékás, a „heregolyó formájúan gömbölyű tőkész,” Balika nyilván pedagógiai okokból túlozta el a bajt, hogy feküdjek már be végre arra a kivizsgálásra és ne csak a könyvemmel törődjek – nyugtatom meg magam egyidejűleg. Máris reménykedem, hogy a szokásos hipochondria mondatta ki velem az előző vészmadárcsicsergést. Képtelen módon működik az intellektuel agya, éppen a képzelbetegség-tudatom nyugtatott meg. Mivel sejtem (tudom) magamról, hogy született hipochonder vagyok, immár a valódi kórt is a zaklatott idegek számlására írnám. Titokban, tudat alatt, persze nyugtalanít, hogy a viláért sem akar senki rám pirítani, mint korábbi tüdőgyulladásaimkor: ugyan, Uram (a kedves, öngyilkos szép, szőke újságíró főorvosnő már a keresztnevemen szólított, amióta Hernáditól megtudta, mekkora zsenit tisztelhet bennem, főként azután, hogy megvizsgálván, alaposan megtapogatóván a vesszőmet, a zacskómat és a golyóimat, elsőként észlelte, hogy a jobb herém kicsinyke, csökevényes, hallgatnom kellett volna rá, s nyomban kivizsgáltatni magamat, nem bagatellizálni a problémát). Kedves Zoltán, adok magának beutalót az urológiára, a biztonság kedvéért nézesse meg a szerszámát, mert a jobb golyócskája mint ha túl markánsan volna kisebb a bal heréjénél, de hát a férfiak ezen a téren nem szimmetrikusak. Nem merem sem azt mondani, hogy nincs semmi probléma, azt még kevésbé, hogy baj van. Döntsön a szakember, menjen be hétfőn a Poliklinika Urológiai osztályára, keresse Kontha Kálmán tanár urat. Hívja föl - persze először inkább ezen a telefonszámon, - kérem, ne söpörjük szőnyeg alá ezt a - reméljük, - csak szépséghibának mondható különbséget, ne féljen, így is elég szép – neveti el magát anyásan, minden huncutság nélkül... Igen, igen, most, ahogy mindkettőt egyszerre tapintom, eléggé számottevő a nagyságrendi eltérés. Jól van, főlhívom inkább én a klinikát, csak zárjuk rövidre a dolgot. Zárjuk ki a nagyobb bajnak a lehetőségét is. Ettől eltekintve magácska makkegészséges, csak túl érzékeny minden hideg légáramlatra. A legkisebb szélről kitör magán a nátha, vagy az influenza, s ezek a vírusos tüdőgyulladások nem a szó igazi, súlyos értelmében vett pneumóniák. Még emphisema, azaz, tüdőtágulás sem marad utánuk, annyira renyhültek csak a légzőizmai, amennyi harminchét éves korban természetes, s csak azért vettük azt is észre, mert tüdőgyulladás után jobban figyelünk rájuk. A középkor hajnalán a férfiak többsége magánál sokkal inkább tüdőtágulásos. Ne féljen, ettől eltekintve, addig marad táppénzen, vagy valljuk be, alkotószabadságon, amíg akar.

Sajnos, akkor addig húztam az időt, amíg Hernádi föl hívott telefonon, s közölte, hogy a gyönyörű doktornő öngyilkos lett, tetőztek nála a magánéleti gondok, ő, aki annyi mindenki mentális gondjain segített, beleőrült az életében túlhalmozódott lélektani csapdahelyzetek feloldhatatlanságába ... Sopánkodtunk, sajnálkoztunk, s közben „elfelejtődött” a hereprobléma. Bár csak most finoman, de határozottan kitenné a szűrőmet a Nagy Stáb, kidobna a kórházból, mint képzelt beteget. Sőt, titokban arról álmodoztam, hogy durván szélhámosnak neveznek, s csak annyit mondanak: mars haza, szarházi szimulánsa. (Sőt, korábban, még odakünn is már azért imádkoztam, hogy a hivatásához hasonult küllemű, heregolyóforma kis SZTK-tőkész nevezzen végre táppénzcsalónak, s kíméletlen szigorral zavarjon be a munkahelyemre: Nagyjóuram, mindketten tudjuk, Önnek a világon semmi baja. Begyulladt a „valamije”, mert betegen nem tudta megtartóztatni magát az ágyban. Igazából munkaundora van, maradjon hát otthon még három napig, de hétfőn: irány a gyermekkönyvkiadó.) No persze, ilyesfajta intelmekben és dörgedelmekben egy f. szerkesztő aligha részesülhet, *(a személyi igazolványban szereplő rövidítés miatt még csak nem is „felelős, de egyenesen főszerkesztőnek titulálnak többnyire a hivatali közegek, vagy a fenyegetőző rendőrök: nem szégyelli magát, főszerkesztő léteire ennyire beinni, na, vegye csak le azt az óriás kokárdát a főszerkesztő úr, amíg meg nem kóstolja a gumifát).* Egy f. szerkesztőnek álcázott al-propagandista legfeljebb szemrehányó tekinteteket kaphat, jelen esetben viszont a reám tapadó orvosi, ápolónői nézések minimum riadt bizonytalanságot, sőt, szánakozást tükröznek.

Hasító fájdalmak a jobb-féltekén (akarja mondani, fiacskám, a fél-tökén), először nem akarsz róla

tudomást venni. Nagy tornamutatványok után ilyesmi ugye természetes, megerőltettem. Ki tudja, hányszor tapogattam meg magamat, remélve, hogy eltűnt a duzzanat (táppénzre vonulásom előtt néhány nappal már a munkahelyemen is, ami nem egészen veszélytelen dolog. Bár néptelen a földszinti folyosó, de a bejárat, a büfé, a kiállító és az előadóterem előtti nagycsarnokból is váratlanul rám törhet valaki, baromira nem hiányzik, hogy akárki is elkezdjen arról pletykálni: képzeljétek, a Barna Zoli a folyosón mogyorózta magát, azért ehhez a fajta vénemberes perverzítéshez még fiatal. Így bevonulok a WC-be, bezárkózom, alaposan megmonyozom a valamimet. Nadrágon keresztül olyan, mint ha minden rendben volna. Ám aztán letolom a gatyát is, megnézem, s egyre rémületesebb a látvány. Hiába, nem javul... Lábtóli ágyyszomszédom, a körtefejű kisöreg, leelőzetlenül darálni kezd: Főorvos Úr, nem fáj ugyan a prosztatám, de nem tudok sugárban vizelni, csak csöpög és szúr. Lehet, hogy a múltkori ügyemmel van kapcsolatban. (Dr. Setéth Alajos tanár, 76 éves – olvasom le a lázlapjáról.) – Tudja ?...

-Tudom, tudom, tanár úr – mosolyint halványat a jóképű herkules. Az elegáns amerikai menedzser Kontha Tanár Úr vállának széles takarásában a mennyezetre néz, a homlokához emeli a kezét, reménytelen, sőt, pesszimista egykedvűséggel hallgatja Setéth hablatyolását.

A civilbe felöltözött, korábban reggeliző szimpatikus öregúr felé fordul a stáb.

- Na, Rácz bácsi, maga meggyógyult. Itt a zárójelentése ! – adja a kezébe Kontha sajátkezűleg.

- Hát, amennyire az ember kilencven évesen még meggyógyulhat – háhog Rácz bácsi kissé fisztuláson, de tisztán, érthetően.

- Nahát, a kedves szomszéd kilencven éves ? ! Ki hitte volna...Csodálatos ember – lelkesedik doktor Setéth Alajos. – Ha én így néznék ki kilencven évesen!!! Ha megérem egyáltalán!!!

Kontha Tanár Úr elnézően mosolyog, de Márti barátnőjének hites ura furcsa, karakán, öblögető hangon elmordul:

- Tanár úr, vizit van ! – nem, tudni, vajh' nagy betűvel, Tanár Úrként Konthának, vagy kicsivel (tanár úrként) dr. Setéth Alajosnak, a fecsegő betegnek szól a figyelmeztetés, a kétértelműség is szándékos. – NEM KASZINÓ – fejezi be nyomatékosan kétszeres dühhel, végig Konthát nézte, s aztán Setéthre csúszik a tekintete és leplezetlen viszolygásba fordul. Megértem, Bartalis mérge duplafenekű. Haragszik azért is, amiért valaki megzavarta a vizit szentségét, szertartását, melynek komolysága az érdemi munka feltétele De megérezem, a miatt is dül-fül, mert megint reá maradt a rendreutasítás hálátlan feladata, s újra csak Kontha a betegek kedvence, a „jó zsarú”. Majd legyint és elszáll a dupla mérge. Végül is nem baj, ha a „Rettegett Adjunktus Úr”, a kemény másodfőorvos nimbusza” kordában tart beteget, ápolót, beosztott orvost egyaránt.

Rajtam a sor. Ilonka mögött egy finomvonású szemüveges, szelíden-szexisen szép fiatal lány, s egy... hát igen, a látszólag szelídített vércse mosolyú szókeség, ambuláns korszakom dévajul kacérkodó kísérőjelensége....a hímvessző-keményítő démon. Most komolyan pislog. Kontha rám mutat:

-Megvizsgálom! Ilonka! Osztályos orvos úr! – fordul a fejletlenkamasz-legénytollas dokijhoz. Mától számítva holnap estig csinálják végig a rutint velem! Holnap éhgyomor!

- Ma is éhgyomorra vagyok ! – sietek fölvilágosítani. Mindenki elnézőn vigyorint, most végre Bartalis adjunktus is. Így illik a fő pártfogónak. Azt hiszem, csak annak szól a derűtség, mennyire „sietek”. A visszafojtott kacaj teljes értelmére majd délután ötkor és másnap hajnalban fogok ráébredni. Kivonulnak, elköszönök. – Találkozunk még! – fordul vissza a tiszta, szelíden dévaj szemüveges lány, s rám mosolyog...

- Bizony, találkozunk ! Többször is, mint szeretnénk ! – ül föl az ágyában dr. Setéth Alajos. Maga, kolléga úr, gyorsítaná a dolgokat, persze, még nagyon fiatal. Hogy már harminchét éves? Na és? Azt még csak maguk hiszik kornak, nekem már mindegy, hogy valaki huszonöt, vagy negyvenöt, fiatal-fiatal mind a kettő. Ha megenged egy tanácsot az öregebbtől, a tapasztalt betegtől. Gondolom, nem volt kórházban. Hogy? Ötször, s a leghosszabb három napig tartott? Haha, akkor nem sokat tud erről a világról. Ez egy külön világ, kéremszépén ! Szóval - ugrik ki az ágyból, s közben bravúros gyorsasággal fölölti sötétszínű,

viseltes és nem igazán tiszta, de jó drága selyemköntösét – a doktor urak nem nagyon szeretik, ha valaki türelmetlen. S mi – áll az ágyam lábához, s gesztikulálva közel hajol – tőlük függünk itt, kérem ! – fölemeli az ujját, majd újra hadonászik. – Nem kell kimutatni, hogy nem érzi jól itt magát, hogy máris mehetnékje van. Megsértődnek ám, hajaj. Ők is emberek. De itt ők diktálnak. Hiába tudják, hogy mindenki hazavágyik. Látom, magának szép felesége van. Fialtal. És gyerek? Egy gyerek? Milyen idős?!! Tizenegy éves? Szerencséje van, *mert valószínűleg nem lehet már több*, akármilyen kicsi is a baj, az a bizonyos dolog túl érzékeny, s ahogy a viziten kivetten a Tanár Úr szavaiból, AZZAL van valami gondja. Ne haragudjon rám a magyarázó mánia miatt. Én ugyanis tanárember vagyok. Helyesebben, sajnos, csak voltam. De hallotta, tanár úrnak szólított az Adjunktus Úr is. Pedig az aztán szigorú ember. Ajjaj! Tudja, mint tanárembernek, sajnos, már csak mint nyugdíjas tanárembernek, mindig beszélhetnékem van. Nyugodtan szóljon rám, mert már ezerszer agyára mentem a szobatársaimnak. Bizony. hetven éves koromig nem volt soha semmi bajom, most meg harmadszor térek ide vissza. Bizony. A prosztataműtétem nem sikerült. Alig tudok vizelni. Akkor sem sugárban, ritkásan csöpög. Lehet, hogy újra meg kell műteni. Magának mi a baja?

- Heregyulladás – bököm ki rövid gondolkodás után (tényleg, mi mást is mondhatnék?)

- Az tényleg nem nagy ügy. Ugye nem haragszik, de hát ennek örülni kell. Megjósolom, a maga ügyét hamar elintézik. Mit mondanak, kell operálni? És ki műti majd?

- A Kontha Tanár Úr betegek vagyok, de Bartalis adjunktussal vagyok – áttételesen -, jó viszonyban, személyes szálón. Ő a feleségem közvetlen főnöknőjének és barátnőjének a férje.

- Ismerem a maga két emberét. Jó híruk van. Nem is tudom...fordul burkol kajánságba a körteforma arc. – Én aztán rossz híret kelthetném a kórháznak. Már kétszer operáltak. Egyszer lebénultam utána. Úgy, hogy etetni kellett, a kanalat sem tudtam megfogni. Feldugtak a húgycsőembe valami elektromos tágitót, ugye. Ki tudja, mi történhetett? jelenik meg újra valami csúfondáros rosszindulat a szemében. *Megint föltűnik, mennyire hidegvízkek. ...Egészen pontosan, paradox módon... mély, tengersizű, de nincs igazi mélysége.* – No, nem azért, hogy megjesszem !!!! érdekes diszkrepanciában a jeges tenger-szemmel és csúfondárosan fürkésző tekintettel, a hangja alázatos, instanciázó, az arca tanárosan tudálékos, de a nézésével, igen, a tekintetével nincs összhangban egyetlen gesztusa sem. – Csak az idegosztályon hoztak rendbe. Másodjára meg majdnem elzáródott a húgycsővem.

- Itt vannak a lázmérők – jelenik meg Ilona. – Tessék a tanár úrnak is most visszafeküdni. Mindenki kap egy hőmérőt – veszi ki a tokból, s a fehér tartóhengert az éjjeli szekrényekre teszi. Szólok én majd. De ha az én fejemből kimenne, vagy az ügyeletes nővérke esetleg elfelejtené, mindig tessenek hőmérőzni! Legjobb, ha először reggel hatkor, másodsor fél egykor és harmadjára este öt, fél hat körül. A lázgörbét rendszeresen, pontosan vezetni kell. A saját érdekükben.

Ilonka kicsit anyásan, tanító nénisen magyaráz. Közben lefejt a huzatot az eltávozott bácsika ágybelijéről.

- Látják, jó kis szivacs van alatta – mosolyog! – Nem ám matrac. Ez rugalmas is, puha is, nem töri föl a hátunkat, a fenekünket. Igaz? - nevet halványan, de az aggodalmas sietség állandósult az arcán. Vékony ajak- és arcerendezése kísértetiesen hasonlóná teszi „Klári nénihez”, Máté fiam egykori kedvenc bölcsődés gondozó nénijéhez, csak Klári (ahogy a gyerek először hívta) Náni néni fiatalabb...ja, dehogys, múlnak az évek, pontosan ennyi idő lehet, s valahogy így is néz ki...kedves, aggályoskodó, hivatalból szabálmegszállott.

- Maga nagyon kedves – próbálkozik dr. Setéth Alajos. – Nem tudja megmondani, mi bajom van, mi a szándékuk velem ?

- A doktor uraktól tessék érdeklődni – mosolyog Ilonka, anélkül, hogy csöppnyi tartózkodást, vagy hidegülést mutatna az arca. – Nem tessenek haragudni, de mi nem értünk hozzá. S a kis fiatal nővérektől se kérdezzenek ilyesmit. Ők még nem tudják esetleg, mennyi bajt okozhatnak. A kedves betegeknek és önmaguknak is, ha elfecsegnek valamit, amihez nem értenek. És rosszat mondanak, mert rosszul hallják.

Igen, még inkább hasonlít Klárikához. Ő is ugyanilyen kedves, rezzenetlen arccal tudott tiltani, kérve parancsolni. Ilonka nagyon szolgálatkész, segítő, de határozott, határokat tudó...

- Kiszellőztetetek – nyitja szét a hátam mögötti falom lévő szárnyas ablakot. Nem megy igazán könnyen, a külső forgózár nehezen nyílik, a belső nem működik, így a szárny pár csukhatatlan. – Legalább használhatja frizsidernek. Igaz, hogy egyáltalán nincs hideg. Nem panaszkodhatunk, enyhe a tél. Alig volt hó...

Séta a hóesésben. Az 1984-ös év utolsó napján legjobb, ha az ember szunnyadozik, bóbiskál, pihen. Ne legyen megerőltető a virrasztás. Tavaly mi voltunk a Szilveszter gazdái... illetve, immár tavalyelőtt. Este ötre elkészültünk, hétig heverészve pihentek valánk, zenét hallgattunk, nagy idők nagy muzsikáit. „El ne hidd azt, bárki mondja, hogy ez jó így” - á la hatvanas évek, amely egyesek szerint azért volt aranykor, mert ki lehetett mondani, hogy nem aranykor – szellemes és optimista álparadoxon és féligazság. Kész a kolbásszal megerősökolt hús, anyósremeklés, s hozzá a mi korhely-káposztalevesünk, s a regimentre való virsli. A nagy fakupaütésekre termett, gyalult, pácolt fenyőasztalon áll a pohárezred glédában-regimentben-csapatokban. Ejtőzés, fúga téma csembalóra. Szemközt a dupla barna rekamiéval a nagy könyves fal, öröm a rengetegből még gondolatban is válogatni... beékelt tévé... Zöld tányérlevelű szupernövény... jobbról erkély, balról sejtelmesre lefüggönyözött alkóvdolgozózugoly. A négerbarna dupla heverőn Bogyival lazán fogjuk egymás kezét, köztünk, félig alattunk a bariször, mellettünk drapp, fordított harang(virág) barna csüngőkkel-hangulatlámpa. Alapszínünk barna és drapp, az elviselhető kávékoloritos, fűmintás tapétával is harmonizál, s kedvesem nevét is magában foglalja. Egy az egyben azonosultunk immár a lakás gölemével, génuszával, látható és láthatatlan házioltáraival, pedig még épp, hogy nem egészen vadonatúj, még két esztendeje sem lakozunk falai között. Könyvállványok, nyitott polcok mindenütt, a gyereknél is. Egy nagy téglateszbe olvad az egymás meghosszabbításaként értelmezhető két szoba plusz alkóv...

*Ki tudja, mikor látom újra, ha látom e egyáltalán... Ne, ezt nem szabad Barna Márta férjének, nincs semmi baj, de akkor is megmenekülsz, ha mégis... ha ez nem heregyulladás, hanem daganat... hiába kerülgeted, egyre komolyabb az esélyed arra, hogy **RÁKOS VAGY...***

A szerző a regény megírásakor a Nemzeti Kulturális Alap ösztöndíj-támogatásában részesült.

Nemzeti Kulturális Alap

Várnai Gyula:
Téli Rege I.
90x130 cm
digitális fotó
2004

Petróczi Éva

Keményarcú királylánya...

(Tóth Erzsinek, hatvanadik születésnapunkra)

Keményarcú királylánya a versnek:
szépséged, méltóságod örök,
nem foglya a karmos időnek:
Kormos Pista atyánk
áldása fölötted, rajtad mindmáig őrködött.

Mint egykor Oroszhon Ahmatovát,
téged itt ugyanúgy királyi vérből
jöttek mond a legenda: légy hát
gyönyörű szavaid nagyhatalmú asszonya,

míg csak e földön tart a Teremtő.

Egy pécsi utcánévre

„Ferenciek utcája” –
egyedül csak anyám
nevezte e néven, drága szeszéllyel
átalakítva e napsugaras
belvárosi utca papos
és reverendasuhogású,
komoly hangjait, egy „i” erejéig
kamaszmódra örülve, hogy ő,
a tiszántúli leány ennyire
gyökeret vert Pannónia
távol földjén.

Örökség

(dr. Szalai Lászlónak, örökös szem-örömmek, hálával)

Gidrán és Mirza
Simádon
Vaniss ükapám
két szép lova volt.
Én örököltem
a róluk szóló,
ezeregyszer követelt
családi mesét,
s azt, hogy mára a hályog
(régvolt pereputtyom
kísértő nyavalyája!)
korántsem mesebéli,
szürke redőnye
el-elúzi tőlem a fényt.

Édes tizenhat...

(Hilary Duff-Billy Idol dalának fonákja)

„Édes tizenhat”-nóta van,
én meg itt állok,
talpig hatvanegyben.
Akad, akinek mindig édesen,
de mégis elkeserzem,
s listázom minden apró,
undok változásom.
(Szeplő a kézen,
májfolt a dekoltázson!)
És ezzel magam a vénségbe
jó mélyen, túl korán beásom.

Péntek Imre

nyáj' parancs

az anarchista átalány
egyenletesen szétterítve
elégedett a harci klán
akinek ez egyetlen kincse

nem akármily' szemle ez
az ótvarok vigyázzban állnak
árvalányhajuk lengedez
megáldja őket három álpap

többen beesnek minő malőr
regényes révületbe
csendest pukkant a bizton' ő
persze ez nincsen elfeledve

s leng a máriás lobogó
kitűzve magos vár fokára
végül is győzni volna jó
ha nem most nagy sokára

rejtőzködik a regiment
metafizikus völgyben
a látvány kissé szentiment'
nem úgy gondolja hölgyem?

a támadás ma elmarad
késik a nyájás hadparancs
összetaposva dirib-darab
a megkezdett véérnarancs

Egy szobrász halálára

(F. Gy. emlékének)

Talán elnyűtték a szürke hétköznapiak,
hisz egy középiskolában
több mint húsz éven át
rajzot oktatott.
A főiskola óta
– mintázásából kiderült –
kisujjában van Európa,
Giacometti, Moore, Arp tudása
új, eredeti szintézist alakított benne,
és az ó egyiptomi formák – keze nyomán – átvándoroltak
Nyugat-Pannóniába.
A vertikális szimmetria gőgje ellen támadt
átlós kompozícióival.
Személyében éltre kelt a lázadó alázat.
Talán fentről kapott titkos megbízatást,
hogy teremtsen csavart, ko(z)mikus figurákat –
amikor elsorvadt vagy önállósult
egy-egy testrész –
merészen menetelt a láb vagy kecses piruettekét írt le,
s a kéz, mint növényi csíra hajtott ki,
a törzs Nagy Arccá változott –
s az összenyomott, gnóm-lét az égre kiáltott:
„Legyen a Teremtés elátkozott!”
Cigarettafüsttel indázott a légbe
szelíd iróniája,
már nem zavarta
a huzatos folyosón kavargó lárma.
Társaság vette körül, tanítványok rajongtak érte,
és amit elmormogott, a foga közül szűrve:
ítéletét szigorúan mérte.
Sikeres volt, amit nehezen viselt.
Más érdekelte: az elv,
a minőség, az érték.
Ha elgyengült, körülvették
szüzek, madonnák, királynék,
akiktől (néha) megkérdezte:
mondjátok, mi vár még?
Aztán váratlan elhagyták –
vagy magára maradt?
Műterme kiürült.
Penész, vízfolt lepte el a falat.
Egy kis faluban vásárolt parasztházat,
hogy szobrász-remeteként alkosson remekműveket.

A szerző a vers
megírásakor
a Nemzeti
Kulturális Alap
ösztöndj-
támogatásában
részeseült.

Nemzeti
Kulturális
Alap

S a mély csendben, gyümölcsöse fűvén, hajnalonta
harmat remegett...
Ki tudja, mi történt azon a végzetes estén?
Figurái karon fogták, és sétálni vitték
– a Hold fémllett, mint egy kikalapált érme –
a csillagokkal hunyorgó, Isten által installált térbe.

Fischer György: *Rajz*

Személyes formák

Az irodalmi intézményesség művelése – Péntek Imre székesfehérvári korszaka

Előre kell bocsátanom, hogy amit Péntek Imrével kapcsolatban el kívánok mondani, az abszolút szubjektív és elfogult. Természetesen mindezt jó értelemben gondolom. Kapcsolatunk Imrével közel 30 éves, atyai jó barátomnak tekintem. Feladatom, nem a költőzseni személyiségi jegyeinek és költészetének taglalása, hanem elsődlegesen a szervező, intézményalapító kapcsolatteremtő ember tevékenységének megmutatása. Dolgom könnyűnek tűnik első nekifutásra, de valójában mégiscsak igen nehéz. Péntek Imre – mint örök vándor – az 1980-as évek közepén landolt Székesfehérváron. Az akkori Fejér Megyei Hírlap újságírójaként és hétvégenként megjelenő irodalmi rovatának szerkesztőjeként kezdődött el szinte minden olyan ténykedése, ami egy országosan, sőt határokon túl nyúló folyamatot gerjesztett. Kellő időben és kellő helyen jött, illetve támadt az a zseniális, de nem előzmények nélküli felismerés, hogy Fejér megye irodalmi-kulturális életének integrálása, megjelenítése elkerülhetetlenül szükségszerű. Mik voltak azok az előzmények, amelyek egy ígéretekkel teli irodalmi, kulturális fejlődési folyamatot megelőztek? Fejér megye irodalmi életét az 1970-es évek közepén és végén egy igen szűk körben zajló – pangástól terhes – vajúadás jellemezte, noha olyan alkotók éltek Székesfehérváron, mint Takács Imre, Sobor Antal, Bódás János, Bokros János, igen rövid ideig Pilinszky János és szintén rövidebb ideig Kalász Márton. A fiatal írók, költők gondozására, tevékenységük támogatására, néhány kivételtől eltekintve, gyakorlatilag senki sem fordított különösebb energiákat. Voltak azért páran, akik fiatalon is tudhattak már maguk mögött néhány megmutatkozást, publikációt. Tódor János, Szikra János, Újszászi Ignác és e sorok írója, a hevenyészett csapat „Benjáminként”. A Közép-dunántúli Írócsoport Takács Imre védnöksége alatt verszegényen ugyan, de legalább működött. A Sziget utcai alagsori „műhelyben” zajlottak baráti megbeszélések, találkozások. Előadásokra, bemutatókra igen ritkán került sor. A Fejér Megyei Hírlap hétvégi, irodalmi mellékletét kivéve publikálási lehetőség gyakorlatilag a megyében nem volt. Időnként (5-10 évente) sor került ugyan egy-egy antológia kiadására, de ezek a megalománia jegyében, ömlesztett formában nem voltak képesek átfogni, bemutatni az itt élő szerzőket, azok törekvéseit. Az itt élő, innen elszármazó költők, írók, és a múlt alkotói pedig predesztinálhatták volna egy jelentősebb irodalmi kulturális létezés kereteit. Vörösmarty, Csanádi, Bella, Csoóri, Pilinszky, Jávör, Kalász, stb. és az újonnan jelentkező alkotók léte sem mozdította meg az állóvizet. Az 1980-as évek közepétől Péntek Imre jelenléte, először apró mozgásokat generálva, elindított egy folyamatot. Imre felismerte, hogy az alkotói tábor kiszélesedett és adott. A Fejér Megyei Hírlap irodalmi mellékletét fokról-fokra terjedelmesebbé tette, mint annak szerkesztője. A meglévő alkotók mellett bátran nyúlt újabbak felé is, több fiatal, vagy újonnan jelentkező alkotót ezen időszakban karolt fel. Ekkor jelentek meg, vagy jelenhettek meg újra Neményi, Balajthy, Szegedi Kovács, László, Álmos, Tódor, Szikra, írásai, versei. Imre kezdetektől fogva fontosnak tartotta az integrációnak azt a formáját, ahol a publikáció, az előadás, tárlat, bemutatkozó estek, egymást erősítve, színesítve együttesen valósultak meg. Mindezek mellett, tudjuk, hogy Péntek Imre kötődése igen erős a képzőművészetekhez és a vizuális művészeti válfajokhoz is. Jelentős szerepe volt abban, hogy az 1980-as évek végén megalakult a Vajda János kör, amely egy igen laza talajon működő, szervezeti egységét tekintve: szitaként egzisztált ugyan, de már lehetőséget adott arra, hogy megújult arculattal, új tervekkel mozdulhasson meg egy szerény létszámú csapat. Lényeges áttörést az 1990-es év jelentett. Baranyi Pál és Péntek Imre, mint ötletgazdák útjára indították az „Árgust”, az annyira várt irodalmi és kulturális folyóiratot, ami már indulásakor markáns, jó megjelenésű, széles spektrumokban megnyilvánuló,

teljességre törekvő, karakteres lap volt. Évente négy, hat, majd tíz alkalommal jelent meg. (Ebbe nem számítandó be az időnkénti különszámok sora.) Péntek Imre főszerkesztésével a lap országos elismertségű fórummá nőtte ki magát. Vizualitása, képző- és fotóművészeti dimenziója mellett az értékcentrikus szerkesztési modell volt a jellemzője. Nem kötődött külön stílusokhoz, külön irányzatokhoz. Az Árgus egyértelműen értékekhez és minőséghez kötődő lap lett, áttörve az irodalmi belterjesség, az irodalmi „maffiák” köreit. (Abban az időben vidáman azt is szoktuk mondani, hogy az Árgus nemre, fajra, felekezetre és hovatarozásra tekintet nélkül közöl írásokat, ha azok valóban jók.) Terjedelmét tekintve 90-140 oldalon jelentek meg az egyes számok. Példányszáma 500-700 között mozgott általában, de a különszámok néha ezt is meghaladták. Formáját, megjelenését tekintve, az Árgus többször változott, az egyszerű fedlaptól a színes fedlapig, sőt belső színes oldalakig is eljutott. Egyidejűleg vállalta fel a helyi, regionális és országos kereteket, sőt ezen túlnöve. időnként határon túli irodalmi blokkokat is közölt. Ezek mentén mindig megtalálta az úgymond helyes és kielégítő arányokat. Péntek Imre főszerkesztőségének idején a lapnál szerkesztőként, munkatársként viszonylag állandó stáb vett részt. Bakonyi István, Pásztor Bertalan, Kálnay Adél, Tódor János, Neményi László, Ivanics Zsolt, Román Károly, Sobor Antal, László Zsolt, Dr. Arató Antal, Szárnyas Gábor voltak azok, akik huzamosabb ideig láttak el szerkesztői, munkatársi teendőket. Az Árgus, nem csupán lap volt, Imre vezéreltével holdudvarának – a szerkesztőkön túl 20-30 fő – folyamatos együttléte, szervező és baráti ténykedése jellemezte, és határozta meg az intézményesülés kereteit. A szerkesztők és a szerzők közösségét bővítette tudásban, és segítette munkájában a „tudós tanárok” folyamatos jelenléte is. Itt feltétlenül Román Károly, Sobor Antal, Dienes Ottó, Pál Lajos, Karácsony János, Kóbor István, nevét kell megjegyezni. De számos kritikus, így Pomogáts Béla, Tarján Tamás, Kabdebó Tamás, Vasy Géza, Praznovszky Mihály, Bécsy Tamás, és a későbbiekben L. Simon László segítő együttműködése folyamatosan támogatta ezt a holdudvart. Ennek a kiteljesedésnek természetesen Péntek Imre volt az elsődlegesen mozgatórugója. Az Árgus és holdudvara folyamatosan tartott fent kapcsolatot folyóiratokkal és irodalmi társaságokkal. Kiemelendő ebből a sorból a Somogy folyóirat és a Berzsényi Társaság, a Hévíz és alkotóközössége a Csokonai Társaság, a veszprémi Vár Ucca 17. és L. Simon László révén a Magyar Műhely is. Természetesen az itt említett kör nem teljes. Rendezvények, bemutatók tekintetében meghatározó volt mindvégig az Árgus és a székesfehérvári székhelyű Vörösmarty Társaság kapcsolatrendszere. A társaság és az Árgus fúziója, az intézményesülés kereteit folyamatosan támogatta, színesítette. A társaság előadótermet biztosított, a társaság tagsága pedig befogadó közösségé, hallgatósággá vált. Így a kultúra, irodalom terjesztése biztos alapokat, támogató hátteret tudhatott maga mögött. Péntek Imre már a folyóirat indulásakor felismerte, hogy a könyvtárakkal való együttműködés szintén gyümölcsöző kapcsolatot teremthet. A városi könyvtárak közül a legnagyobb a Szénatéri Könyvtár több esetben adott helyet az Árgus és szerzői számára. Számos felolvasóest és más rendezvény jelzi az együttműködés jegyében kiteljesedő és jó irányt követő intézményesülést. A Megyei Könyvtár égisze alatt is számtalan felolvasóestet, irodalmi rendezvényt tudhatott maga mögött az Árgus. Az Ünnepi Könyvhetek éveken keresztül biztosítottak lehetőséget, az Árgus folyóirat és kiadványainak terjesztésére. Dr. Arató Antal, a könyvtár igazgatója, egyben az Árgus munkatársa, szenzációs szervezői együttműködésével árusítópavilonok és sörstrak árnyékában számtalan előadásra, felolvasó, bemutatóra került sor. Ezek a rendezvények sok kapcsolat, baráti viszony kialakulását eredményezték. Az Árgus Péntek Imre vezérelte időszakában számtalan kiadvány megjelentetése mellett bábáskodott. Regények, verseskötetek, képzőművészeti albumok láttak napvilágot. Péntek Imre székesfehérvári időszaka alatt ezek száma több százra tehető. A vidéki létezés és vidéki műhelyek szempontjából ez óriási kitérést, lehetőséget jelentett. Imre egyebekben önmagát többször is „vidéki urbánusként” aposztrofálta. A minősítés viszont nem önös. Írók, költők hosszú névsora jelzi azon törekvéseit, hogy a kezdők lehetősége és a rendszeresen publikálók tekintetében a könyvkiadás harmonikusan valósuljon meg, az arányosság és az egység jegyében. Az 1990-es évek végén az Árgus már 10-15 kötetet adott ki évente, ami a vidéki kiadók vonatkozásában igen jónak mondható. A kiadott könyvek és szerzőik bemutat(koz)ására minden

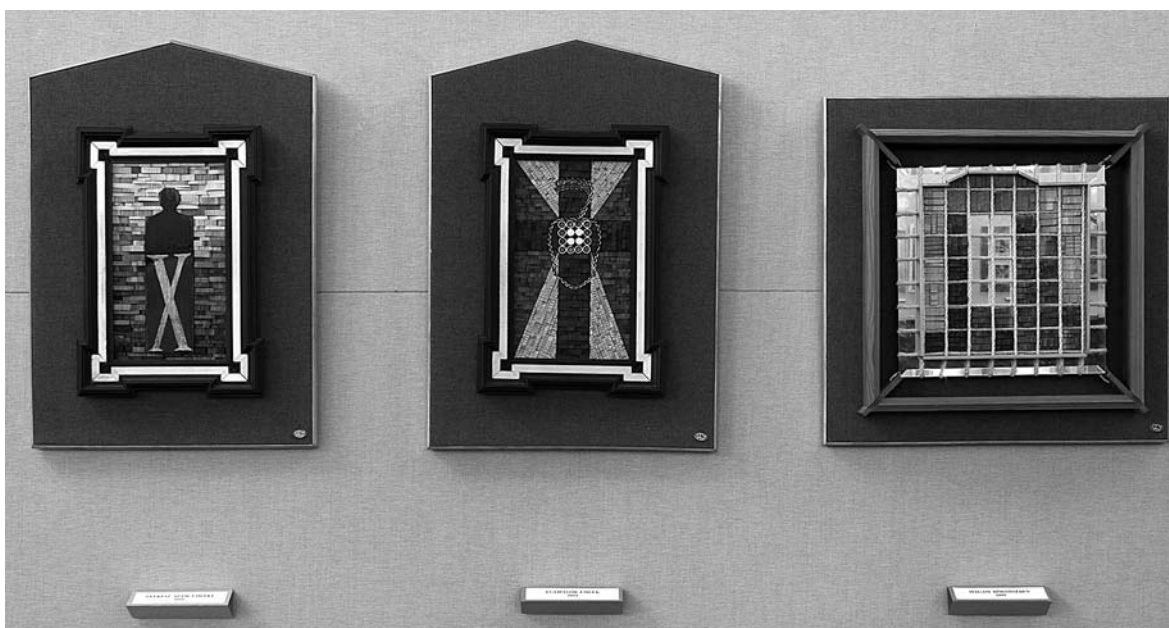
esetben sor került. A könyvtárak mellett élő kapcsolatot tartott fenn Imre a művelődési házakkal is. Különösen a Bobory Zoltán által vezetett Szent István Művelődési Házzal. A Szent István szinte háttérintézmény működött az Árgus mögött. Számtalan közös program megvalósítására került sor. 2002-ben viszonzásként a Székelyföld folyóirat látta vendégül az Árgus szerkesztőségét és szerzői közül néhányat. De az Árgus a Megyei Könyvtárral és a Szent István Művelődési Házzal közösen szervezte minden évben „a határon túli irodalmi heteket”, majd a „határon túli irodalmi napokat” is.

Mindezek alapján elmondható, hogy a Péntek Imre által irányított Árgus kapcsolatai kiterjedtek Fejér megye szinte minden jelentős kulturális intézményére. A szerteágazó baráti és hivatalos összeköttetések rendszere pedig példátlanul sikeres irodalmi és kulturális viszonyokat teremtett. Péntek Imre székesfehérvári korszakában létrejöhett egy olyan irodalmi, kulturális közösségi élet, amelyben érdemes volt részt venni, mert olyan légkört generált a szerzők és érdeklődők számára egyaránt, amely lehetőségeket biztosított mindannyiunknak, pótolhatatlan teljesítményeket, sikereket teremtett. Ezek a sikerek, teljesítmények Péntek Imre 2003-ban történő távozását követően sem halványultak el. Imre máig ható és maradandó nyomokat hagyott hátra Székesfehérvár irodalmi, kulturális életében. Mit jelentett, és hogy mit jelent nekem, nekünk, „volt árgusoknak” Péntek Imre, azt egy nekem ajánlott versének idézetével tudnám legjobban érzékeltetni:

„nem kényeztet püföl a kor
fejünkre hullik holmi vád
rajzolóink reklámlóriát
a (véd) szentnek ki nincs sehol.”

(Elhangzott Veszprémben, a Péntek Imre költészetéről rendezett tanácskozáson, 2009. június 5.)

Fekete György: *Kiállítási enteriőr*

A fehérvári Péntek Imre

Persze tudom, hogy a fenti cím pontatlan, de azt is tudom, hogy Péntek Imrének Székesfehérvár kiemelt jelentőségű városa volt, s talán most is az, ha már évekkel ezelőtt el is távozott innen. Ha másért nem, a több mint húsz esztendő miatt, amit itt töltött. Azt is tudom, hogy más városok sem jelentéktelenek a számára, hiszen – hogy csak két, földrajzilag távoli helyszínt említsek – Szombathely vagy Miskolc neve is idekíváncozik. *Váltott helyszínek* c. versének egyik lábjegyzetét „fehérváriságáról” idemácsolom: „Fehérvárra B. Ö. veszprémi kollégám „közvetített”. Csak köszönni tudom neki. (Köszöntem annak idején is, hiszen munkanélküli voltam.) Mindig hálásan emlékszem N. J.-re, a Szverdlovszkban orosz-filológia szakon végzett főszerkesztőre. Tiszta, éteri és naiv baloldalisága bennem tiszteletet keltett. Túl azon, hogy engem – talán – szeretett is.”

Ám az már folyóirat-történeti tény, hogy a rendszerváltás hajnalán itt sikerült neki az, ami másnak korábban senkinek, és máshol neki sem: folyóirata lett, az *Árgus*. (Ugyancsak folyóirat-történeti, de már sajnálatos tény, hogy távozása után a lap előbb hervadni kezdett, aztán teljesen elszáradt. Vagyis: már nincs az élők között... De ez már nem az ő története.)

Fejér megye székhelyéhez tehát elsősorban ez a tevékenység köti, közel másfél évtizedig. De előtte is volt része a helyi sajtó életében, hiszen akár a Fejér Megyei Hírlapot, akár a rövid életű, a rendszerváltás lázas napjait idéző, un. független hetilapot, az *Arénát* idézhetjük. Ez utóbbival kapcsolatban most is fülemben csengenek hajdani szavai: „Megfogytunk az Isten lábát!” Így igaz, ha csak néhány hónapra is... Ám a megyei lap is fontos lehetett neki.

Jómagam pedig élesen emlékszem arra az estére, amikor kijött Katona József utcai lakásunkra, és elújságolta a jó hírt: lesz végre irodalmi folyóiratunk. És azért jött, hogy fölkerjén a főszerkesztő-helyettesi szerepre. Persze, hogy örültem, persze, hogy vállaltam. Történt ez azok után, hogy korábban hamvába holt minden hasonló vállalkozás. (Tudomásom szerint korábban Takács Imrének és Kalász Mártonnak is voltak ilyen tervei, de azok nem valósultak meg. Pedig ők is elismert szerkesztők voltak a Kortársnál és az Új Írásnál.) Volt ugyan egy, évente kétszer megjelent kiadvány, a Fejér Megyei Szemle, még a szocializmusnak nevezett korszakban, ám ez a sűrűség nem nevezhető éppen ideálisnak. Ugyanakkor az is az igazság része, hogy a Szemlének is megvoltak a remeklései, például egy-egy kiemelkedő különszám Németh Lászlóról, Illyés Gyuláról vagy Keresztury Dezsőről.

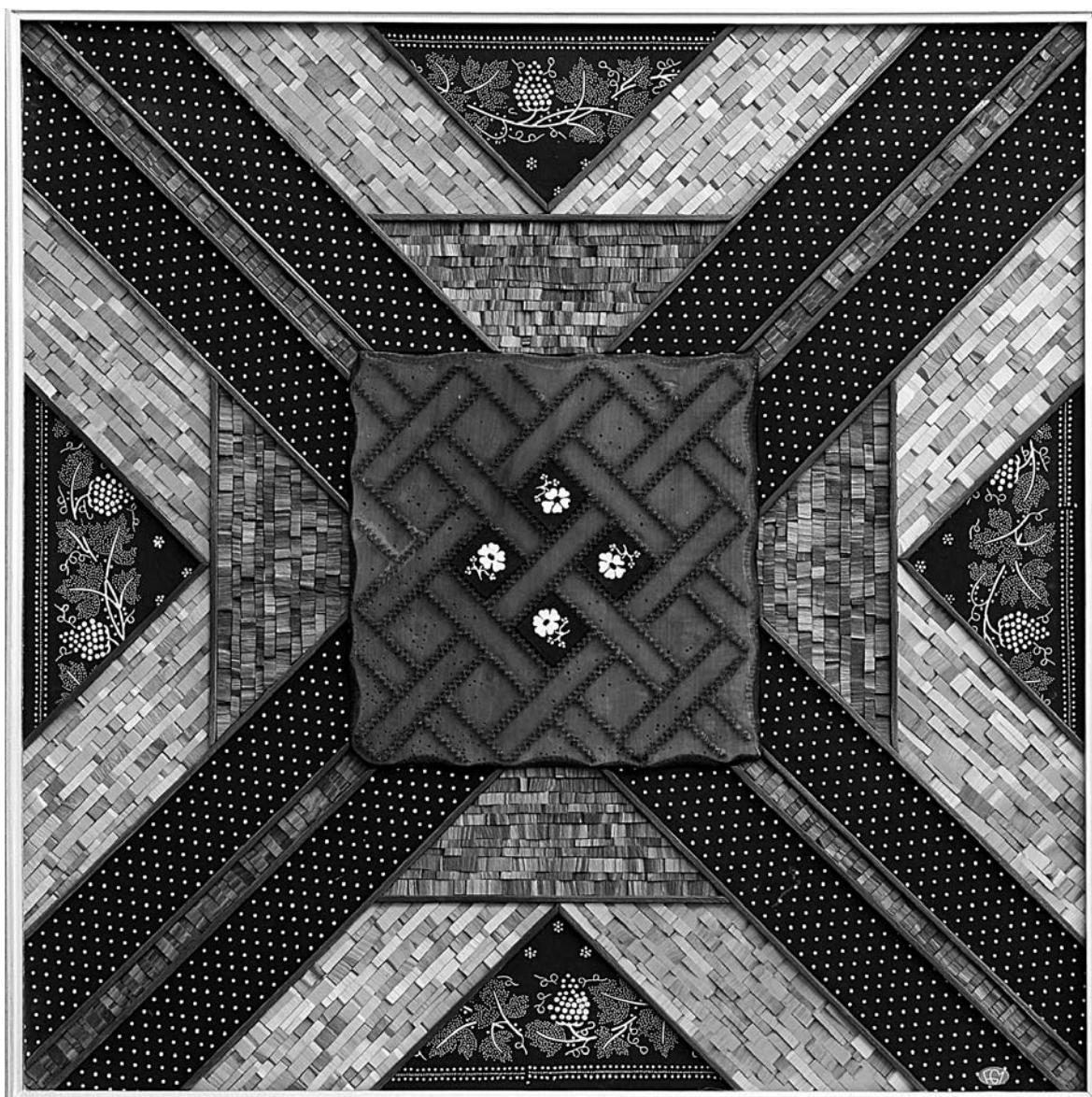
Az *Árgussal* viszont új, eddig nem létező lehetőséggel lehettünk gazdagabbak. És Imre irányításával az eredmények sem maradtak el. Nem túlzás állítanunk, hogy gyorsan ismert irodalmi fórum lettünk. A főszerkesztő tekintélye, országos elismertsége és persze szerkesztői elvei jelentették a legfőbb garanciát. Akkoriban alakult újjá a Vörösmarty Társaság is, és így, a szellemi erők egyre inkább rátaláltak egymásra. Nemcsak a lap szellemiségéhez és a földrajzi tájhoz közel álló szerzők kaptak itt teret, de gyakran esett szó a határainkon túlra szorult irodalomról is. Hasonlóképpen középponti szerephez jutott a képzőművészet, a vizuális kultúra is. Ez utóbbi arculat most meg éppen a Pannon Tükörrre jellemző.

Aztán főszerkesztőnk a szülőmegyébe távozott. Mi itt maradtunk nélküle, és – ahogy már szóltam róla – az *Árgusnak* ma már csak az emléke él. Pontosabban: újabban a *Vár* c., negyedévente megjelenő lappal próbáljuk pótolni.

Ám Péntek Imre, a költő, képzőművészeti és színházkritikus is itt hagyta kézjegyeit. Fehérvári korszakában kapta meg a József Attila-díjat, itt lett hatvanéves. Akkori köszöntését (az ünnepi eseményre a Szent István Művelődési Házban került sor) így rögzítettem naplómban 2002. február 27-én: „...Bobory Zoltán néhány mondata után átveszem a szót, s megadom Fertő Lászlónak, aki nem, mint politikus, hanem

mint hajdani népművelő P. I. mondataiból állított össze egy versmozaikot. Én fölolvastok egy részletet a már megjelent Árgusból, aztán Román Károly köszöntője következik. Kolti Helga és két veszprémi színészkollégája, Kiss T. István és Cservenák Vilmos mondja a verseket. Később a három Cserta (apa és két fia) elénekel két megzenésített művet. S a köszöntők sora. Itt van többek között Széki Patka László és Kő Pál. Pálinkás István is szellemes köszöntő verssel rukkol elő. S a meglepetés: a R. K. szerkesztette kötet: *A jövő ősrégészeinek*. A végén Boda Jánosék jóvoltából remek fogadás.”
Aztán még egy zaklatott év Fehérváron. A hetvenediket azonban már nem itt érte meg Péntek Imre...

Fekete György: Képfestők búvóletében -2010

A zalai irodalmi műhely megteremtője

(Avagy Isten éltesse Péntek Imrét!)

Nem szeretjük a mindig egyenesen, talán nagyon konkrétan vagy túlságosan nyers hangnemben szóló embereket. Azért hangsúlyozom, hogy „mindig”, mert a közvetlenül nem érintett sokszor – néha kárörvendően is – örül annak, ha valaki helyette is elmondja a véleményét a másokról vagy másokról. Más helyzetben aztán erélyesen tiltakozik a felszólaló ellen. A „szószólók” között találunk mindenféle típust, kellemes vagy vicces beállítottságút, illetve mogorva, mindenre és mindenkire alaptalanul bosszankodó rágalmozót. Vannak személyek, akiket szókimondásukért lehet szeretni vagy tisztelni, és érvényes az ellenkezője is. Hogy az ilyen szókimondók – akik egyaránt lehetnek pozitív értékteremtők vagy rombolók – általában a közösség meghatározó egyéniségei, ahhoz aligha fér(het) kétség.

Azért kerítettem elmélkedéssel vádolható írásomnak ilyen bevezetőt, mert jómagam fontosnak tartom az „igazság” kimondását, köntörfalazás nélkül, minden olyan esetben és helyzetben, amikor közös értékeinkről és érdekeinkről, közéleti hibáinkról vagy esztétikai tekintetben értelmezendő melléfogásokról van szó. Az utóbbi mező, a művészet és az esztétika világa, talán a leginkább „sikamlós” az említettek közül, ezért nehezebben behatárolható, azonban bizonyos szintig „egyetemes értékek” vagy kánonok mégiscsak vannak. Nem támogatom a „kánon a kánon miatt” álláspontot, sem a „sajátomtól” eltérő minden más stílus kirekesztését, azonban ettől függetlenül, legalább az „alapfogalmak” értelmezése körében – mint pl. a klasszikus, a realista, a modern vagy posztmodern stb. –, amelyek mégiscsak létező kategóriák és valamennyire „tiszteletet parancsolóak”, közös nevezőre kell jutni.

Hogy mindennek mi köze van Péntek Imréhez? A válasz – a felvezetés bonyolultsága ellenére – viszonylag egyszerű. E nagyszerű zalai (lenti) származású, pannon és európai poéta egyrészt mindig határozottan állást foglal a legérzékenyebb kérdésekben is (költőként és kritikusként egyaránt), tetszik valakinek vagy sem. Másrészt tudásával mélyrehatóan befolyásolta és az ezredforduló utáni esztendőkből meghatározta a Mura és Zala folyók menti „irodalmi kánont”. Az utóbbit nem önkényesen (és hiányosan), hanem egyetemes, nemzeti szempontból meghatározó irodalmi munkássága révén, a „Kilencek” egyik költőjeként, tényleges szellemi és esztétikai felkészültségével. E tájegység irodalma, képzőművészete és színházi élete sokat köszönhet neki, az itt kibontakozott művészeti ágak teljes körű áttekintésének.

És hadd térjek vissza a szókimondáshoz, pontosabban Péntek Imre szókimondó természetéhez. Őszintén bevallom, nem esett jól annak idején (akkor már legalább három évtizeddel a vállamon), amikor verselési próbálkozásaimat „érzelemmentesen” bírálta. Tettem is erről néhány „hárító” megjegyzést vagy magyarázkodtam miatta, azonban utólag be kell látnom, hogy igaza volt. Ezt a felismerést szókimondó természetének köszönhetem! Nem mindenki mer ilyesmit kimondani, illetve fogalmazhatok úgy is, hogy – néhány kivételtől eltekintve, mert vannak sajnos „csak azért is” bírálók bőven – csak a ténylegesen értékelésre „felkent”, ahhoz szükséges tudással megáldott egyének képesek arra. Gyurácz Ferenc, a Vasi Szemle szerkesztője a másik hasonlóan értékes személy a nyugat-pannon régióban e tekintetben, akiről – véleményem szerint – valami hasonló mondható el. Meggyőződésem, hogy kritikát őszintén kimondani nem könnyű feladat, és amennyiben nincs a véleményezett százjéze szerint, azt elviselni sem könnyű.

Én is, hasonlóan sok más fiatalhoz, már kisgyermekkoromban költő szerettem volna lenni. Titokban írtam is kis próbálkozásaimat a Dunáról, a már akkor valamennyire átértzett (teljességében persze nem megértett) kisebbségi lét és a haza problémaköréről, vagy talán éppen az utóbbi hiányérzetéről. Verseim nekem tetszettek, meg voltam elégedve velük, bár hosszan titokban tartottam költői kezdeményeimet. Gyermekfejjel, majd fiatalon, úgy gondoltam, hogy amit csinálok, az helytálló.

Mintegy másfél vagy két évtized távlatából ma úgy vélem, hogy nagy valószínűséggel éppen Imre volt az, aki „útbaigazított”. Igaz, hogy néha talán kevésbé fülbemászó stílusban, azonban egyértelműen és kritikusan mondta ki „ítéletét”. Annak lényege úgy foglalható össze, hogy én sokkal inkább prózaíró és szociográfiai tanulmányokat alkotó egyéniség lehetnék, mint költő. Az embernek a személyes elvárásai megghiúsulásakor nehéz szembesülnie a valósággal, és ez velem sem történt másképpen. Ma azonban hálás vagyok mindezért Péntek Imrének. Ez nem azt jelenti, hogy – részrehajlóan – ne szeretném ma is néhány kedves versemet (és egy-kettőt mindentől függetlenül elfogadható színvonalúnak tekintek), azonban útbaigazítása „kijózanított”. Ma már szinte nem írok verset, még a próbálkozás szintjén sem! Az asztalfióknak sem. Hogy ez „örökké” tart-e majd, azt nem tudom, de manapság ihletem sincsen hozzá. Annál inkább különböző prózai szövegekkel foglalkozom, mikor klasszikus, mikor pontosan be nem határolható műfajban. És jól érzem magam ebben a „szerepben”.

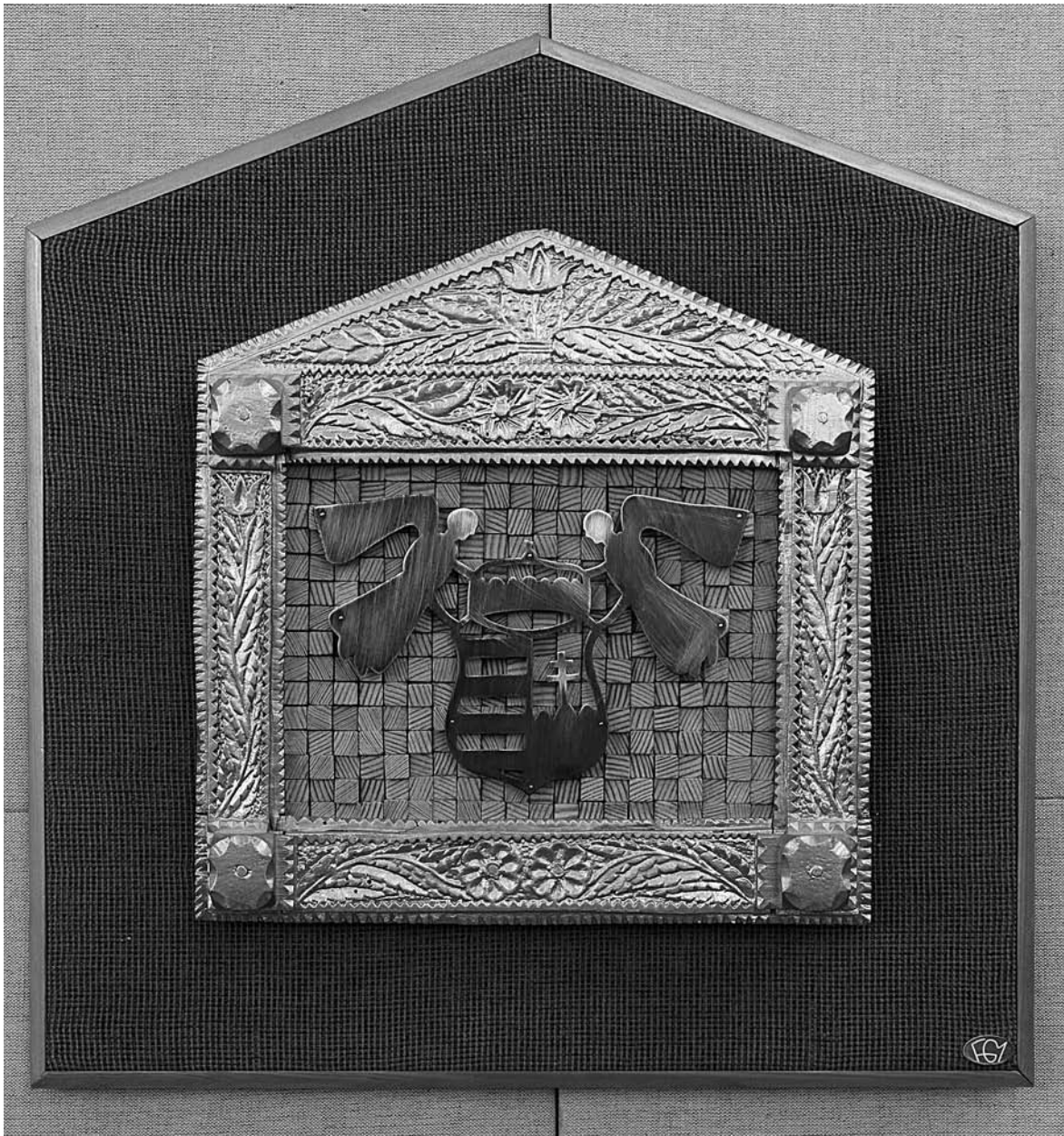
Nagyon köszönöm Péntek Imrének, hogy segített a szerepkeresésben! Az összefüggéseket mélyebben boncolgatva, arra a következtetésre jutottam – és ezt külön köszönöm Neki! –, hogy az Olvadó jégcsapok, a Kálvária című regények, vagy az Egy peremvidék hírmondói szociográfiai jellegű gyűjtemény megszületése az ő határozott véleményétől, kritikájától is függött. Mi ketten Imrével nem szoktunk nagyon hosszú, éjszakákban nyúló elmélkedéseket folytatni – ami talán baj, és aminek az én sajátos alkatom az oka –, azonban általában két mondatból, egy-egy rövid drótposta-üzenetből is pontosan értettük, értjük egymást. Ezt csak azért jegyzem meg, mert meggyőződésem, hogy az előbbi gondolataimat nem hízélgésnek tekinti, hanem őszinte vallomásként fogadja. Azonban nem szabad egy nagyszerű alkotó köszöntésekor túlságosan szubjektívnak lenni, azaz Imrének legalább egy rendkívül fontos szerepéről még feltétlenül szükséges szólni.

Ahhoz nem fér kétség, hogy Péntek Imre igényessége a konkrét vagy látens kritikai megnyilvánulásaiban is nagymértékben hozzájárult a hazai, szűkebben a zalai-muravidéki irodalmi élet és értékek alakulásához. Irodalmi munkásságát ezer elismerő recenzió méltatja, én csak egyet tudok érteni azokkal, akik nálamnál szakavatottabban jellemezték egy-egy alkotását, kötetét vagy éppen az életművet. Meg kell azonban említeni szükségzerű zalai visszatérése fontosságát. A „szükségyszerű” alatt nem személyes vagy bármilyen intézmény-válsághoz kapcsolódó jelenséget, eseményt kell érteni, hanem azt a klasszikus irodalomszervezői vezéregyéniség-hiányt, amit az ezredforduló éveiben kétségtelenül megtapasztaltunk. Hiába volt néhány elismert költő Lendvától Keszthelyig, vagy Somogytól a vasi részekig, hiányzott a MŰHELY, az irodalomnak kibontakozást, kitörést, az egyetemes nemzeti irodalomba való integrálást és főképpen tartalmi-kritikai eszmecserét biztosító szellemi kör. Ahhoz nem fér kétség, hogy a Pannon Tükör folyóirat – amely éppen Péntek Imrének köszönhetően lett nemzeti szinten is jelentős – számaival a leginkább kifejezte a térség irodalmi-kulturális lüktetését és „identitását”, azonban legalább annyira fontos volt a hol fél-, hol teljes tucat alkotó egyén összefogása, irányítása és főképpen biztatása. Ezt mind együtt nyugodtan nevezhetjük zalai és muravidéki irodalmi műhelynek.

A 19. és a 20. század fordulójához hasonló műhelyre volt ugyanis szükség a zalai végeken száz esztendővel később is, hogy irodalmi vonatkozásban „felébredjen” és a tágabb régióban megnyilvánuljon a térség. Lehet – alíthatják a bírálók –, hogy a módszer nem volt mindig a modern kánon-elméletek „nagy” kihívásai szintjén, és a szervezésbe is csúsztak nehézségek, de Péntek Imre személye révén biztosítva volt a legfontosabb, semmi mással nem pótolható feltétel: a szellemi és esztétikai hozzáadott érték, valamint a rendíthetetlen akarat és lendület. Imre „műhely-formáló” szerepe rendkívül fontos volt Zalának és a Muravidéknek egyaránt, de főképpen a kettő ismételt szellemi integrációjának. Egerszeg, Kanizsa és a többi mai zalai kulturális gyöngyszem mellett Péntek Imre pontosan felismerte a történelmi és mai multikulturális Alsólendva meghatározó-kisugárzó erejét, és tapintatosan ötvözte az egykor is összetartozót. Magyarán: rendkívül fontos szerepe volt abban is, hogy a lélekszámában maroknyi muravidéki magyar irodalma ténylegesen integrálódjon az egyetemes magyar irodalomba. Másrészt azt is fontosnak tartotta, és tekinti ma is, hogy a szomszédos szlovén irodalmi és kulturális értékek kölcsönhatása a magyarral úgyszintén erősödjön, bővüljön.

Végezetül megjegyzem, hogy Péntek Imrének sikerült kiváló munkatársakra és barátokra lelteni a fiatalabb nemzedékek köreiből is. Hogy minden következetlenséget (netán sértődést) elkerüljek, állítom, hogy Imre nagyságát mi sem jelzi jobban, minthogy – véleményem szerint – két legközelebbi munkatársa, segítője a kiváló muravidéki költő és irodalmár, Bence Lajos, és a fiatal zalai nemzedék már fontos hírnévre szert tevő kritikusa, Szemes Péter. Ezzel arra is akarok utalni, hogy Imre nemcsak a jelen szempontjából alapozta meg a régió irodalmi életét, hanem a jövő szempontjából is fontosat tett, és ilyen kontextusban nem csak a két megnevezett személyre, hanem több itt nem említett kiválóságra kell/lehet gondolni.

Fekete György: Angyalok hozták - 2011

Péntek Imre és a Pannon Tükör

Hamar bebizonyosodott, hogy kiváló döntést hoztak Zala megye kulturális életének irányítói (főként az akkori alelnök, Garamvölgyi György), amikor 2003-ban Zalaegerszegre csábították Péntek Imrét. A legnagyobb „vidéki urbanus” ekkorra már nemcsak a kortárs magyar költészet meghatározó alakjává vált, de a szombathelyi Életünknel és a miskolci Napjainknál szerzett tapasztalatokból építkezve túl volt az Árgus elindításán, országosan jegyzett fórummá tételén és a körülötte holdudvarként kialakított műhely megszervezésén. Közel tizenhárom esztendőnyi megfeszített munkát követően – melynek során nemcsak Fejér megye kulturális életének motorja volt, számos fiatal tehetséget indított el a pályán, de kinevelte a Bástya és a Vár folyóiratok későbbi szerkesztőit is – elvileg egy hibás döntés miatt (melyet egyébként, durvábban, Pék Pál is elkövetett a Pannon Tükör élén) kellett elhagynia harmadik gyermekét. Az irodalmi-művészeti közegteremtés, az értékalkotás „elismerésként” és a városi, megyei megbecsülés ellentételezéséeként (az értékek átértékelődésének, leértékelődésének éveit írtuk), volt olyan, mára méltán ismeretlen „katona” is, aki egyenesen a „rombolás mesterének” nevezte. S lám: az idő őt igazolta, az egykori „megmondók” elszálltak a madarakkal, a tehetségtelenek kihulltak az idő, az emlékezet rostáján. Előtte persze gondosan szétverve a műhelyt, szellemileg lezüllesztve, majd tönkretéve az Árgust, mellyel az a csoda is megtörtént utolsó, női magazin vastagságú számaiban, hogy székesfehérvári író, költőt sem közölt. Hát igen: „az igénytelenség is lehet igény”. Akkor, ott, azoknak ezt is lehetett...

Zala megye és különösen Zalaegerszeg tárt karokkal várta. Ide járt gimnáziumba, s rövid ideig tanított is a városban – de e kettőre, hozzám hasonlóan, ő sem különösebben büszke. Inkább talán a kihívás vonzotta, a lehetőség (akárcsak korábban Rusztot – bár Imre zalaiként „visszatért”), hogy itt teremtsen meg, ami másutt nem sikerült, nem sikerülhetett. Nehéz helyzetben vette át a Pannon Tükört és kapcsolódott be a kultúraszervezésbe. Mint ismeretes (vagy nem): megyénkben a Festetics-mecenatúra időszakától a Pannon Tükör indulásáig tartó majd kétszáz évben nem volt számottevő irodalmi élet. A helyi alkotókat a kortárs kritika negligálta, legfeljebb az alapos irodalomtörténetek jegyzetanyagába kerültek be, a neves szülöttek (Keresztury, Fejtő, Bertha Bulcsu) egy-egy röpké látogatástól eltekintve nem tartották fontosnak visszatérni – Zala fehér folt volt a magyar irodalom térképén. Hic sunt leones (Itt oroszlánok vannak) – írták az ilyen helyekről a középkori világbábrázolásokon.

Péntek Imre a Pannon Tükör alapító atyái közé tartozott. Azért nem ő lett kezdettől a főszerkesztő, mert ekkor már az Árgusnál töltötte be ezt a pozíciót. Pék Pál erős lapot csinált, igyekezett biztos kézzel távol tartani a folyóirattól a rendre szorgosan jelentkező dilettánsokat. Távozása után – melynek körülményeire ehelyütt nem szeretnék kitérni – Czupi Gyula érdeme nem a minőség fenntartása, inkább a Pannon Tükör megjelenési folytonosságának biztosítása volt. A viszonylagos műhelymunkát a Zalai Írók Egyesülete különböző városi tagozatainak többé-kevésbé rendszeres összejövetele jelentették ebben az időszakban.

Péntek Imre nemcsak a székesfehérvári „testvérlep” főszerkesztőjeként ápolta kezdettől fogva jó kapcsolatot a Pannon Tükör szerkesztőségével, közölte a helyi szerzőket, biztosított nekik bemutatkozási lehetőséget, vett részt zalai irodalmi rendezvényeken, de az 1995-ös próbaszámtól kezdve munkatársa is volt a lapnak. Az első igazi évfolyamtól (az ezredfordulóig) főmunkatárs, *Kisasszonyok emléke*, *Pitypangos dal* című versei itt jelentek meg, *Kényszer és képzetek* kötete kapcsán Lackner László írt „szubjektív vázlatot”. A következő esztendőben a 4. szám Kilencek-összeállításában a *Vigasztaló* kéziratos változata, a 6.-ban a *Beöltöztetni* szövege szerepelt. 2000 végétől újra munkatárs lett, s az évi utolsó, összevont számban (ezt már Czupi Gyula jegyezte főszerkesztőként) Major-Zala Lajosról közölt alapos, költészetét, irodalmi szervezőmunkáját elemző írást. Emellett az általa szerkesztett köteteket is rendre szemlélte a lap.

Zalaegerszegre költözve, miután a Zalai Írók Egyesülete elnökévé választotta, 2003 nyarától már ő a Pannon Tükör főszerkesztője. Feladata nem volt egyszerű, hiszen mindössze négy hónapja maradt az évi négy lapszám összeállítására. A szerkesztőségi szoba a Deák Ferenc Megyei Könyvtár alagsorában került kialakításra, ahol az intézmény jelenlegi vezetése ma, szorgos hangyaként, a Gyurcsány-féle öszödi beszédet „retorikai csúcsteljesítmény”-nek nevező, vegyes megítélésű író életmű-morzsaít gyűjtögeti.

Az első lapszám – *Folyamatosság és megújulás* címet viselő – szeptember 11.-i keltezésű beköszöntőjében az új főszerkesztő a minőségi sokszínűség, arányaiban pedig a helyi, a regionális és az egyetemes egészséges hármassága mellett tett hitet. S a színvonalas tartalom igazodott az elképzelésekhez, hiszen olyan szerzők írásai jelentek meg ekkor, mint Pomogáts Béla, Határ Győző, Angyal Mária, Szöcs Géza, vagy (a versrovatot gondozó) Szálinger Balázs, mellettük pedig fiatalok, illetve a történelmi Zala megye alkotói. Utóbbiak közül Bence Lajos a második számtól főszerkesztő-helyettes, ami meghatározó, egyszersmind szimbolikus gesztus volt a muravidéki írók, költők felé. Emellett a rovatok felosztásában is már kezdettől fogva megmutatkozott az a hármasság (szépirodalom-tanulmány,kritika-társművészetek /korábban: testvérműzsák/), ami napjainkig jellemzi, szervezi a folyóiratot. Megmaradtak az időről-időre közt tematikus összeállítások is: a második félévi számban például a 200 esztendeje született Deák Ferenc tiszteletére keletkezett és a XI. Balatonfüredi Quasimodo Költőversenyen díjazott szövegekből olvasható válogatás.

Én az egyetemet befejezve, szintén 2003-ban tértem vissza Zalaegerszegre, miközben Veszprémben leendő újságírókat tanítottam, Pécsen pedig doktori tanulmányaimat végeztem. Jelen voltam a nyitószám bemutatóján az egykori Megyei Művelődési Központban, ahol Péntek Imre elmondta: a szépirodalom szinte „megterem” magától, ám nagy szükség lenne színvonalas tanulmányokra, s főként kritikákra. Emlékeim szerint október elején kerestem fel a könyvtárbeli szerkesztőségi szobában, elmondtam, hogy ki vagyok, mivel foglalkozom. Nekem úgy rémlik, kezdettől tegeződünk, ő úgy szokta mesélni, Imre bácsiztam és megígértem, majd én megoldom a problémát. Addigi publikációim, illetve Bécsy Tamás és Kalmár Zoltán ajánló szavai elég referenciának bizonyultak. Pillanatok alatt barátokká, szövetséges harcostársakká váltunk, s ami még fontosabb: a tanítványává fogadott. Mindazt, amit a folyóirat- és könyvszerkesztésről tudok, tőle, általa tudom, és megismertem rendkívül kiterjedt kulturális kapcsolatrendszerének számos, meghatározó tagját is. A következő számtól a tanulmány, kritika rovat vezetője, 2007-től a Pannon Tükör főszerkesztő-helyettese, majd a Zalai Írók Egyesülete helyébe lépett Pannon Írók Társasága alelnöke lettem. 2005 óta – Horváth M. Zoltán tervezői és egy ideig Lackner László ügyvezetői munkáját leszámítva – az összeállítástól a korrektúrázason át a szállításig, bemutatásig és népszerűsítésig mindent ketten csinálunk a lapnál. S sokszor irigykedve tekintünk azokra a gazdagabb folyóiratokra, ahol még titkárnőre, esetleg teli hűtőszekrényre, bőrfotelre is telik. „Ne aggódj – szokta mondani ilyenkor –, a dinoszauruszok kihalását is a kicsi, fürgé állatok élték túl.”

Az új arculat építését a zalai városokban kezdtük. Akkoriban még hihetetlenebb energiái voltak: mindenhova személyesen elment, ahova hívták, legyen szó közönségtalálkozóról, lap- vagy könyvbemutatóról. Először talán Nagykanizsán voltam vele, ahol egy összejövetelen körülbelül ötven „mérsékelt tehetség” dugdosta orrunk alá közlésre szánt kéziratait. Ahogy Pék Palit, Imrét is csodáltam, milyen zseniálisan tudja leszerelni a dilettánsokat. Ma, közel egy évtized távlatából úgy látom: erőfeszítéseink félsikereket hoztak. Noha mindig igyekeztünk a megyén belül is megteremteni a megfelelő arányokat, nem mindenhol élnek költők és nem mindenhol írnak remekműveket. Zalaegerszeget nemcsak a magyar, de – elsősorban az utóbbi időszak eredményeinek és az Európai Költői Tornának köszönhetően – az európai irodalom térképére is fel tudtuk írni. Nagykanizsa belesüllyedt a helyi antológia körének amatőrizmusaiba, úgy, hogy néhány jó tanulmányíró, esszéista mellett Pék Pál halálát követően Szoliva János maradt ott az egyetlen közlésre érdemes költő. Az pedig (pipái és hanglemezei elhelyezése ellenére) már az alapító főszerkesztő emlékének is megcsúfolása, hogy a város nem támogatja az ott alapított országos folyóiratot. Keszthelyen, miközben a Balatoni Múzeummal kiváló az együttműködésünk, a kultúrabarát könyvtárigazgató igyekszik minél

jobban eldugni az olvasók elől a lapot (be talán csak nem gyűjt vele?!). Hévíz a lokális folyóirat támogatását tartja fontosnak, a Pannon Tükröt csak a Csokonai Társaság összefogásával tudtuk bemutatni. Lentiben szívesen látnak bennünket, Zalaszentgróton egyszer jártunk, Letenyével, Pacsával és Zalakarossal pedig semmilyen kapcsolatunk nincs. Külön öröm viszont, hogy az olvasást népszerűsítő programok keretében számos zalai kistelepülésre tudtuk elvinni a lapot és ezek a találkozók rendre nagy érdeklődésnek örvendtek.

Az Írószövetség mellett (ahol legutóbb a folyóirat fennállásának 15. évfordulóját ünnepeltük) helyi baráti lapok, szerzőink, vagy gondos irodalomszervezők meghívására több alkalommal szerepeltünk Győrben, Kaposváron, Székesfehérváron és elvélve a Dunántúl más, nagyobb városaiban.

Fontos megemlíteni a határon túli irodalmi kapcsolatok alakítását is. Péntek Imre szervezőmunkájának köszönhetően lehetőségünk nyílt bemutatni a Pannon Tükröt (egy horvát műfordítás-összeállítás kapcsán) Zágrábban, (a Csokonai Társasággal) Bécsben és Marosvásárhelyen a Látó színpadán, kiváló, élő együttműködésünk van Lendvával, valamint a maribori, vajdasági és csíkszeredai irodalmi műhelyekkel. A 2004/2. számtól nagyjából, ha a később átalakult szerkesztői kör és a szerkesztőbizottság nem is, a rovatok többé-kevésbé állandósultak: Pék Pál, majd Tóth Imre lett a vers-, Péntek Imre, aztán Somogyi Zoltán a próza-, én a tanulmány, kritika, Horváth M. Zoltán a képzőművészeti, Király László a zenei, Ferencz e. Győző a mára megszűnt helytörténeti, Tóth Imre, majd Kaj Ádám a fiatalok, pályakezdők rovat vezetője. A lokális-regionális-egyetemes említett hármasságát megtartva sikerült kibővíteni a szerzői kört, több kiváló alkotót is megnyerni, miközben összeállításokat közöltünk például kortárs szlovén és horvát költők verseinek magyar fordításaiból, a japán művészetről, Keresztury Dezső, József Attila, Degré Alajos és Takáts Gyula születésének 100., Zala György születésének 150. évfordulója alkalmából, megemlékeztünk 1956 zalai eseményeiről, eltávozott barátainkról: Pék Pálról, Utassy Józsefről és Sobor Antalról, köszöntöttük a negyedszázados Hevesi Sándor Színházat és a 75 éves Németh János keramikusművészt és egy teljes egészében a nőalkotóknak szentelt számot is kiadtunk.

Imrének, akárcsak az Árgusnál, gondja volt a tehetség gondozásra is: Tóth Imre, Turbuly Lilla, Karáth Anita mára országosan publikáló költőkké érték, felfedezte a keszthelyi Kara Kocsis Gabriellát, Lángi Pétert és Somogyi Zoltánt, kiadta Kaj Ádám vagy Soós József kötetét. Az általa tartott rendhagyó órák egyike után jelentkezett Farkas Balázs, s a lendvai MNMI-vel közösen szervezett Ifjúsági Pannónia író táborban tűnt fel Török Ádám, Szakony Dorina vagy Horváth Márk.

Amellett, hogy a Pannon Tükör élén eltöltött közel egy évtized alatt – az említettekén túl – számos más szerzőnek is szerkesztett könyvet, írt hozzájuk fülszöveget, a Vitrin Egyesület titkáraként pedig képzőművészeti kiadványok (köztük Németh János albumának) megjelenését segítette, több száz irodalmi rendezvény (évente a könyvhét eseményeinek is) szervezője, házigazdája vagy éppen vendége volt megyszerte, kötelességének érezte, hogy színvonalas írásaival folyamatosan jelen legyen a lapban is (egyedül a 2004/5. számban nem publikált). A legutóbbi időszakig egyebek közt itt jelentek meg különböző témájú esszéi, Deák Ferenc életéről, József Attila és Szántó Judit kapcsolatáról, illetve a zalaegerszegi 56-os történekekről írt dokumentumjátéka, *gyönyörök (kert)helyisége* és *Segesvári töredék* című versei, kritikái Császár Dezső, Göncz László, Karay Lajos, Püski Sándor, Chak István, Kabdebó Tamás, Geresits Gizella, Nagy Zsuzsa, Győri László, Halász Albert, Tunyogi Csapó Gábor, L. Simon László, Cséby Géza, Iancu Laura, Markó Béla, Szálinger Balázs, Szoliva János, Fekete György könyveiről, a pályatárs, Utassy Józsefről, Bence Lajosról írt arcképvázlata, valamint képzőművészeti, színházi tárgyú elemzései.

Végül: 2003 óta Imrének két saját verseskötete is napvilágot látott, a 2009-es könyvhétre a *félrebeszéd* (a Pannon Tükör Könyvek sorozatában) – melynek szerkesztése kellemes elfoglaltságot jelentett számomra – az ideire pedig a *Hajtűkanyar* című (a Magyar Napló Kiadó gondozásában). Két, talán mindkettőben olvasható vers keletkezése kapcsán is kitűnt, milyen kiváló költő. 2005-ben élénken foglalkoztatta a példaképnek, követendő mintának tekintett József Attila születésének kerek évfordulója. Ekkor írta

többek között *Viaszrózsák egy szerelemre* című, fentebb említett dramatikus szövegét is. Aztán 2007-ben megjelent a lendvai kórház pszichiátere és egyébként izgalmas esszéista, Hagymás István A mitikus József Attila című könyve, melyben a tragikus sorsú alkotó életének és oeuvre-ének szinkronicitásait mutatja be a szerző. Imrére olyan erős hatást tett a kötet (is), hogy év vége felé egy vasárnap este felhívott: annak nyomán írt egy verset, olvassam el. Az egyik sörözőben találkoztunk és mikor kezembe nyomta a gépelt lapot, mindjárt kitetszett, milyen szép, erőteljes, ugyanakkor fájdalmasan igaz sorokat írt:

„Kedves Attila, ami hiányzott –
elmondhatnád – de most már mindegy –,
Magyarország térképe immár
kimoshatatlan, véres inged.

Bújócska a sorompónál –
mint a gyerek, ki holtig játszik...
Sínek, utak keresztjén fekszel
egészen a feltámadásig.”

Különböző szerzői esteken, író-olvasó találkozókra, ha én beszélgetek vele, mindig kérem, hogy ez legyen az egyik vers, amit felolvas. De a másik eset is hasonló. Győrben a Radnóti évforduló kapcsán a díszterembe közös felolvasásra hívták meg a Radnóti-díjas költőket és a helyi fiatal alkotókat (ő annak idején az Éjféli pályaudvarért kapta). Úgy emlékszem, útközben odafele nem mutatta meg az „ünnepi” szöveget. Csak amikor szólították és a dobogón állva, az ilyenkor kötelező, vagy inkább megszokott, hommage-jellegű írás helyett mindannyian meghallgattuk tőle a *Rögtönzés egy razglednicára*, kemény, röggként kopogó, vádló szavait, akkor vált nyilvánvalóvá, hogy ott akkor másnak már nem érdemes felolvasni. Talán nem véletlen, hogy 2009-ben ezzel a verssel zártuk a *félrebeszéd* kötetet.

Kedves Imre!

Rendkívül megtisztelő és örömteli volt együtt dolgozni veled az elmúlt tíz évben. Megköszönve mindazt a szépet és jót, amit eddig kaptam tőled és nagyon boldog 70. születésnapot kívánva, remélem, sok hasonló közös évtized adatik még, aminek a végén egy pohár lentihegyi borral, baráti társaságban téged ünnepelhetünk!

Péntek Imre hetven éves

A ma már legendásnak tűnő Elérhetetlen föld (1969) című antológia – a „Kilencek” – költői között is megkülönböztetett hely illeti meg Péntek Imrét. Elsőbben fanyar líraszemlélete, a többiektől jól elütő hangja miatt. Mert különbözött a kortárs magyar lírát meghatározó – joggal meghatározó – fő sodortól (Juhász Ferenc, Nagy László), s némely lírai elérzékenyülése mellett inkább Kassák Lajos avantgárdja felé vette az irányt. Pontosabban a kassáki nyelvet, amelynek ugyancsak volt konok húzása, filozofikus handabandával díszítette. Ám ez a handabanda, a meghökkentően a lehetetlenségekre épülő, a társadalmat (Kádár-korszak) sokkoló kérdésekkel zaklató beszéd fiatalos lendülettel – mert még csak készül röpdülni fejünk felett a nikkel-szamovár – fordult az abszurdba. A fiataloktól elvitatott jogot – életlehetőséget – akarta visszaszerezni.

Péntek Utassy József Zúg márciusával ellentétben, ám ugyanolyan dühvel, a hagyományos líramodellt rúgta föl. Azt az 1956 igazságaiba belealudt népet ostorozván, amelynek mindegy volt, hogy forradalom vagy ellenforradalom, csak húzassa meg magát a béke-paplannak hazudott takaró alatt. Van-e jogunk, kopog, dörömböl, kinek?, mindannyiunk lélekajtaján a kérdés. Mire? „agyunk almájában kukac-kongresszust leszavazni (...) / vezércikk-halóingben aludni / vécéöblítést szimfonikus zenekarra hangszerelni / fejest ugrani a húsdarálóba, hogy fasírtta nemesedjünk (...) / fehér egeret tenyészteni az ágyúcsövekben (...) / Kolumbuszt Amerikára térdeltetni / hímnős virágokat ivartalanítani / hugyoldák tájképeit levizelni / az ég arany köldökébe köpni / levesbe fojtani a daragaluskát / van-e jogunk / föltankolni a fürdőkádat lángfürdőt venni / van-e jogunk megbolondulni / ha egészen normálisak nem lehetünk / van-e jogunk / Van-e jogunk?”

Aki az egymást néha hosszú szünetekkel követő verseskönyvekből – Éjféli pályaudvar (1974), Édesség anti-reklám (1979), Lemondóka (1984), Holt verseny (1992), Kényszer&képzetek (1995), Vi(g)aszkereskedés (2002) – akarja eme költészet tanulságait leszűrni, vezérfonalát és csontozatát (nem múzeumi tárgy!) kikeresni, illetve megállapítani, annak azért sincs könnyű dolga, mert a társadalmi és családi idillt tükröző korai „ellágyulások” – A fiatal budapesti építőmunkásoknak; Otthonról zavaros körülmények közt távozott férj levele a városból – és a József Attila-i vers könyörtelen logikáját visszhangzó szerkezet vagy parafrázis (Az esélytelen; Elkötelezetlen értelmiségi éneke; Szélben) megtéveszthet. Az igazi Péntek-vers, még ha a szonett a Nem én kiáltok költőjét nem mindennapi beleéléssel visszhangozza is, ettől távolabb van. Az abszurditás terrénumán.

Különösen a pár év előtti, válogatott kötetnek is tekinthető félrebeszéd (2009) – a költő legjobb verseskönyve – fölépítésén látni, hogy a társadalmat átfúró fullánkos ész, a groteszk humorba párnázott könyörtelen ítélet nincsen egyedül. Nincsen, mert ha a hidegszik (korai vers) és a Bárka (föltehetően őszike) közötti, számtalan meglepetést tartogató líra-arcokat nézzük, az Urat szólító zsolozsmától (Távolodóhoz) a politikai kiábrándultságot tükröző furcsányig széles a skála. Még a humorral teli Udvar („borzong a vén tyúk...”, stb.) ideemelése sem volt szükség, hogy lássuk a zalai költő intenzív, a lépcsőket kettesével-hármasával vevő lírafutamát.

Minthogy saját erőből vált senkivé, miként az Önérzet közli, joga lap arra – szokatlan joga lap –, hogy mindenné váljék. Ebben a József Attila-i gesztusban, bár a formaruha gyakran a szabadvers, ott a magánykalitkájában vergődő, kiúttalanságában fölháborodó ember hangja. Nincs A szabadság tautológiáinál élesebb kés. „Ajtók és zárok sokfelől, / sédült kulcsként hiába forgok; / fogoly vagyok, de ki az ör, / ki lesz majd az, értem öl, / s köteleimből kioldoz?” A „léleknyugtató”, mert felelet nincs, zaklatottságra úgy tekint a lírahős, mint öröktől fogva lévő vagyónára. Ez a kíméletlen szelídség fordítja át a hangját groteszkbe. A

hidegszik – micsoda ige! – döbbenete épp a humánus, az életünkre törő agresszort óvó megközelítésben van. Avval, hogy kimondatott a való – „fáznak az atombombák” –, az egyetemes tél közeledte ugyancsak realizálódott. De az atom-tengeralattjárók is fáznak, a hernyótalpak is fáznak, a rakétaelhárító rakéták is fáznak, a gyorstüzelő ágyúk is fáznak. „elfagynak az aknamezők / elhervadnak az acélvirágcsokrok / kihunynak a torkolatűzek / zúzmarások a hadiköltségvetések / berozsdállnak az atomaknazárak / a gépfegyverek és gránátok / közelebb húzódnak a fűtőtesthez”. S mindezen fagyhalálra mi nyújt vigaszt? Az emberszív. A költemény a bravúros zárással lesz a tiltakozás valóságos apoteózisa: „fázik a puszkagolyó / besurran az emberszívbe / a puha meleg hűsfészekbe / melegedni”.

A „pult alatti szavakat” drágán adják, az igazi költő mégis vevője, erkölcs-dénárral kell értük fizetni. Nem azokra a trükkösen fabrikált szóeleményekre gondolok (hidegszik, lábolna, belecsondül, csörömpöröl, gondüzérek), amelyek hangulati töltéssel bírnak – ez sem elhanyagolható –, hanem a versek összhangzattanára: a magatartást, a gondolkodást, a groteszk képében sem halványuló magyarság-képet revelálókra. S bármennyire is érthető a költő indulata az önmagukat átfazonírozó, KISZ-titkárból tőkésé, illetve cenzorból erkölcsösszé vált „agitpropka” és a Szovjetuniót mint gyarmatosítót kiszolgáló pártvezér ellenében (furcsány, alkalmi vers a posztszocializmus állásáról, Kádár-sonett), nem biztos – jóllehet hatásos – a célbaérés.

A megengedő, humorral fölvertezt komolyság viszont gyilkos erejű – megsemmisítő. A bőszült vers épp evvel a jót rosszá tevő bódultsággal – „Belzebub cinkosan kacsint” – válik bitóvá. „egész nap bőszén körmölök / vigyáznak rám az ördögök / ellankadnom nem szabad / a gáztettek ragyogjanak // a feladat a fő szabály / átírni minden krónikát / csalók aljas gazemberek / példaként említsenek // mocsokból fonok glóriát / a vétket kellem hassa át / tankönyvekben a bűn s erény / egy tollvonás helyet cserél // gyilkosokat a címlapon / védőszentté avatom / s mulat e fura praktikán / és áldást oszt a Vatikán...”. A Vágy megalkuvásra, a végén Karinthy-parafrázis csattanóval, szintén eme recept szerint készült.

Péntek Robinson szigetén? Péntek a társadalomban. A szigetet, az önmagának választott szigetet körülveszi az élehetetlen lét tengere. Ettől annyira elzárt, ezért tűnik illúziónak a róla való menekvés. Amikor a költő az Urat szólítja – „Valami nincsen rendjén itten” (Személyeskedés) –, korábbi hitetlensége bölcs, ám a bántásba bele nem nyugvó alázattá szelídiül. Ezt az érzést is – távolról? közlőrl? – József Attila táplálja. Az így szinte életelixírré váló rokonszenvtől a kortárs költő számára nem lesz idegen a „sziget”, s a golgotai riasztó csönd is – „Sínek, utak keresztjén fekszel / egészen a feltámadásig” – elviselhetővé válik.

A mártírium, vagyis a Radnóti-sors (önfeláldozás) előtti főhajtás, mai vonzatokkal, ugyancsak eme ítélező groteszk létükör része (Rögtönzés egy razglednicára). Péntek Imre holt versenye (nem holtversenye!) a „belső maszkot” faragó, s a politikának fityiszt mutató lírikus röhejes múlt-jelen-jövő leltára. A „tengerre magyar!” helyett a „masszörre magyar!” nem más, mint a kiábrándultság fokmérője. S avval, hogy „A történelem légyaszaros / olajnyomatán ott a rendjel” (Kitüntetett idő), a megsavanyodott győzelem illúziótlan sötétje ábrázoltatott.

A versek szaggatott légzése – a sonett-láz némelykor tompít ezen – a lírahős mindenkori feszült állapotát tükrözi (néha keserves öniróniával). Viszont a remekbe szabott őszike, bár még nincs itt a megadás órája, több mint ennek föloldása, maga a létösszegző zsoltár. „Holtak libegnek porladt lábnyomokban, / derengő arcuk: vén ablakszemek. / Dombok diója halkán összeroppan, / s merül az alkony: arany félsziget. // Hattyú száll az irgalom tavára, / part nyeli el a lágy hullámokat. / Hold ezüstlik, s elindul a bárka / az álomtalanság felhői alatt” (Bárka).

Egyenes beszéd

(Péntek Imre újabb verseiről)

Azokat a zavarba ejtő, nemegyszer egymásnak homlokegyenest ellentmondó tapasztalatokat, amelyekkel (nemcsak Magyarországon, hanem szerte a nagyvilágban) állandóan szembe kell néznünk, aligha lehet a költészet „hagyományos” nyelvén kifejezni. Minden bizonnyal innen ered a szüntelenül „kérdőző” szóhasználat, az, hogy a versben nem állításokkal, hanem kérdésekkel és persze bizonytalansággal találkozunk, az, hogy minden fogalmunknak, kijelentésünknek csak relatív értelme és jelentősége van, az, hogy az egykor oly biztos „oratio rectát” mindinkább a kérdőjeles kifejezésmód váltja fel. A tapasztalat, a bizonyosság, a kijelentés után általában kérdőjel kívánczodik, persze nem az ortográfia szabályai szerint, minthogy állításaink is inkább kérdések, nincs kinyilvánítás, inkább „félrebeszéd”, és nincs egyenes út, csak egymás után következő sok-sok „hajtűkanyar”. Azért mondom ezt így, mert Péntek Imre két új verseskötetvének, a három esztendeje megjelent *félrebeszédnek* és az idén közreadott *Hajtűkanyarnak* is ez az ismeretelméleti kérdésség és retorikai „kérdőjelesség” ad egyéni jelleget. Kérdések, bizonytalanságok, lezáratlan tünődések sorozata, amelyek azonban így együttesen: kötetbe (sőt két kötetbe) szerkesztve mégis valamilyen bizonyosságnak adnak teret. A számtalan kérdőjel mögöttes világában mintha valami „ősbizonyosságot” lehetne érzékelni: erős alapokra épített személyes és közösségi, szociális és kulturális meggyőződést, mondhatnám, eszméket és eszményeket.

A költő a „Kilencek” néven (és irodalomtörténeti védjeggyel megjelölt) költőcsoportosulás rendjében jelentkezett több mint négy évtizede (osztályos társai: Győri László, Kiss Benedek, Konczek József, Kovács István, Mezey Katalin, Oláh János, Rózsa Endre és Utassy József voltak, közülük többen is elragadott a korai halál). Péntek Imre mindig is ragaszkodott költőtársaihoz vagy éppen emlékükhöz, ezt igazolja Utassy József halálára írott *Zúgását halljuk* című verse is. Az a költői csoport, amelynek rendjében ő is a nyilvánosság elé lépett, irodalmunk történetében nem először, a közösségi, nemzeti tapasztalatok kifejezésére törekedett, természetesnek tetszett, hogy a magyar lírának azokat a hagyományait követte, amelyek mindig, mondhatni: nemzedékről nemzedékre újították meg a nagy közös élmények megfogalmazását. Ehhez a hagyományhoz, a József Attila-, Illyés Gyula-, Nagy László-hagyományhoz igazodott költői nyelvük is. Talán egyetlen kivétel akadt közülük, akinek tájékozódása, kifejezésmódja más utakat keresett: Péntek Imrere gondolk.

Ő mindig a maga útját járta, mindig külön szellemi kalandokat keresett. A versszerűség hagyományának érvényesülésével szemben a szabadverses kifejezésmódot részesítette előnyben, a tradicionális költői látásmódot felelevenítő posztmodern költészet elterjedése idején kihívó módon vizuális, avantgárd jellegű szövegekkel kísérletezett, a számára is otthont és példát kínáló párizsi Magyar Műhely avantgárd táborában szinte „klasszicista” verseket írt. Őnála a személyiség és a szerep bonyolult viszonya egészen másként jelent meg, mint nemzedékének nemzeti és társadalmi meghatározottságaival küszködő lírikusainál. A közösségi szerepfelfogást mintegy mellőzve az izolált költőszemélyiségnek azokról az élményeiről beszélt, amelyek inkább egy városi jellegű, modern irodalmiságban szokásosak, vagy éppen minimálisra csökkentette a személyiség jelenlétét a versben, és inkább az újklasszicizmus, az avantgárd és az újnépesség utáni líra személytelen és antipoétikus nyelvét használta. A hagyományos költőszerephez alig volt köze, sőt ez a szerep kissé nevetségessé vált számára, és a versben, a versről mindig némi iróniával, öniróniával beszélt (a jelenben is). Mindez persze nem mond ellent annak, hogy az ő költői világában is erős nyoma volt a szolidaritás érzésének, a szegények, az elesettek, a hányatott életűek iránt megnyilvánuló részvétnek, a velük való azonosulásnak.

Antipoétikus költői kifejezőmódról beszéltem, és az inkább retorikai, mint poétikai eszközöket használó versbeszéd gyakran követhető nyomon a két új kötet verseiben is. Itt csupán a *félrebeszéd* című kötet címadó versét idézem: „Ide hallatszik a tojásfejúek menetelése. Tyúklépések. Kacsalábon forgó villák. Hamburgerbe préselt, világvárosi villamosok, égbe mozgó lépcsők. Hé, maga, hallja! Adja vissza a babaruhát. (Nem hallja, nem adja.) Nincs ellenszer, ellenméreg. A receptorok nem érzékelik a vészforgatókönyvet. Pedig már a dualizmus (arany) porában járunk. Táblabírák se bírják le őket. Ciánózott irattárak, pallérozott elmék. Dürrögnek, dínom-dánoznak, dübörögnek. (Moszkvától Nagy Ideáig.) Tőkével vívják az osztályharcot. Más farkával verik a csalánt. Istentelen áldás rajtuk. Kuncogva taposnak a taposóaknán. (Kuncog a kuncfut, ennyiért?) Ropják a táncot hétmérföldes csizmában. (Köd előttük, köd utánuk.) Húzzák (de meddig?) a talp alá valók. Címerük: lopótök.” Azt a nyelvi játékot, amely ezt a szöveget kialakítja, ironia szövi át, a szójátékoknak kritikai, általában ideológia-kritikai háttere van.

Péntek Imre verseiben nemegyszer jelenik meg az a morális tartás, amelyet a hagyományos szociológia kifejezésével élve a „szabadon lebegő értelmiség” közérzetével és erkölcsiségével azonosíthatunk. Ennek az eszmeiségnek általában „ideológiakritikai” jellege van. Korunk (és az előző korszakok) túl-, sőt agyonpolitizált világában a direkt elkötelezetlenségnek: a politikával és különösen a pártpolitikával szemben tanúsított távolságtartásnak, bizalmatlanságnak mára egyértelműen értelmiségi identitásképző szerep jutott. Igaz, a költő azt is jól tudja, hogy ennek a – személyes függetlenségre alapozott – magatartásnak van bizonyos kockázata: a politika jobbjára nem kedveli a „független értelmiségieket”. Az *Elkötelezetlen értelmiségi éneke* című versben minderről igen határozott véleménnyel találkozunk: „Ha nem tartozol sehova, / nem vonz a jobb, taszít a bal, / ökölrázás, szitokvihar, / belep a vad viták pora... / Taszít a cifra szép akol? / Képviseled kéjjel önmagad, / míg csal vagy csalatkozik a >had<... / S míg kétfelől gáncsol, rúg a láb, / az igazságtalhat legalább: / neked már senki sem papol...”

A személyes szabadság erkölcsi parancsa, élménye és persze vállalásának, megélésének kockázata nem egy alkalommal jelenik meg Péntek Imre verseiben (*A szabadság tautológiái, Fekete sügér, Szélben, Van-e jogunk*). A szabadságvágy pedig mindig lázadással jár együtt: a megszokott és kötelezővé tett eszmények, gondolkodásformák magatartásszabályok ellen. Vagy éppen a politika, a pártpolitika ellen – erről tanúskodnak *Ügyes fickók, alkalmi vers a posztoszocializmus állásáról (Töredék), Kádár szonett, Nyers (fals) poétikai köz(le)lemény (ismert kelet-európai kódra)* című versei. Ezekben a verseiben az iróniának van szövegalkító szerepe. Ugyanez a közéleti élmény máskor csendes és fájdalmas nosztalgiához vezet, minthogy a költőnek nemegyszer kell (kellett a múltban és kell a jelenben) érzékelnie azt, hogy szabadságvágya nehezen áthágható korlátokba ütközik, nem feltétlenül a közélettel és a politikával, inkább a társadalom reflexeivel, gondolkodásával szemben. Ez a csendes nosztalgia ugyanakkor nem a megbékélés vagy a belenyugvás következménye, inkább annak tudomásulvétele, hogy a személyes szabadságvágy szinte megvalósíthatatlan a modern tömegtársadalom és a mindig a tömegek manipulálásával operáló politika ellenében. Ottlik Géza jut az eszembe, az *Iskola a határon* (nézetem szerint) egyik fontos mondata, ebben a regény egyik hőse. Medve Gábor mintegy végső szentenciaként jelenti ki: „Az igazság nehézágyúit nem lehet bevonszolni olyan törekeny szerkezetekbe, amilyenek az emberi társadalmak.” Péntek sem kívánja a társadalmat, a közéletet, a politikát szembesíteni az „igazsággal” – nosztalgiával és iróniával veszi tudomásul, hogy a két fogalmi körnek: a társadalomnak és az „igazságnak” vajmi kevés köze van egymáshoz, és ezen az a tény sem tudott változtatni, hogy a két évtizede mögöttünk hagyott kiáltóan igazságtalan viszonyokat felszámolta a történelem.

Valójában személyes szerencséje, hogy többnyire ironikus nézőpontból tudta megítélni a közéleti változásokat, ez az ironia korábban is szerepet kapott költészetében, új köteteinek pedig jóformán teljes látásmódját meghatározta. Csupán egyetlen versét idézem, a *Kitüntetett idő* címűt: „Savanyodik a győzelem, / cipőből kicsap a lábszag.. / Való oly valószerűtlen, / és ami nem csal: a látszat. / Ismét fordul a Nagy Kerék, / a rémtett erénnyé nemesül, / Móricka-vicc a vádbeszéd, / dadog az ügyész, belesül... [...] Tart a csábos csuromparádé, / te még hab'zol: menj el? ne menj el? / A történelem légyaszaros /

olajnyomatán ott a rendjel.” Kívülről figyeli és ítéli meg mindennapi közéletünk szomorú eseményeit – ennek a magaslati pontnak köszönheti, hogy nem kell ebben – a nemegyszer vásári sokadalomnak tetsző – közéletben elvegyülnie.

Persze neki is vannak ideáljai: értékrendje és követelményrendszere – költészete és költői magatartása ironikus, de nem cinikus. Mindezt leginkább az mutatja, hogy milyen alázattal és hűséggel beszél azokról a mestereiről, akik emberi és költői példájukkal megóvják a csüggedéstől. Ilyen költői példakép Radnóti Miklós, az ő alakját és sorsát idézi meg *Rögtönzés egy razglednicára* című költeményében: „Talán még felugrunk a letaszítottság mélyéről, / a megalázottak és megszorítottak nyomornegyedeiből, / a mesétlen panelrengetegből kitörünk, / és leromboljuk, pusztá kézzel, csákánnyal, foggal-körömmel, / az évtizedes álságok díszleteit, patyomkin-médiabirodalmát, / lehasogatjuk a cinikus plakáterdő papírmáséit, / és megsúgjuk – előbb csak magunknak, / aztán másoknak, mindenkinek, / a titkokat, melyek ott teremnek / a vérben és a sárban... / Talán felugrunk – ugye, Miklós...” És ilyen, mindenkinél inkább József Attila, az ő emlékének szentelte *Mesevariáció újmódi szegényeknek*, *Vágy megalkuvásra* és *Vázlat egy vasúti balesetről* című verseit. A másodjára említett versből idézek néhány sort: „Uram, még mindig van mit tanulnom, / bölcsőbbé nem tettem az évek, / csak sejtem, mint macska, mi a lényeg, / ha elmerengek néha a múlton - / bár bensőm parancsol, nem a kényszer, / hogy mit tegyek, s mit ne tegyek / (buktam belé már eleget, / mások az mondják, nem elégszer), [...] És túl vagyok a szegényen, / nagyobb gyalázat úgysem érhet - / inkább megeszem a férget, / mint hogy a féreg megegyen”.

Úgy látom, leginkább József Attila „szegényember-versei” hatottak költészetére, s nem véletlenül, minthogy ő is az „elesettek és megszorítottak” (ezek Dosztojevskij szavai!) tapasztalatairól kíván számat adni, még hozzá abban a mai magyar társadalomban, amelyben a szegényemberi létezésnek és erkölcsiségnek úgyszólván semmi értéke sincs. A „szegényemberi” létezés az ő számára nem csak megéltetés, hanem morális minta is, ahogy *Ó, csak lennék* című versében olvasható: „Ó, csak lennék olyan, akár ti, / meccsre járók és italboltban / könyökölők, olyanforma, / mint a villamoson bárki. / Vasas-drukker vagy Fradi párti, / zászlókat lengetve, hordva, / olyan kit befogad a horda. / Az öntödéből szaki bácsi.” Ezt a versét csendes nosztalgia szövi át, a költő a „szegényemberi” léthelyzetet belülről ismeri, a „szegényemberi” tudatállapot ösztönössége, egyszerűsége mindazonáltal nem az övé. Az egyszerűség, mint emberi állapot, legfeljebb a költői nosztalgia újabb tárgya lehet, Péntek Imre kételyei és töprengései nem kaphatnak békítő vigaszt az egyszerűség világában, s miközben megszólaltatja a köznapi ember köznapi érzésvilágát, a közéleti és erkölcsi kihívásokkal szembesülő értelmiségi ember benső drámáival kell megküzdenie. Talán innen is ered a szüntelenül „kérdező” szóhasználat: a „félrebeszéd” és a „hajtűkanyar” – vagyis az álruhába öltöztetett „egyenes beszéd”.

Poétikai módosulások Péntek Imre költészetében

Mintegy a magyar szépirodalom új korszakának előjelzéseként az 1970-es évek irodalmát tekintve szembetűnnek olyan művek, amelyek már nem az uralkodó, de még nem a megújult formák nyelvét beszélnek. Az új tapasztalatok csak új közlés mód segítségével váltak kimondhatóvá. Péntek Imre költői indulása épp ezzel a szemléleti-poétikai változással csengett egybe.

Költeményeivel az *Elérhetetlen föld* antológiában találkozhatott először a szélesebb szakmai nyilvánosság. Az antológiában szereplő *Kilencek*-ként számon tartott fiatal költő-csoport pályája döntően a képviseleti líra vonzáskörében alakult. Nem meglepő módon, hiszen az 1960-as évek végén a legszilárdabban folytonosnak az a lírai megszólalás látszott, amelyik a mű esztétikai értékének egyúttal társadalmi-politikai, etikai jelentőséget is tulajdonított. A költő képviseli azt a közösséget, amelyhez tartozik, amelynek a nyelvén alkot, a költői szó is elsősorban etikai természetű. Ennek a nyelvi magatartásnak több modális változata lehetséges. Az *Elérhetetlen föld* antológiában például Utassy József a közvetlen, megszólító, mozgósító, Oláh János és Mezey Katalin inkább a megjelenítő-tárgyias módot részesítették előnyben. De Péntek Imre már a kezdet kezdetén is "kilógott a sorból". Első korszakában is kétellyel viseltetett a képviseleti szereppel kapcsolatban. Dilemmaként fogta fel azt. Ragaszkodott hozzá, ugyanakkor idegennek is érezte. E költői szerep belső lelki konfliktusként való megéléséhez – távoli analógiaként – Csoóri Sándor nevét is említhetném.

Ahogy Péntek Imre *Erölködés* című versében írja:

*Nem az vagyok, akivé váltam.
(Hát akkor ki? Őszintén szólva
fogalmam sincs, kivé-mivé
lehettem volna...)*

És nemcsak a lírai ént illetően, hanem magának az egységes közösségnek feltételezett népet tekintve

is élt benne ez a dilemma, sőt, mindez láthatóan egész költészetét végig kíséri.

*Ó, csak lennék olyan, akár ti,
meccsre járók és italboltban
könyöklők, olyanforma,
mint a villamoson bárki.*

*Vasasdrukker vagy fradipárti,
zászlókat lengetve, hordva,
olyan, kit befogad a horda.
Az öntödéből szaki bácsi.*

*Megpróbáltasm, de a hangom
elakadt, mint egy idegennek.
lézengő ürgék jöttek-mentek,*

*hozzám ütődtek – pardon, pardon –,
de kórusaitok vad zajából
fölsírt, nincs itt semmilyen tábor.*

(Ó, csak lennék)

Péntek Imre költészete eltért társai szemléleti-poétikai törekvéseitől, hogy ő már kibontakozásakor sem a népi hagyományokhoz kapcsolódott, inkább a szocialista, városi tradíciók újfajta, kritikai jellegű folytatását tekintette érvényesebbnek. A csoport többi tagjától eltérően rá nem volt jellemző a folklorisztikus hatás. Elődei között nem annyira a kultusznak örvendő Nagy Lászlót tartotta számon, lírája inkább Ladányi Mihályéval volt rokonítható. Péntek Imre költészete elvontabb, szándékoltan közvetettebb, ha tetszik, elidegenítettebb volt a többiekéhez képest. A gondolati líra hagyományába illeszkedett. Érdekes a névadás gesztusa ebben az esetben. Tverdota György szíves szóbeli közléséből tudom, a *Kilencek* maguk között a „Filoszként” emlegették Péntek Imrét. És már indulásakor feltűnik az előbb felsorolt megkülönböztető szempontok közös nevezője, ami egész szerterágazó

pályáján azonosként végig fennmaradt. A groteszk szemlélet!

A groteszk forrása Péntek Imre költészetében az ideológia-kritika. Ebben nyilván szerepet játszott Adorno, Horkheimer teóriája is, amely elnyomó kultúriparról szól, és ezzel állította szembe az autentikus művészetet. Ez a szemlélet már *Édesség anti-reklám* című kötetében is markánsan jelen van. Ami a nyelvi magatartást illeti, az első, az *Éjféle pályaudvar* című kötetében a groteszk elsősorban a képtelenséget is tudomásul vevő megszemélyesítés alakzatában mutatkozott meg. Épp a képtelenség kedvelése vezetett oda, hogy már röviddel az antológia és az első kötet megjelenése után jelentkeztek azok a poétikai változások Péntek Imre költészetében, amelyek arra mutatnak rá, hogy a szerző igen fogékony a költészet egészének módosulásaira. Péntek Imre poétikája mindinkább a neoavantgárd vonzókörébe került. A neoavantgárd felé fordulásában nyilván Vitéz György hatása is szerepet játszhatott, akinek kísérletező, epikus alkatú neoavantgárd költészeti nyelve nem előfeltételként épül rá a líra-hagyományra, s ez kapcsolatba hozható Péntek groteszk iránti vonzalmával. Persze, kérdésként merül fel, hogy a képviselési, vallomásos karakterű beszédmód, illetve annak ideológia-kritikus változata, amelyben oly nagy hangsúlya van a lírai én személyes jelzéseinek, miképpen volt összeegyeztethető a neoavantgárd vizuális és fonikus költészeti hagyományával. Hiszen ez utóbbi az előzővel szemben felszámolta a szubjektum jelentéstani potenciálját. Ebben a poétikai változásban nyilván az elidegenítő effektusnak volt jelentős szerepe, s ez összefügg a groteszk esztétikai minőségével. A retorikai alakzatok szempontjából nézve a megszemélyesítés kapcsolódik ide. Kétségtelen, hogy ebben a retorikai alakzatban van dezantropomorfizációs tendencia (ez már József Attila költészetében is tetten érhető).

Jelleméleti szempontból a neoavantgárd konkrét költészet, a jelölő és a jelölt elválasztottságának megszüntetésével felszámolja a metaforikus beszéd alapfeltételét, ezzel mintegy a mimetikusán létesíthető, pragmatikus, tehát nemcsak nyelvi-retorikai módon olvasható lírai én megalkotását is. Hogyan, milyen nyelvi-retorikai és esztétikai

„hídon” keresztül léphetett át Péntek Imre költészete az eredetétől oly távollevő másik, neoavantgárd poétikába (*Lemondóka, Holt verseny (Válogatott és új versek)*, *Kényszer & képzetek (Válogatott versek)*, *Vi(g)aszkereskedés (Válogatott és még újabb versek)*? Megintcsak úgy látom, a groteszk minősége volt ez a „híd”. Mert, bár a groteszk esztétikai minősége világszerű, de a képtelenség és lehetetlenség elfogadásával közel kerül a már szövegszerű (neo) avantgárd szemlélethez-poétikájához.

Habár Péntek Imre költészetében a groteszk az uralkodó esztétikai minőség, de – legalábbis posztmodern értelemben – nem ironikus ez a líra. Hiszen, ahogy Richard Rorty hangsúlyozta, az ironikus magatartás az úgynevezett végső kérdéseket, mint szótárakhoz tartozó szavakat értelmezi magában, amelyekben nagyon is hitt, ugyanakkor skízisszerűen mélyen csalódott bennük. Ily módon a szubjektum-fogalom megszűnt integráns egésznek lenni, abba is behatolt a végtelenített viszonylagosság. Péntek Imre költészetében viszont nem a lírai énben van viszonylagosság, hanem az általa szemlélt világban. A kétség legfeljebb a költői szerepet illeti, a vers megalkotójának poétikai jelentéscentrumát nem. Ezek az avantgárd technikák, amelyek lépten-nyomon felbukannak a verseiben, szemantikai töréseket céloznak meg, számos esetben az ideológiai szemléletből erednek. Ahogy fentebb említettem, Péntek Imre költészetében a groteszk alapja az ideológiakritikai szemlélet.

*Fűrész/por tá(r)sadalom orv-olvasója
szó-halomban (dalomban?) ne keress víg ezt/lazt
nem vagyok vi(g)asz kereskedő he
yes lö dörgő da(da)
hit eledeled eddig sem volt n(y)álam*

(...)

*a vers-póker (a)lapjaiba
kibicek lesnek nem vagyok hazard öröd
ráteszed/váteszed kiből látomást csapolsz*

((nyers) fals popótikai tör(le)lemény)

A szövegfelépítés során az ideológia-kritikának számos esetben az az eljárása, hogy az egymás után következő mondatok – a jacobsoni "kombináció" szintjén – folytonosan megtörik a jelentéskonzisztencia kialakulását. Számos esetben az ideológia kritika látásmódjából ered a zárójelek, a betű-enjambement-ok és az olvasás linearitását megakasztó egymás fölé írt magánhangzók egyetlen szóban alkalmazása. Az ideológia-kritika másik jelentős alakíthatóságához tartozik az alulstilizálás. Ez az élőbeszéd benyomását keltő nyelvi redukáltság, az artisztikusság efféle visszaszorítása vagy parodizálása a vers gondolati töltésére irányítja az olvasói figyelmet.

A klasszikus formát, prozodiát épp azért alkalmazza, hogy a hagyomány által továbbított modális jelentését az ellenkezőjébe fordítsa. A XIX. századra (Vörösmarty) emlékeztetőn ünnepélyes hangulatot sugalló prozódia sajátos ellentétet alkot a fanyaran groteszk mondandóval. Leleplezve ily módon az elvtelen és kisszerű értékevalvációt.

*Ostoba jósok, nem pusztulhat még a világ el.
Nagy feladat vár rád, baljós emberiség:
alkoss krumplynymót, okosabbat a régi típusnál,
aztán nem bánom, jöjj, te beteljesülés.*

(Nagy feladat)

Annak oka, hogy a költő szándékosan elveti például a szonettformában az elokvens jambusokat, abban lelhető fel, hogy a nyelvi jelentésnek a tudatban alkotott képzete a jelentős a számára. Ez a fajta tudatfogalom mediális szempontból, a könyv nyomtatott formájával, ezzel összefüggésben a magányos, néma olvasótevékenységgel, a képzelettel rokonítható.

Péntek Imre költészetét a struktúrával kapcsolatos intenzív irányultsága esetenként a neoavantgárd poétikák generatív eljárásához vitte közel. A szerialitás és a nyitott kompozíció szövegfejlesztő elvek irányába. Jó példa erre *ál(mai) rímtár* című költeménye, amely kiválóan ötvözi a vizuális, akusztikai neoavantgárd és a hagyományos líraszemléletet. A vers végén a kisebb útmutató is a forma keltette, lezárhatatlan költői interakcióra biztatja olvasóját. Ugyanakkor mindehhez

hozzák kell fűznöm: Péntek Imre az úgynevezett neoavantgárd költészetből a nyomdai jelek variálását még átvette, de a beszédaktusokra alapozott (sőt a digitális experimentalista) költészet poétikáját már nem. Az a költészetfelfogás, amelyik a mű szubjektumtól teljesen független és csak pillanatnyi létet kapó ontológiáját vallja magáénak már idegen az én- és műfelfogásától, attól, amely a groteszk alulstilizálás ellenére mégis igényt tart a kreálás művészi aktusára és a mű időtlenségére. Péntek Imre nem akart eljutni a neoavantgárd poétika szélső pontjához. Nem, mert a szó anyagiságára való utalás – ez teszi öntükrözővé a költői szót – már kívül kerül az ő nyelvfelfogásának, elsősorban jelentéstani aspektusán, s így (elvont)mediális csatornáján. Péntek Imre viszont mindig ragaszkodik a mentális dimenzióhoz, még akkor is, ha feladja, látszólag, a szabályos szintaxist vagy a szójátékok burjánzásához folyamodik. Egyébként a szójátékok kedvelése is bizonyítja, hogy Péntek Imre nyelvi magatartása nem annyira az anyanyelv hermeneuta értelmezésére alapozódik, nincs kitüntetett jelentősége nála a hagyománynak. Hiszen a magyar nyelvi hagyományú szépirodalom (a némethez hasonlóan) idegenkedik a szójátékoktól.

Péntek Imre verseiben a költői nyelv "exkluzivitásának" kánonját érő provokációk, például a beszélt vagy privát nyelv, a hangsúlyosan nem "irodalmi" stiláris eljárások nem vezettek az új szenzibilitás látás- és beszédmódjához. Axiológiája kifejezetten szilárd. Az értéksor rendszere és hierarchiája mozdíthatatlan. Nincs értékválság a szubjektumban, csak a világban. Sőt ez a fajta szilárdság, az értékekben való hit szilárdsága pályája előrehaladtával egyre erősebbnek látszik. Tulajdonképpen kétosztatú ez a látásmód, arra a (posztmodern) tapasztalatra, hogy széthulltak a nagy világmagyarázó elvek (grand recit, nagy elbeszélés), Péntek Imre lírája az ezreforduló körül és utána éppenséggel dacosan, mintegy szembeforduló gesztussal, egy nagy egységeket feltételező történelemszemlélettel a megingathatalanságot sugallja. Groteszk látásmódja egyértelműbben kritikaibbá vált, mint korábban. Láthatóan fittyet hány a „maintstream” képviselői beszéd iránti érdektelenségére. A lírai én identitásának szilárdságát hangsúlyozta a legújabb recepció is, a

szubjektum látásmódja stabil, csak az általa szemlélt világ van mintegy felfordult állapotban. A groteszk kritikával párosul, nem a posztmodernre jellemző (ön)dekonstrukcióval. Azoknak a medialitással kapcsolatos alapfeltevéseknek az alkotó reflexiói, hogy a nyelv immaterialitásának materiális háttere van és kommunikáció történeti jellegű technológizáltsága a pszichét, a gondolkodást is meghatározza, hiányoznak a Péntek- szemléletből. A tudat médiuma mintegy megkérdőjelezetlen természetes valaminek van feltüntetve. Igen, mert Péntek szubjektumképe – ha fonákul is – ragaszkodik a hagyományos karteziánusságához. Az ő költészetében a modernség nagylírai szerepei másként válnak alkalmatlanná, mint az új szenzibilitás költészetében. A klasszikus modernség alanyi perspektívájú lírai beszéde akadálynak fogta fel az aperspektivikus beszéd mód énfelfogását. Péntek Imre költészete a groteszk minősége révén csatlakozott ez utóbbihoz, de alapjaiban mégis megőrizte a hagyományos személyiségfelfogás értékindexeit.

Kötetkompozíciójánál is szembetűnő, hogy Péntek Imrének nem a szubjektum fejlődépszichológiája a fontos. Szépirodalmi természet, mintegy klasszicistaszerű egységben látja és láttatja. A klasszicista emlékezet magyarázza a nagyon zárt forma, a szonett iránti vonzódását is. A szonett, amely kompakt, tökéletesen zárt forma, hiszen periódus, strófaszervezet és egyetlen versegész is egyszerre. Péntek Imre nem az egység megbontásában érdekelt, mint Petri György (nemcsak politikailag tehát, hanem poétikailag is), nem az esztétika látens hibáját, a hiba esztétikáját akarja felmutatni, hanem a társadalom világszerűségét. Lírája még a neoavantgárd korszakban is megőrzi a nyelv fenomenalitásának jelentőségét. Tehát a közköltészet beszédmódja végső soron megmarad Péntek Imrénél. Az avantgárdból és az esztéta modernségből ezért – néhány kivételtől eltekintve – a technikákat, mint eszközöket veszi át, a szövegszervező lényegiséget, mint látásmódot, nem. A szatirikus, ironikus, önironikus modalitás az ideológiakritika látásmódjából ered. A gondolat a medialis csatorna. Ennek vannak alárendelve a képi és akusztikai hatások. Páratlan és szerteágazó virtuozitásról tesz tanúbizonyságot ez a költészet.

Tulajdonképpen a hagyományos, küldetéses költőszerepnek az elutasítása jellemezné, mint a Petri Györgyét, ha Péntek Imre nem venné megiscsak tovább a szerepet. Tehát nem az új szenzibilitásra jellemző *drop out*, kívülálló magatartás jellemző rá, hanem a „fent levő” ideológusok bírálata, a kétkezi emberek nevében, akkor is, ha ő maga értelmiségi. Ezzel függ össze nála zsánerkép és az idill műfajának kiforgatása is. Lírai attitűdjé ily módon közelebb áll kritikai szociológizmushoz. Már az antológiai bemutatkozásakor is észrevehető volt, hogy amíg Utassy József a Petőfi – József Attila vonalon a pátosz modalitásával tűnt ki, addig Péntek Imre mintegy ennek ellenkezőjébe fordulva az önlefokozói ironia, szarkazmus, irányában vitte tovább a közköltészet hagyományát.

Úgyis mondhatnám, Péntek Imre a hetvenes évekbeli kísérleteket már nem érvényesítette a nyolcvanas években. Nem, mert úgy tűnik, hogy már a neoavantgárd szemlélet fundamentumát képező konkrét költészetnek azon törekvésével sem értett maradéktalan egyet, amely a jelek vizuális vagy fonikus összefüggérendszerében teljesen és radikálisan felszámolta jel és jelölt jelentéstani elválasztottságát. Péntek Imrénél a kétségtelen formanyelvi érzékenység és innováció alapjában és tudatosan nem jár együtt a teljes nyelvi magatartást átható szemléleti váltással. Nem vette át a digitális technikának azon generatív és a szöveg létrehozásában az antropológiai szempontot háttérbe szorító perspektíváját sem, amelyik a szubjektum időtlen, „ércnél maradandóbb” alkotási ideája helyett a megismételhetetlen pillanatnyiságon keresztül szemléltette a műalkotás egyediségét és ugyanakkor megszüntethetőségét is. Az önelégült szubjektumon Péntek Imre groteszk költészete ugyan élcélődik, de nem tűnteti el. Ugyanakkor a látható nyelvtől az akusztikai költészetig bejárta a kifejezőmódok területeit. A látható nyelv, tehát a vizuális költészet poétikája iránti vonzódása a számottevőbb, a zárójelek és más tipográfiai tereosztások által kiváltott jelentés-sokszorosítás. Tehát elsősorban az olvasásra, nem a beszédre irányított beszédforma. A jelentéstöbblet forrását az azonos alakú, de különböző jelentésű szavak egybefűzéséből kívánja nyerni. Ez – Gadamer szerint – nem a nyelvjáték, hanem a szójátékhoz tartozik.

De van példa ugyanakkor a szónak szó szerinti és elvont jelentésű variálására is. Sajátos ugyanakkor, hogy Péntek Imre a szokottól eltérően, a neoavantgárból nem az új szenzibilitás poétikájába fordult, hanem visszatért a kezdeti közösségi formációhoz (néhány költeményében a korábbi neoavantgárd poétikai eljárást, mint eszközt, alkalmazva).

*Legalább látnád, mint változtak át
elvtársaid, az úri társaság –
A gyűlölt villák most már az övék.*

*Megeresztheti ki-ki az övét,
a kandallóban lobban új hasáb...
Lopott koponyád bölintva visszanéz.
(Kádár-szonett)*

Késői korszakában visszatér a metaforizáló beszédmódhoz. Nála a groteszk látásmód eszerint

nem számolta fel, legfeljebb elbizonytalanította, alulstilizálta azt a költői felfogást, hogy az a kérdés, amire a mű felel, eredetesen társadalom-politikai, etikai természetű, és a közösség nevében vár alanyi, képviseleti feleletre. Az esztétikai hatás a befogadó szociális énjét szólítja meg. A lírai én pozíciója nem rendül meg, csak mintegy szemérmessé válik. Saját szerepét teszi nem is annyira kétségessé, mint inkább szerénnyé az is, hogy 2009-ben megjelent kötetének a *félrebeszéd* címet adta, ami jelenthet ugyan lázbeszédet, örült beszédet is, de a kötetben szereplő költeményei inkább a szó másik jelentésére, a tömegetől elforduló, mégis a közösséghez szóló beszédhelyzetre engednek következtetni. Az úgynevezett kisemberek nevében bírálja a sokszor ideológiák álruhájába öltözött elitet. Az axiológiai hierarchia csúcsán olyan értékek szerepelnek, amelyek egyén és közösség viszonyában válnak jelentéssé.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Péntek Imre, *Éjjeli pályaudvar (Versek)*, Bp. 1974, Magvető.

Péntek Imre, *Édesség anti-reklám (Versek)*, Bp. 1979, Magvető.

Péntek Imre, *Lemondóka (Versek)*, Bp. 1984, Magvető.

Péntek Imre, *Holt verseny (Válogatott és új versek)*, Székesfehérvár, 1992, Vörösmarty Társaság

Péntek Imre, *Kényszer és képzetek (Válogatott versek)*, Bp. 1995, Széphalom Könyvműhely.

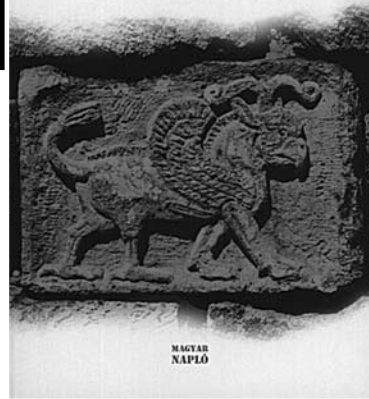
Péntek Imre, *Vi(g)aszkereskedés (Válogatott és még újabb versek)*, Székesfehérvár, 2002, Vörösmarty Társaság.

Péntek Imre, *Félrebeszéd (Versek)*, Zalaegerszeg, 2009. Pannon Tükör könyvek.

Kulcsár Szabó Ernő, *A magyar irodalom története 1945-1991*, Bp. 2004, Argumentum

TÖRTÉNELEM, KULTÚRA, MEDIALITÁS, Szerk. Kulcsár Szabó Ernő - Szirák Péter, Bp. 2003. . Balassi Kiadó.

SZegedy-Maszák Mihály, *Megértés, fordítás, kánon*, Pozsony, Kalligram, 2008

Szemes Péter

Vidékrombolás-lélekrontás

(Oláh János *Száműzött történetek* című könyvéről)

A 2011-es év egyik különleges értékű szépirodalmi kincse kétségkívül Oláh János *Száműzött történetek* című kötete volt. A *Közel*, *Visszatérés* és *Az örült* című regényeket, valamint *Az Örvényes partján* és a *Vérszerződés* novellásköteteket követő, főként utóbbiakból táplálkozó, újabb jelentős prózai teljesítmény 27 darabja egymással összekapcsoltságában a II. világháború végétől a rendszerváltozásig terjedő évtizedek, döntően fikcionális helyszíneken (a konkrét Budapest mellett az Örvényes menti Avaskéren és a közeli megyeszékhelyen, Varasdon) játszódó, és éppen ezért a magyar vidék tekintetében jelképesessé váló eseményeket mutat be. Olyan történeteket, melyeknek a kommunista diktatúra negyven esztendeje alatt – éppen azok leplezni, a kollektív tudatból kitörölni kívánt igazsága miatt – csupán szűk családi, baráti körben, „négy-öt összehajló magyar” elsuttogott szavaiként, vagy az asztalfiók legmélyére rejtett, ritkán elővett kéziratként lehetett csak elvben nem létező nyilvánosságot kapnia. De most, miután az egykori elhallgattatók és cenzorok örököseinek évei is elmúltak, és az alany és állítmány mellett immár szabadon, a „kánonalkotó” ösztöndíjasok megvetését és megbotránkozását figyelmen kívül hagyva, lehet népben és nemzetben is gondolkodni, s – a margitszigeti homoszexuálisok szokásainak részletes bemutatásán túl – a magyar vidék szétverésének krónikája is helyet követel a magas irodalom témái között, napvilágra kívánczoltak. És Oláh János tökéletesen ismerte fel a közreadás szükségességének megfelelő pillanatát. Az írói optika nem „kegyetlen”, inkább objektivitásában

igaz, úgy mutat meg, hogy a kimondás aktusa maga válik ítéletté, melyet mindannyian értünk és érzünk (akik nem, azok eleve nem fogják elolvasni ezt a könyvet). Ennek gyújtópontjában pedig az *erőszak* különböző arcainak maszkaltalanítása áll, az egyetlen fegyveré, melyet a hatalom birtokosai, az erősek alkalmazhatnak a gyengébbekkel szemben, mikor a saját ideológiájuk egyedüli helyességét, érvényességét illető meggyőzés verbális eszközei rendre kudarcot vallottak.

Az erőszak egyik megnyilvánulási formájával szembesül a nyitó írások hőse, a kis Feri, mikor a hozzájuk érkező – barátságos németeket legyilkoló – szovjetek géppisztollyal kényszerítik nagyapját az elrejtett étel-ital átadására (*Katonák*), s közvetlenül is megtapasztalja azt a *Vasalt bakancsban*, ahol Solymosi, az idősebb utcagyerek veszi el tőle vadonatúj bicskáját. Utóbbihoz hasonlóan a fiatalabbakkal szembeni gyermeki-ifjú agresszió jelenik meg ezen kívül a *Májusi por* és a *Levelibéka* című novellákban is, melyekben a cukrászinasok üldözik a munkahelyükre bemászó kíváncsi főhőst, illetve a sikertelen szárcsavadászatot követően, Iványi és bandája biztatására, Jancsi eszik meg egy élő kétéltűt, majd az ezért kapott ezüst ötöst veszik vissza tőle a nagyobb fiúk. Jellemző, hogy ezekben a szövegekben az alakok közti összeütközés szinte minden esetben valamilyen – akár szimbolikus (a szovjetek átfestik az ellenségtől elvett játéktankot) – tárgy birtoklása körül alakul ki (kés, pénzérme), míg az iskolaudvar pora a csúfolódó osztálytársak elleni védekezést szolgálja.

A *Száműzött történetek* három írásában az erőszak egy másik fajtáját, a szexualitásra, nemi közlekedésre

vonatkozót ábrázolja a szerző. A *Hétágú szederfa* tizenéves társasága a közjük tartozó, ám már érett Kis(s) Bélát követően megy végig Balhás-Gaál Bözsín. A lány aztán (valószínűleg a vezértől, Sáry Vendeltől) teherbe is esik, és a bátyja végül elveteti Bélával. A *Vége a táncnak*ban és párjában, a *Hajnali madárszóban* pedig a bálban mulató katonák itatják le és erőszakolják meg – a beszédes nevű Ártány Dezső és Görhes Pali irányításával – a gimnáziumot végzett, finom boltoskisasszonyt, Gizit, majd dobják be meztelenül a paplak kertjébe. Az általános erkölcsi züllésben, mely jól illeszkedik az új rendszer hagyományos értékeket átértékelő, alapvető etikai normákat elvető berendezkedéséhez, mindkét esetben (természetesen sikertelenül) fellép egy-egy alak, aki tenni akar az állatíva aljasodott horda ösztönei kielégítésének megakadályozására: a legkisebb fiú, Feri, illetve a Gizit később feltehetően megszöktető Törekös Józsi.

Szintén (részben) fiatalok a hősei az átmeneti és a rákövetkező évek módosuló viszonyait tükröző két novellának. A *farkaskölyök*ben a háborús veterán, Csurgó bácsi vezetésével felvonuló cserkészeket támadja meg az új iskola udvarán a felheccelt csöcselék. S miután a fiúk nem tanúsítanak ellenállást, szétverik a „reakciós bandát” és győzelmi trófeaként magukkal viszik az öreg vezér falábat. A hímezett Mária-zászlók és az egyenruhák rongyai között a csatatéren marad Feri sapkája mellől az árvalányhaj is, a régi, szebb, nemesebb világ jelképe, melynek eltűnése egyúttal az illúziók elvesztésével jár. A *Tücskök, bogarak* a gyermeki igazságérzet megnyilvánulását mutatja be, hiszen mikor a tanácsoló propaganda-kirakatában a községi rajztanár kipellengérezte osztálytársuk édesapját, a „klérus ügynökét”, a diákok a mezőn összegyűjtött pocokok bedobálásával lehetetlenítik el a helyi közigazgatás női alkalmazottainak irodai munkáját. A népi demokrácia iskolai oktatásához méltatlan helyzet végül a Kántor család eltűnésével oldódik fel.

A fiatalkori csínyeken és a Csáth-novellákat idéző korai agressziós cselekvéseken túl a kötet meghatározó hányada két társadalmi berendezkedés összeütközését mutatja, illetve, hogy miként bontotta fel, verte szét az évszázados hagyományokat ostoba rendelkezéseiben, erőszakos kiszolgálóin,

besúgóin keresztül az új, kommunista hatalom. A magyar történelem legsötétebb napjait idéző módon, a Tanácsköztársaság szellemi örököseként, ahhoz hasonlóan a hit megrendítésével és a jogos tulajdonviszonyok megváltoztatásával kezdték a falvakban (is) a rendszerük kialakítását.

A *Száműzött történetek* írásaiban a vallás gyakorlása kétféleképpen jelenik meg: az ősi magyar hiedelemvilág továbbéléseként – nyilvánvalóan erre utal a könyv fedelén található griff-ábrázolás is – és a keresztény egyház intézményesült keretein belül. Előbbit számos, kiválóan ábrázolt karakter képviseli, mint a varasdi sírkőfaragó, Dömbödz Jóska (*Isten báránya*), aki így jellemzi saját magát: „... papnak rajtam nincs hatalma, (...) töszök én erre az egészre, zsidó kotyvalék, amit nyálás szájú papok a bibliából kavartak, hogy a régi igazságoktól eltérítsék a szögény embört, hogy bekössék a szömit, befogják a száját, kiheréljék a gondolataimat. Bennem ugyan embörükre akadtak, már az anyám is látó asszony volt, tudott mindönt, amit halandó embörnek tudni érdömös ezön a földön. Nem volt olyan halott, akit ha a szükség úgy hozta, föl ne kereshetött volna. Mőgértötte a nyelvüket, elhozta az üzeneteiket. (...) Magam is fölös csonttal születtem, s habár a bábaasszony kinyomta a másik sor fogamat, azért a tudás itt van bennem. Szószátyár pap, részögös párttitkár nem fog ki rajtam.”. De ide sorolható a garabonciás Öreg Bojtár (*Fölkel a nap*), a baglyokkal huhogó Ricsovcics (*Koppány doktor*), a vén Darók postamester (*Az elveszett hivatal*) és bizonyos tekintetben a csodadoktor Bacsza Pista (*Fekete üröm*) is. Egyfajta archaikus tudás birtokosaként és a pozitív megkülönböztetés miatt, ami általában e többletért a közösség tagjai részéről illeti őket, eleve üldözendő ellenségként jönnek számba a mindenfajta irracionálíst elvető kommunisták számára.

De főként az intézményesültséggel járó hatalom, az egykori földbirtokok és a hívek tisztelete, megbecsülése következtében a katolikus papok is ugyanígy járnak. Jellegzetes a *Hajnali madárszó* Árky atyjának esete, aki a kertjébe dobott, többször megerőszakolt, meztelen Gizit megpillantva beleőrül a vélt provokációba. S a templomok sem ússzák meg a barbár pusztítást – az évszázadokon át boldoguló község nagycsaládjainak felbomlasztása

után az elnéptelenedett település harangját a megye elkötelezett szobrása veszi magához, az egyedülként maradt öreg Kántort, majd fiát, Dénest pedig a rommá vált épületbe költözött egerek eszik meg (*A ligeti harang*).

A hit elvesztését a tulajdon elvételeivel kapcsolja össze, s így tipológiánk tekintetében egyfajta átkötésként is vizsgálható, a *Nincs Isten* című elbeszélés. Ennek hőse, Gajzágó hozzáállása szerint „jöhetett bármi, a föld mindent elviselt, és aki nagyon ragaszkodott hozzá, azt megőrizte. (...) Bármilyen pletykák keringtek a faluban kolhozról, csajkarendszerről, ahol majd az asszony is közös lesz, nem hitt nekik, csak legyintett...”. Miután erdeit elvették, továbbra is hiába próbálkoznak vele a városból érkező agitátorok vagy Bodó Tóni, az öreg „szocdem munkás”, nem törik meg, nem ír alá. Végül Tarkó tanácselnök az élő Istenre esküszik előtte, hogy megtarthatja az állatait és bajuk sem esik, ha kézjegyével látja el a papírt. Hazaérve aztán szembesül a pusztítással: idős apját leütötték, kutyáját agyonverték, a jószágot elrabolták Létra párttitkár pribékjei. Erre fejszét ragad és az Istent megtagadva, szét dönti az Örvényes partján álló feszületet, melynek lehulló fája őt üti agyon.

A szövetkezetbe szervezési törekvésnek ellenálló gazdák közül másokból személyükön gyakorolt erőszakkal, testi fenyegetéssel vagy pszichikai ráhatással csikarják ki a belépést a karhatalom emberei. A falu leggazdagabb parasztját, Savoó Gáspárt az örsön kínozza meg (megkötözik, forró krumplit dugnak a hóna alá és borotvával összevagdossák a talpát) a három rendőr, Krausz, Horkai és Kiss Béla (*Az intéző háza*), az utolsóként maradt Balázs Gergelyt pedig a csendőr-múltját letagadó, visszavezényelt parancsnok, Haragos Bálint viszi autóval addig, míg össze nem omlik (*Kölcsönkenyér*). A kommunisták egyik alkalommal sem elégedtek meg a jól működő paraszti gazdaságok tönkretételével, a falu, mint „termelési egység” szétverésével, a gondosan nevelt állatokat elhajtották, a padlásokat lesöpörték, s a nemzedékek hosszú során át földművelésből élő embereknek megtiltották a saját munkát, ellehetetlenítették az önálló boldogulást – mindennek szemléletes példája *A ligeti harang*. Amellett, hogy sokakat kiraboltak, elhurcoltak, kitelepítettek, számos helyben hagyott, kisémmizett

gazda bele is örült a megpróbáltatásokba. A kommunisták ténykedésének köszönhető elmeháborodás egyébként a kötet több írásában is megjelenik (a *Kölcsönkenyér* említett Balázs Gergelyétől az *Elveszett hivatal* Bodor Gyuláján és a *Hajnali madárszó* Árký plébánosán át a *Kutyakomédia* Latinovitsot idéző színész hőségig), míg *A ligeti harang* Dénesét a néphadseregben veri impotenssé egy szadista őrmester.

A tönkretett parasztok számára volt még egy lehetőség: munkásként elhelyezkedni valamelyik nagyvárosban. Ennek nehézségeit járja körül a kötet talán egyik legjobb, a századelő novellisztikáját idéző, realiztikus írása, a *Foggal, körömmel*. Főalakja, Király Lajos, miután a tévesztés elvitte örökségét és szinte nincstelenné tette, hogy el tudja tartani népes családját, Pestre, a vasúthoz megy állásba. Előbb eltéved az idegen városban, majd a szállón is alig kap helyet, végül nehezen megszerzett fizetését lopják el alkalmi kocsmái cimborái. Közben megbetegszik a felesége és az orvosnak adott csúszópénzzel a felvett előleg is elfogy. Haza akar menni, ám miközben ajándékként egy hajszárítót lop feleségének, halálra gázolja a mögötte legördülő vagon. De az egyéni sorson túl, közösségként sem jobb a népi demokrácia másik társadalmi pillérét alkotó munkások helyzete: városi bujdosóként vegetálva, létükkel mindössze „az enyészet könyörtelen folytonosságát igazolják” (*Négy-öt magyar*).

A hatalmát az erőszak minden eszközével fenntartani és megerősíteni, demagóg ideológiáját pedig a másként gondolkodók szellemi elnyomása, elhallgattatása által egyedülként érvényesíteni kívánó rendszer kiszolgálói olyanok voltak, amilyeneket megérdemelt. Ezeket a szinte állandó típusokat egy-egy találó ecsetvonással teszi jellegzetessé a szerző. A szeretőjének gyereket csináló, Tarkó Józsi tanácselnökről például így ír: „Az igazságról egy szót se, ez a parancs az életelvéné vált, belerögződött az idegeibe, olyannyira, hogy ha akart volna, se tud talán színt vallani. Meg kellett tagadnia a családját. El kellett felednie mindörökre, hogy apja főszolgabíró volt. A hazugságait alátámasztandó, még az okirathamisítástól se riadt vissza. (...) Amikor sikerült megkaparintania ezt a hivalt, semmit se tudott a faluról. Talán egyenesen

ez volt az, amiért kinevezték. Nincsenek gátlásai, csegett vissza a fülébe a legfőbb érv, ami mellette szólt. És igazuk volt a feletteseinek. Nem, gátlásai valóban nem voltak.” (*Az éjféli gyors*). Dicstelen menekülése az összeharácsolt kincsekkel, talán nem véletlenül, Kun Béla elrepülését idézi meg az *Édes Anna* elejéről. Nem jobb Létra párttitkár sem, aki nemcsak az erőszakos szövetkezetesítést vezényli le és a barokk kastély tégláiból rakat kultúrotthont, ami kulturális élet hiányában bezár, de ellopítja a rekvirálások és a szovjetek által megerőszakolt nők nevének listáját tartalmazó, előkerült dokumentumot is. Úgy végzi, ahogy megérdemli: ganéjhányó lesz az állami gazdaságban, melynek létrejöttéért dolgozott (*Az elveszett hivatal*). S jól illik az összképbe a többi, tipikus kommunista karrier is, hiszen ahol írógépműszerész volt a diktátor (nem lebecsülve a szakmát) és mázolósegéd a Minisztertanács elnökhelyettese, ott pékinasból is lehetett megyei rendőrkapitány (*Kölcsönkenyér*), a tsz-elnök gimnáziumból kibukott lányából meg a központi postahivatal vezetője (*Az elveszett hivatal*). A vezetők utasításainak szolgálalkú végrehajtói, a részeges tolvaj, Balhás-Gaál Jani (*Hétágú szederfa, Fölkel a nap, Nincs Isten*), az örök közrendőr, Kiss Béla (*Hétágú szederfa, Nincs Isten, Az intéző háza, Kölcsönkenyér*) és a szadista Krausz (*Az intéző háza, Kutyakomédia*) pedig éppúgy mindenfajta emberi tartás, erkölcsi norma nélkül valók, mint a forradalmárokat feljelentő Süle Antal (*Papírsárkány*), a nemzet színészenek állandó besúgója, Homolya Feri (*Kutyakomédia*) vagy a termést szétlopó, majd a kárvallottól alamizsnáért könyörgő cigányok (*Hajnaltól estélig*). Nem véletlen, hogy mindegyiküket megilleti András gazda jogos kifakadása: „Hát mégiscsak sikerült tönkretenniük, pedig nem vétettem én egy kisujjal se senkinek. Mindenemet, amim volt, becsületes munkával szereztem, ezzel a két kezemmel. Talán éppen azért fáj nekik ennyire. Mit tudják ezek, mit jelent megdolgozni valamiért. Az a kis műhely, a ház, egy-két hold föld, az egész élete rámege az embernek. Ezek meg idejönnek a városból, ahogy ők maguk hirdetik: rendet teremteni. Az új rend pedig abból áll, hogy elvesznek mindenkitől mindent, nem törődnek vele, ki mennyit dolgozott érte. Ők semmit. Rajtuk nem is csodálkozom, városi

szatócsok, de ezek a szerencsétlen falu marháí, mint ez a félnótás Létra Jóska meg az ütődött Balhás-Gaál Jani, akik a sok idegen seggit fújják, ezeket meg kőne fojtani egy kanál vízben. Szemét emberek voltak világeletükben, akiknek bűdös volt a munka. Most örülnek, hogy tönkretehetnek mindenkit, aki vitte valamire. (...) A legjobban mégis talán az fáj, hogy ilyen semmi emberekkel rakatják a nyakunkba a kötelet...” (*Hajnaltól estélig*).

A vörös banda rémuralmának és szabad garázdálkodásának az 56-os események vetnek véget. A sorsfordító napok történéseivel a kötet három szövege is foglalkozik. Eljövételük szükségszerűségét illetően a *Papírsárkányban* így ír a szerző: „A háború véget ért, de a béke, habár a fegyverek elhallgattak, csak nem akart beköszönteni. A régi, bizalmas ismerősök suttagó beszélgetéseiben, a körbeküldött óvakodó pillantásokban, a falut minden este keresztül-kasul gázoló rendőrök csizmadobogásában, a régi intelligencia helyére települt városi muszkabérencek kíméletlenségében, a lépteiket kísérő gyanakvásban, a kolhozagitátorok kitaratásában, a gyerekjátékok kukoricaszárból eskábált géppisztolyainak ratatáiban, a 226-os számú vegyesbolt csomagolópapírral letakart, feketekenyeret váró polcainak ürességében, a toldozott bádognűzhelyek mellé visszavonult kedvetlenségben, az üldözött és üldözöttet egyaránt kimerítő virrasztásokban még mindig a háború kérélelhetetlen hidegtelelése kísértett. Így hát senki sem lepődött meg, amikor a fegyverek egy szép napon valóban újra megszólaltak.”. Az *Október mérge* fiatal főhőse Budapestre biciklizve tanúja lesz a tömeg vonulásának és a gyilkos sortűznek, melyből egyik tanára, a büntetésből hozzájuk helyezett Kohárry menti ki. Hazatérve aztán nem akarja elengedni apját a többi, városba induló nemzetőrrel, amiért az pofonnal válaszol. A már idézett *Papírsárkány* a helyi, falubeli eseményeket mutatja be. Keserű Szomjas Bálint és szabadcsapata, miután elkergetik a tanácselnököt, a település védelmére rendezkedik be. Hónapokkal a forradalom leverése után aztán hozzájuk is érkezik egy szovjet páncélaútó, melynek legénysége nem kíváncsi a vezér önfeladására, aki emiatt szőlőhegyi pincéjébe vonul önkéntes száműzetésbe. Itt keresi fel a megszállók talpnyalója, Süle Antal, de hiába, Keserű nem adja

ki társait. Erre a katonák találmra lelövöldözik a község gyermekei és ifjai közül a vélt érintetteket, holttesteiket a tragédia miatt öngyilkossá lett vezetőjével együtt a temetőn kívüli meszesgödörbe dobálják. Sülének így nemcsak azt sikerül elérni, hogy mindenki Keserűt higgye besúgónak, de a mártírok nyughelyének meggyalázása után a falu előljárójává is válik. Mikor pedig évtizedek múltán a fővárosban újratemetik a forradalom áldozatait, a hatalom (még mindig) birtokosaként azt is sikerül elérnie, hogy kirúgják az iskolából az ugyanezt helyben megkísérelni próbáló tanárt.

Végül a *Koppány doktor* az alkotó, a világot szebbé, jobbá tenni szándékozó ember drámája. A varasdi fogorvos, miután egyik betegétől fizetségként egy kis földterületet kap, a tészelnök kontárkodása ellenére (elveszi a gazdáktól a birtokot, majd mikor rájön, hogy nem tudja műveltetni, hagyja elvadulni és visszaadja nekik), kis édenkertet varázsol belőle. A forradalom idején aztán kihúzza a szovjet katonák parancsnokának fájós fogát, aki a rendelőben felejtí géppisztolyát. Miután megtalálják a fegyvert, a felkelőkkel együtt őt is elviszik és az út menti árokba lövik. Utolsó mozdulataként „A keze, ez az ezermester kéz, mintha túlélte volna magát az embert: tempós igyekvéssel túrta szét a leveleket, markolt bele az alattuk megbúvó nyirkos-sárga löszbe, mintha csak az avaskéri dombok földjét kereste volna, a szőlőét, amit egyhamar megint nem vesz a gondjaiba senki.”.

A szellemet nyomorító, testet-lelket megtörő diktatúra időszakának másik, Koppány Istvánhoz, Csurgó bácsihoz (*A farkaskölyök*) vagy András gazdához (*Hajnaltól estélig*) hasonló, szükségszerűen bukásra ítélt, az erőszakos elbuktatók fölé emberileg-erkölcsileg mégis oszlopszerűen magasodó, tragikus hőse a *Kutyakomédia* főalakja. A magyar színházi életbe üstökösként berobbant, rendkívül népszerű művész sorsában – noha a figura több konkrét személyből lett összegyúrva –, vezérfonalként, nem nehéz a Színészkirályéra ismerni. Karrierje csúcán, számos filmszereppel a háta mögött hirtelen munka nélkül marad. Ezután, ahogy „személyes” feljegyzéseiben írja: „Szerte e hazában mondhattam a verseket.

És mondtam is. És figyeltem a közönséget. Láttam a megriadt, tanácstalan tekinteteket. Mint kés, hatolt belém a felismerés, nem tudják, mit jelent

a szó: magyar. Úgy semmiképp sem, ahogyan Ady ejtette, Petőfi lángolta, Balassi élte, Arany szenvedte, Kosztolányi féltette, Babits óvta, Móricz simogatta. Hát ezért kellett nekem előttük megvallanom a magyar költészet léleküzenetét, hogy mindenki a szovjet gázzal fűtött panellakásban, a TV előtt is büszke lehessen rá, magyar.”. Aztán, akik nem voltak büszkék rá, és inkább szovjetek szerettek volna lenni, letiltották, eltüntették. Elmegyógyintézetbe került, ahol a főorvos mellett egyedül élete párja, a színházi élet nagyasszonya, Rózsa állt ki mellette, ő gyámolította. Az intézetet elhagyva felkeresi a kultúra főirányítóját, Dallos elvtársat, aki, miután a vendég kutyaként négykézláb mászik előtte és a kezébe harap, szerepet ígér. Hamarosan az otthonból olvasópróbára viszik: helyzetével megelégedett kutyát kell játszania, s a darab csúcspontján egy kapcsolódó dalt is énekelnie. Minden rendben megy a bemutató előadásig, sőt azon is egészen addig, míg meg nem látja a nézőtérén Dallos elvtársat. Eredeti szövege helyett a farkasok dalát adja elő, nemzeti színű nyakörvéből pedig kokárdát hajtogat. A kitörő botrány miatt Rózsa vidékre menekíti, az avaskéri rokonokhoz. Hátrahagyott, töredékes jegyzeteiből és az időközben áldott állapotba kerülő társ temetéséről írt soraiból derül ki: zavaros körülmények között vasúti baleset áldozata lett. Koporsójánál még állandó besúgója (itt is érdemes figyelni az áthallásra) is őszinte könnyeket hullat. Oláh János könyve a magyar vidék negyvenéves pusztulásának/pusztításának krónikája. Nemcsak a népi írók örökségét továbbvivő, szociográfiai alaposságú ábrázolása a falu széthulló közösségi életének és a földdel-állatokkal-természettel évezredes összekapcsoltságban élő paraszti létforma egyik utolsó, hiteles irodalmi megjelenítése, de az elhallgat(tat)ott történetek száműzetésből hazajuttatásával, közreadásával, a feledéstől megóvás fontos értékmegőrző, sőt kánonteremtő gesztusa is. Emellett, jóllehet műalkotásként szükségszerűen fikció, bátran lebbenti fel a fátylat a kommunista történelemhamisításról, s mutatja be azt a rombolást, amit egy erőszakos és gonosz rendszer az ország testén és a nemzet lelkében végzett.

(*Magyar Napló, Írott Szó Alapítvány, 2011.*)

Pénzes Dávid

Változatlan halhatatlanság

(Madarász Imre *Változatok a halhatatlanságra* című könyvéről)

Nem könnyű ilyen sok tanulmányt egy ilyen „kicsiny” könyvben elhelyezni. Még akkor sem, ha tudható a szerzőről: szakterületének legnagyobb mai magyarországi mestere (s aki egyben talán a legalkalmasabb, pontosabban fogalmazva: legméltóbb személy arra, hogy magyar nyelvre ültesse az „olasz halhatatlanok” műveit). Kétségtelen, nemcsak az olvasó/befogadó dolgát nehezíti meg, hanem a recenzensét is, mert ennyi kis remekmű láttán adódik a kérdés: mit lehet ehhez még hozzátenni, esetleg hol lehet „hibát” találni, amivel „kifogható a szél” a szerző tollából? Egyáltalán van-e értelme pusztán (utó) zengeni a szerző tanulmányait? Ha ezen kérdésekre nem is, saját benyomásaimról, élményeimről mindenféleképpen tudok szólni. A tanulmányok kettős értelemben „öriznek”. Megőrzik a szerzőket, azáltal, hogy szól róluk, hogy „hírbe hozza” őket, másfelől pedig megőrzik a szerzőt magát, a „magyar recepció” egyik képviselőjeként.

Az előszó önálló „kis tanulmány”, melynek célja megokolni a kötet keletkezését. Egyfajta „programajánló”, útravaló, mely mintegy elmagyarázza a szerző szándékát, célját – „kortárs kritikával”: „...a szellemóriásoknak ezzel az örök krédójával szögesen ellentétes jelenkorunk »egydimenziós«, egyetlen idődimenzióban, a jelen pillanatban élő tömegemberének mentalitása.” (8–9. oldal), melynek folytatásaként – túl a percemberek, celebek, „minősíthetetlen minősítők” során (9. oldal) – végül a szakmáig jutunk, amely a feudalizmus utolsó – nem mellesleg erős – bástyája (9. oldal). Tagadhatatlan, hogy a kánon

MADARÁSZ IMRE

VÁLTOZATOK
A HALHATATLANSÁGRA

Olasz irodalmi tanulmányok

kiválasztása, illetve meghatározása nehéz feladat, melyben alapvetően értékítéletek (értékek, valamint annak „álcázott” tudományos(nak vélt) viták) csapnak össze. S mindezen viták nem mentesek a kapcsolati tőke vélt/valós hasznélvezőitől sem. A rövid, „bevezető levél” (előtanulmány?) záró mondata visszasan hangzik: „Ezért is érzi úgy az italianista, hogy értékőrzőként értékvédőként újra és újra meg kell szólalnia. Amíg szólhat. És amíg meghallgatják. Amíg írhat-publikálhat. És amíg elolvassák.” (10. oldal). Madarász Imre aligha olyan személy, akire ne figyelne a hazai olaszos közösség – és közönség –, vagy akár a nemzetközi italianisták közössége. Második hazája – Olaszország – az Olasz Köztársasági Érdemrend Lovagja címet adományozta neki – még 2002-ben –, mely talán az egyik legnagyobb elismerés, amit adományozhatnak. Így hát „értelmiségi fanyalgás”-on túl nem tudom mire vélni a sorokat.

Ki mással, mint Dantéval – a „költők költőjével”, a legnagyobb klasszikussal – nyit a szerző. A Pokol 15. énekének elemzésére vállalkozik, egész pontosan arra a kérdésre keresi a választ, miként örökíti meg magát az ember? A tanulmány bevezetőjében a már megszokott, klasszikus áttekintés *Dante Isteni színjátékáról*, külön kiemelve Borges és Babits véleményét. (15. oldal). Talán az egész kötet hitvallását – és címét – ragadja meg (legerőteljesebben) a 14. oldalon: „Dante Alighieri előtt ilyen erős meggyőződéssel a költői-írói halhatatlanságot, a műalkotás »ércnél maradandóbb«, (aere perennius) voltát, a horatiusi »non omnis moriar« krédóját, általánosabb

megfogalmazásban azt, hogy a földi halandó a földön is halhatatlanná teheti magát alkotásai, művei s az általuk megszerzett dicső hírnév révén.” Természetesen a „kis tanulmány” nem mérhető a korábbi, nagy könyvhöz („Költők legmagasabbja” – Dante-tanulmányok. Hungarvox Kiadó, 2001), ezt a szerző maga is kiemeli a 15. oldalon. Az életrajzi kapcsolódások (és ellentmondások) megismertetése után némi kitérő következik, ahol Dante és a homoszexualitás viszonyát ismerhetjük meg (inkább sejtések, semmint „tények” révén), némiképp citálva Barbara Reynolds kötetét (melyről még a 15. oldalon megtudjuk, hogy a legátfogóbb magyar nyelvű Dante-kötet). Az elemzést számtalan eredeti és magyar idézet, valamint hosszabb verssorok, szakaszok (a 21. oldalt teljes egészében a tizennegyedik éneknek szenteli) támasztják alá, melyek egyfelől bizonyító erejük másfelől továbbgondolásra serkentik az olvasót. A 28–29. oldalon végül elérkezünk a végső bizonyításhoz. A tanulmány ezúttal is bőséges jegyzetapparátussal készült, így azon olvasók, akiket további részletek érdekelnek remek fogódzót találnak. Ez a „bőség” általában jellemző a Madarász-féle tanulmányokra, ezért külön is érdemes áttekinteni a hivatkozott irodalmat. Talán az egyetlen dolog, amit hiányol a modern kor ifúsága, hogy nincs megemlítve az Isteni színjáték elektronikus elérhetősége! Ugyanis a teljes szöveg régóta megtalálható a Magyar Elektronikus Könyvtárban (<http://mek.oszk.hu> címen), így szabadon hozzáférhető, s kereshető a teljes dantei mű.

A második tanulmányban (*Humanista ember-eszmény* címmel (35. oldal)) senki ne várjon technikátörténeti bevezetést, vagy éppenséggel ehhez kapcsolódó leírást (persze azért Gutenberg előkerül). A humanizmus, mint „a legnagyobb értékű és hatású eszme...” (35. oldal), melyet Itália adott a világnak, minden bizonnyal főbb kritikai fenntartások nélkül elfogadható. A tanulmány bevezetőjéből alapvető újdonságokra nem derül fény, hiszen a „középiskola óta” tudható, hogy a liberalizmus, a kritizmus, a demokratizmus stb. a humanizmusból eredeztethető, vagy Madarász Imre megfogalmazásában: „leszármazottja” (35. oldal). „Úgy maradt ránk, mint valami nemes, patinás, szépen, ám kissé üresen hangzó, elavult

és naiv idea, mellyel korunk nem igen tud mit kezdeni.” (36. oldal). És valóban. De akkor joggal merül fel a kérdés: mit kínál a tanulmány, mi céllal született meg? Ezúttal is a kötet címe adja meg a választ: „a történelmi humanizmus eszmeiségének időszerűségét vizsgálja” (36. oldal). Mindehhez felhasználja, a kultúrtörténeti, filozófiai és filológiai tanulmányokat, kutatásokat. Minden bizonnyal nem én vagyok az egyetlen, aki vitatja, hogy a humanizmus és a törelválaszthatatlan könyvkultúra együtt jutott volna válságba (felemelkedése után) (37. oldal). Kétségtelen, hogy napjainkban (is) sorra jelennek meg szövegek (publicisztikák), melyben az olvasáskultúra válságáról, annak sorvadásáról beszélnek, miközben nem vizsgálják a könyvtárba beiratkozók számát, a kikölcsonzított kötetek számát, gyakoriságát, vagy éppen a könyvek árát, árának változását stb. (a fizetésekhez képest), s elfeledik azt is, hogy napjainkban sem olvasnak kevesebbet az emberek (főleg a fiatalok, ahogy Fűzfa Balázs is állítja), csak mást és máshogyan (internet, SMS, közösségi oldalak stb.). De azért sem állja meg a helyét, hogy válságban van a könyvkultúra, mert soha ilyen mennyiségű digitalizálási és „könyvmentési” akció nem volt mint napjainkban. Készül az európai digitális könyvtár, a többnyelvű Europeana (<http://www.europeana.eu/>), melyben a Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK) is képviselteti magát, s ne feledkezzünk el a Magyar Társadalomtudományok Digitális Archívumáról sem (MTDA, <http://mtda.hu/>), mely egyetlen ember munkája (igaz, nem szépirodalomról szól), vagy éppen a Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet (<http://mandarchiv.hu/>) munkájáról sem (utóbbi a kormányzati szándék jegyében (újja) született). Korunk aligha válságosabb, mint az előző korok, talán kevésbé (épp a felvilágosodásnak és a humanizmusnak köszönhetően) naiv, kevésbé hisz az öröklétben, s ennek megfelelően „alkot”, „gyarapít”. A tanulmányból kiderül, hogy mi(k)ből eredeztethető a humanizmus szó maga, s korszakát tekintve mely századoktól mely századokig tarthat, ki tartozott „bele”, ahogy az emberiség történetében a korszakok jöttek-mentek, úgy jött, majd ment a humanizmus is, mely aligha volt kevésbé hatással az emberiségre, mint a bronzkor, vagy épp a kőkor. Azt gondolom, hogy célszerű lett volna a tanulmányban

„differenciálni”, „korszakolni” a humanizmust. Ugyanakkor a humanizmus értékei tovább élnek napjainkban is (univerzális maradt), „viszonyítási pont”, még akkor is, ha tisztán sohasem léteztek (csak mi magunk az idő szépitő fogán át idealizáljuk (ideává rájuk)), s kizárólag hiányát vesszük észre – defektusok esetén. A tanulmány rövidege ellenére teljességre törekszik (a megszokott tömörséggel), ám igen egyszerűen – mondhatni hanyag eleganciával – Gutenberg „kezébe adja” a könyvnyomtatás feltalálását. Hogy Európában az ő nevéhez fűződik a nyomtatás továbbfejlesztése, kétségtelen (a feltalálás és a továbbfejlesztés között ebben az esetben igencsak vékonyka a határ, ám ez legfeljebb technikátörténeszeket zavarhat), de a kínaiak már a 11. században feltalálták a mozgatható betűket (vö. Kéki Béla: Az írás története. Vince kiadó, 2000). Az előző tanulmány dantei kérdésére is választ kapunk: „A földi halhatatlanság valós-konkrét értelemben a könyvkiadás nyomtatott formájában vált lehetőséggé, a »hogy örökíti meg magát az ember« dantei kérdésére (Pokol, XV.) a végső választ Gutenberg adta meg.” (50. oldal). A tanulmány – mely igen értékes felhasznált irodalommal készült – konklúziója szerint addig marad meg a humanizmus öröksége, amíg Európában elevenen él az emberi méltóság (1) és szabadság (2), valamint a könyves műveltség szelleme (3). A tanulmány kitűnő alap, azok számára, akik a felvilágosodás iránt érdeklődőknek, mintegy „bevezető jelleggel” ajánlott, még akkor is, ha egyes részei vitathatóak. Az értelmiséginek a száműzetés egyet jelent a nagyvárostól távoli léttel (csendes vidéki magány), valamint – ma már egyértelműen állítható, hogy szerencsés esetben – a könyvtárral (pl. Bibó István példája). A „politikatudomány atyjának” tekintett Machiavelli száműzetése (száműzése) kétségtelen fájdalmas pontja volt életének, nem véletlenül próbált „visszatérni a városba” (ha nem is a közéletbe). Machiavelli leginkább A fejedelem c. királytükretről ismert (több magyar kiadást megélt, legutóbb 2006-ban a Cartaphilus kiadónál), műveiből megjelent válogatás (amire hivatkozik is a szerző), ám ez utóbbi nem hagyott nagy nyomot a hazai diskurzuson. (Igaz, Machiavelli-diskurzusról sem igen beszélhetünk.) Tény, hogy személyisége, szövegei a nemzetközi térben heves

viták keresztüzében állnak. Mivel az elemzett levél (1513. december 10-i levele Francesco Vettorihoz) magyarul nem jelent meg, kénytelen a hazai olvasó teljesen rábízni magát az elemzésre (hacsak nem tud kellőképpen olaszul). Madarász szerint a levél legfőbb érdeme a példaértéke: „mint tanúságtétel, egy válsághelyzetben való helytállásról, az emberség megőrzéséről az embertelenségben a könyvek révén, mint a történelmi és az erkölcsi értelemben vett humanizmus felbonthatatlan kapcsolatának kivételes szépségű és erejű bizonyítéka” (62. oldal). A levél elemzése során nem fukarkodik a szerző a pozitív jelzővel, a dicsérettel, a magasztalással (s ezt már megszokhattuk, ha a szerző kedvenc korszakáról van szó). Érthetően „adta magát”, hogy a levelet „A fejedelem”-mel összehasonlítsa, hiszen ez a legismertebb műve – Magyarországon – Machiavellinek. A levél egyszerű bemutatása is érdekes, fordulatokban, fordított idézetekben gazdagon történik, s talán itt merül fel az olvasóban, hogy mennyivel jobb lenne a levélfordítást olvasni, a szerző – szó szerint értendő – tollából.

Természetesen ebből a kötetből sem maradhat ki Alfieri. (Lásd korábbi recenzióimat: Pannon Tükör 2011/3, 2012/4.) Közhelyesen kezdve: mindig van új a nap alatt, ha Alfieriről van szó..., s talán még – mégiscsak „emberből vala” – megeshet, hogy tévedett (mármint Alfieri). Vagy mégsem? Nagy Frigyes megítélése, vagy éppen elítélése a kortársak számára, kétségtelen nehézségekbe ütközött, mint ahogyan nehezen ítélték meg/el Sztálint is a kortársak – még ha a hasonlat sántít is. A tanulmányból kiderül, hogy hol és mikor találkozott Nagy Frigyes és Alfieri. (79. oldal). S arról sem feledkezik meg a szerző, hogy bemutassa, mit érzett Alfieri Nagy Frigyes birodalmában: „Amint beléptem a nagy Frigyes államába, amely mintha egyetlen nagy hadsereg lett volna, éreztem hogyan nő kétszeresére, háromszorosára bennem a megvetés, a gyalázatos katonamesterség, az önkényuralom leggyalázatosabb, sőt egyedüli támasza iránt, mely szükségszerű velejárója a sokezer zsoldos csatlósnak.” (79. oldal). A találkozást, melyet nem győz hangsúlyozni és szimbólumokkal telítve bemutatni, kissé túlzó. Egyfelől ezek a költő-politikus találkozók mindig is az utókor által (túl) szimbolizált jelenetek, másfelől – ahogy mondani

szokták – „nincs benne ennyi”. Frigyes minden bizonnyal (finoman fogalmazva) „értette az idők szavát” (ami kései francia „kollégájáról”, XVI. Lajosról nem mondható el), így hát igyekezett reformokkal elejét venni bármiféle lázadásnak/felkelésnek (lásd pl. Beccaria jogreform-javaslatának figyelembe vételét). Az pedig már messzemenőig elmélet, hogy mit tett volna, ha megéli a francia forradalmat (1789-et). A részletes verselemzés ezúttal is megmarad, egészséges, kb. fele-fele arányban, a történelmi előismertetéssel és az azt követő verstannal. Ezúttal is találkozhatunk saját fordítással (81. oldal). A szöveget záró kérdés pedig sokkal inkább „álkérdés” (88. oldal), semmint valódi problémát feszegető, még akkor is, ha maga a mester vetette papírra.

Alessandro Verri újfent olyan szerző, akit a hazai közönség – hacsak nem bírja az olasz nyelvet, vagy érdeklődik az olasz irodalom(történet) iránt – nem ismer, nem nagyon ismerhet. Ez minden bizonnyal kétszeres nehézséget okozott: 1. „feltámasztani” (ismertetni, elhelyezni irodalmi térben és időben) egy olyan személyt, akiről a hazai közönség alig tud(hat) bármit is; 2. ismertetni Hérosztratoszt, a személyt, a „mitológiáját” és kapcsolva bemutatni Verri művét (konkrétabban drámáját) – mindezt 17 oldalban (kisméretű a kötet) talán még nagyobb teljesítmény, mint megírni a művet... Hérosztratosz nem más, mint egy „celeb”. Az 1987-ben elhunyt Andy Warhol-t idézve: „Tizenöt perc hírnév mindenkinek jár” ókori celebjé. Minden bizonnyal sokáig fog modernkori drámák alapanyagául szolgálni egy öncélú rombolás. Madarász szövegének felépítése logikus: először Verriről ír (életrajzot ad), majd művét elhelyezi Verri életművében, polemizálva a műértőkkel helyéről az olasz irodalomtörténetben. Adja magát a kérdés, hogy miért tartja ilyen nagyra a művet, miért foglalkozik mégis vele, ha mások elvetik? S a válasz: „A Hérosztratosz életét mindenkiféle az teszi jelentős irodalmi alkotássá, hogy klasszikus formatökéllyel modernizálja a büntett révén való halhatatlanul örök-egyetememes erkölcsfilozófiai problémáját és annak ókori mitológiai jelképét, a »Hérosztratoszi tettét.«” (97. oldal). A barokkos körmondatban minden benne foglaltatik. A hírnév pedig hírnév. Legyen az bármilyen is (lásd pl. Mark

David Chapman – John Lennon gyilkosának – esetét, 1980-ból), így annak megítélése, hogy jobb-e mint a zsarnokoké ugyancsak álkérdés. A történetírás – egészen a XX. századig – csakis a hősökkel, „a nagyokkal” foglalkozott, azokkal – elsősorban férfiakkal –, akik meghatározták (az ismert) világ történéseit. Az átlagember, a „hétköznapi lények” története nem olyan rég került a történelem homlokterébe. S ha nem akarunk álszentek, vagy vakok lenni – márpedig nem –, akkor látnunk kell, hogy Hérosztratoszról írt drámát Verri, s nem egy rabszolgáról, vagy egy – minden különleges képességet, tehetséget stb. nélkülöző – emberről, aki „semmit sem csinált”. És persze a kortársak tekinthetik a művet elavultnak (104. oldal), jövőbe ők sem látnak, s nem tudhatják, hogy – maximálisan igazat adva a szerzőnek – mennyire aktuális lesz a mű (főleg ha elérhető lenne magyar nyelven is). Ugyanakkor túlzónak érzem Oliver Stone *Született gyilkosok* című (1994) filmjét, a szerző szerint „botrányfilm”-jét (105. oldal) Verrihez (pontosabban Hérosztratoszhoz) citálni. A konklúzióban olvasható – mondhatni adja magát – a hérosztratoszi tűz kettősség-hármassága, miszerint Hérosztratosz tüze egyszerre baljós, s mutatja a fényt (a felvilágosodást), illetve Verri művének „felejtetlenségét” (106. oldal). Silvio Pellico és Kazinczy összehasonlítása, összehasonlító bemutatása leginkább az oktatásban tűnik „felhasználhatónak”, de az irodalomtörténet számára is soktanulással bírnak az efféle összehasonlítások. A bűnökről, a börtönviszonyokról, a hasonló(nak tűnő) gondolkodók életének összevetése segítség lehet sorsuk, gondolkodásuk (egymásra hatásuk) megértésében. A két szerző korszaka, hatása, sőt, „birodalmi fennhatósága” megegyezett (113. oldal). A szerző – ahogy egy összehasonlítástól várható – indoklasként bemutatja a két „nemzeti ikon” közti párhuzamokat (úgy mint: börtönévek, raboskodás, naplók, letartóztatásuk körülményei stb.), s persze nem győzi hangsúlyozni jelentőségüket (irodalmi életben betöltött szerepük révén) (113. oldal). Az összehasonlítás nem nélkülözi a művek keletkezésének összehasonlítását sem (115. oldal). Természetesen a „börtönnaplók” megírása mellett mindkét szerző írt önéletrajzot is. Pellico önéletrajza – bizonytalan okból – jórészt megsemmisült, s

olasz kiadása „kalandos úton történt”, a rövid tanulmányban ezekre is kitér a szerző (116. oldal). Szerény társadalomismeret révén – no meg látva a jelenkor eseményeit – némiképp megmosolyogtató „a szenvedés embernemesítő volta” (120. oldal), aminek igazságtartalma ma már nehezen képzelhető el (gyakorlatilag elképzelhetetlen), s a 18. században is inkább egyfajta „értelmiségi romantika” lehetett. A „pszichologizáló” irodalomelemzés sem maradhat el (az „»én« hangsúlyozása” (116. oldal)), valamint a konkrét szövegelemzés sem. Természetesen a tanulmány(téma) akáregyjóval részletesebb elemzés is megérdemel, rengeteg gondolatébresztőt talál az olvasó. A zárás – ezúttal is – talán kissé túlzó: „Nem olyan idők járnak, hogy akár a Fogságom naplója, akár a Börtöneim divatos olvasmányok lennének.” (129. oldal). Aligha lehet olyan „időket” elképzelni amikor ezen művek vezetnék a bestseller listákat, vagy akár „vezető szövegek” lennének. (Hacsak nem aktuális hírességek – általában apró betűvel jelzett segítséggel – megírt kötetekre gondolunk.) A rosszállás persze érthető az irodalmár tollából (nem billentyűjéből!), ám nem tudnám elképzelni azt sem, hogy a ma emberének „börtönnaplója” 50-150 év múlva tömegeket érdekeljen. A magyar olvasóközönség abban a szerencsés helyzetben van, hogy Pellico szövege magyarul is olvasható. Egy „pillanatnyi”, vagy még inkább egy „szempillantásnyi” tanulmány (21 oldal, jegyzetekkel együtt) foglalkozik egy hazánkban kevésbé ismert – gyakorlatilag ismeretlen – költő (Guido Gozzano) alkonyköltészetével. Ezúttal sem tűnt megkerülhetőnek Croce, ám most kemény kritikával kerül szóba, aki bár „megkoronázta” Gozzanót, mégsem emelte vélt vagy valós magasságokba. Croce után a magyar kiadásokról esik szó (136. oldal), egész pontosan esne, ha írtak volna, de csak marginális szerep jutott számára. „Márpedig idézhető költői versfordítások híján verselemzésre vállalkozni bajos, s egyáltalában költőről írni sem hálás feladat.” (137. oldal). A magyar „repció” (már ha egyáltalán) esélytelen – „jó minőségű”, idézhető – fordítások nélkül. A közoktatás számára pedig, gyakorlatilag – néhány marginális esetet nem számítva – esélytelen, hogy elérhetővé váljon. Gozzano megítélését nem csak költői irányvonala (alkonyköltészet), hanem fiatal

életkora is nehezíti (1883–1916), a szerzőt idézve: „...élete természetes alkonyát nem érthette meg, sőt még a krisztusi kort sem...” (138. oldal), így viszont valóban nehéz lenne őt elhelyezni, hiszen ideje sem lehetett arra, hogy „beérjen” és helyet követeljen magának a kánonban. Életkor és költői stílus/hitvallás szempontjából is érdemes lenne összehasonlítani József Attilával, ki szintén fiatalon alkotott, s Gozzanóval megegyező életkort ért meg (s ha mindkettejük tovább él „kortársak” lehettek volna).

Ha Marinetti, akkor futurizmus, ha futurizmus akkor a „nagy háború” borzalmi (szenvedései, megpróbáltatásai). Már önmagában véve is borzalmasan izgalmas és nehéz téma. Az ellentmondás(ok), a kétség(ek), az érzékenység hármásával jellemezhető Az utolsó óráig (135. oldal) című tanulmány. A futurizmus irányzata – hatásai – mindig is lenyűgözőek, s érdekesek voltak, hiszen számtalan helyen – művészetek, politika, tudomány – éreztette hatását, nem kevés fejtörést okozva, hogy aztán végül úgy járjon, mint a többi – 20. századi, vagy korábbi/későbbi – eszme: emlék legyen. A szerző ezúttal is tömör tanulmányt nyújt át az olvasónak, értékes bibliográfiával, jegyzetapparátusba zárva. A futurista kiáltvány 100. évfordulóján készített tanulmány nem az ünneplés igényével, igaz nem is az ünneprontásával elmélkedik Marinetti pályaképéről. A szerző röviden – és tömören – mutatja be Marinettit: „Az irodalomtörténet nagy talánya, hogy ez az ifjú korában az abszolút és abszurd szabadságot hirdető, semmilyen korlátot, gátat el nem viselő, kötelmet, szabályt még a nyelvben sem hajlandó [...] művészember olyan diktatórikus-totalitárius mozgalomnak és rendszernek lett híve, sőt egyik »alapító atyja«, mely az egységes Olaszország történetében az egyedüli zsarnoki rezsim volt, egyszersmind a legrégebb (antik) múlt restaurálásának legradikálisabb kísérlete, s mellette kitarított az »utolsó óráig«,...” (159–160. oldal). Kétségtelen, hogy Marinettinél ellentmondásosabb embert aligha lehet találni. Már ha egyáltalán lehet ezt az ifjúkori „türelmetlenséget” és a későbbi „restaurációs vágyat” ellentmondásként kezelni, s nem a természetes emberi út részének tekinteni. A fentebb idézett mondattal a szerző be is fejezi az

ifjúkor bemutatását és azonnal az „utolsó órákra” koncentrál: a szimbolikus költözésekre (Velencéből Salóba), valamint a végnapokban tett Duce melletti elköteleződésre, „felidéztek harminc éves barátságuk régi szép emlékeit” (161–162. oldal), végül kitér temetésére, mellyel mintegy beteljesedtek az életét kísérő ellentmondások (164. oldal). Kérdés, hogy hogyan vált fasisztává az „anarchista-libertárius”-ként (16. oldal) induló Marinetti? A szerző nem elégszik meg a „Leviathán csábításával” (165. oldal). Messzebbre megy, egészen a kezdetekig, vagyis a Kiáltványig, amikor is a 3. és 9. pontban háborúra, erőszakra szólít fel, s mely pontok valóban „megfeleltethetőek” a későbbi fasiszta rendszernek. A tanulmány utal (egyszer hivatkozik) az 1962-es, Szabó György-féle *Futurizmus* c. kötetre, de ezúttal „pontos” hivatkozásokat nem kapunk. A tanulmány tulajdonképpen ennek a kérdéskörnek a tisztázására tesz kísérletet – a megszokott rövidséggel és tömörséggel.

A legrövidebb versről a legrövidebb recenzió. Talán ezzel a hatásvadász címmel lehetne indítani Salvatore Quasimodoról szóló tanulmány bevezetőjét, hiszen az olasz irodalom egyik legrövidebb verséről van szó. Quasimodo neve a hazai közönség számára minden bizonnyal ismerősen cseng, hiszen a költő még gyógyulás céljából kereste fel Balatonfüredet (1961-ben), ahol meggyógyult és ennek okán fát ültetett. A rendszerváltást követően, 1992-ben díjat alapítottak (nemzetközi költőversenyt) ennek emlékére (melynek egyik zsűritagja Madarász Imre, a másik pedig a Pannon Tükör főszerkesztője, Péntek Imre). A szerző ezúttal nem megy bele életrajzi ismertetésbe, a Nobel-díjat (1959) mindössze megemlíti (évszám nélkül) (176. oldal), a Quasimodo-díjat pedig teljesen kihagyta, ami még valahogy „védhető” az „érintettség okán” (bár ez az érintettség nem csak itt jelenik meg), s arról sem tesz említést, hogy többek között Petőfit fordított. Ugyanakkor, mintegy érdekességképpen kiderül, hogy talán a leghosszabb és a legrövidebb „vers” is olasz szerzőktől származik, s ezen a rekordtengelyen hol helyezhető el Quasimodo szövege (177. oldal). A vers, melyről szó van, És mindjárt leszáll az est címmel látta meg a „magyar napot” – legalábbis a szerző féle fordításban. A háromsorosnak ugyanis – eleddig – négy magyar fordítása jelent meg. Mivel a vers – és magyar fordításai – igen rövidek,

mindegyiket olvashatjuk a tanulmányban (és persze az eredetit is), felhívva a fordítások pontatlanságára a figyelmet. Hogy a „verstolmácsolások közül” (181. oldal) melyik a legpontosabb, legjobb, legszebb stb., annak eldöntésére a szerző nem vállalkozik – érintettségére hivatkozva (181. oldal) –, az elemzésnél azonban a saját fordítást használja fel, érthető módon (a fordítást is értelmezésként fogva fel (182. oldal)). Temérdekféleképpen lehet elemezni még az oly’ rövid lírát is mint az „Est”; megnyílik a metaforák, szavak jelentésének „Wittgensteinnyi tengere”, melyhez e helyütt nem teszünk hozzá még egy újabb értelmezést.

A politika és az újságírás sajátos viszonyáról kaphatunk inkább felületes, semmint alapos írást az alliteráló című (Politika, Polémia, Politecnico) szövegből (191. oldal). Már maga a bevezetés sem elég „differenciált”, hiszen „in medias res” belevág a szerző, ami az olasz politikatörténetet még felületesen sem ismerő olvasót valószínűleg – „már az első menetben kiüti” – összezavarja. Jogosan veti fel a magyar–olasz összehasonlítás (1945 utáni) szükségességét, valamint a hazai italianisztika számvetését és kritikai revízióját (191. oldal). A folyóirat-történetből kiderül sok minden de Togliatti, valamint Vittorini neve vélhetően nem ismert a magyar olvasók körében. Előbbi talán az 1980-as Togliatti-botrányból még csak-csak ismert, igaz erről akkoriban itthon nem sokat lehetett tudni (a Szovjetunió 1980-ig pénzzel támogatta az Olasz Kommunista Pártot, melynek vezetője Togliatti volt), utóbbi pedig vélhetően teljesen homályban van hazánkban. Tulajdonképpen a párt és lapja közti „ideológiai eltéréstől” (elhajlásról) volt szó; nagyon sarkítva, az eset – ha nem is kísértetiesen – hasonló, mint ami a Fidesz és a Magyar Narancs közti szétváláshoz vezetett. Olaszországban – lévén 1945 után – polgári demokrácia felé vette az irányt, ennek – Vittorinire nézve (sem) – semmi következménye nem volt (197. oldal). A vitát követő évben egyszerűen kilépett a pártból és ennyi. „Vittorini bátorsága a mából nézvést a tisztesség, a becsület és a méltóság minimumának tűnhet.” (196. oldal) – szerintem egyáltalán nem. A Szovjetunióban kétségtelenül annak tűnt volna (főleg Sztálin idején), egy polgári demokráciában nem több egyszerű vitánál; természetesen nem elfeledve, hogy mégiscsak a „kenyeret adó kézbe harapott”

Vittorini. A „bátorságot” tovább csökkenti, hogy akkoriban – lévén a televízió még nem volt olyan elterjedt – az újságírás és -kiadás „virágkorát élte”, amiből meg lehetett élni (még akkor is, ha tudható, hogy az „olasz piac” sohasem volt gazdag). A „halhatatlan” vita ismertetése természetesen nem marad el, ám az újság – „egy újság” – jelentőségének „halhatatlanságának”, korabeli – meghatározó? – szerepének bemutatását nem helyettesítheti a vita bemutatása, vagy Togliattinak az ’56-os magyar események elítélésének felrovása, a szovjet intervenció helyeslése.

A kötet végén ezúttal is egy „madarászi fordulattal” találkozhat az olvasó (lásd még Pannon Tükör 2008/5): egy kortárs, magyar nyelven is elérhető műről olvashat – talán elsőként – komoly recenziót, kritikát (Niccolò Ammantini: Én nem félek). Ez több szempontból is fontos: egyfelől egy olyan szerző ír róla, aki nemcsak Magyarországon ismert, hanem „második, választott hazájában” (Itália) is, ráadásul a „szakmában” is elismert (de legalábbis hivatkozott szerző); másfelől mégiscsak egy olyan kötetben jelent meg, melynek címe sugallja, hogy a benne szereplők – bár a mai kortársak számára talán teljesen ismeretlenek – „fontosak”, ebből fakadóan pedig a kötetbe emelésével mintegy megtisztelve, elismerve egy ifjú tehetségét a „nagyok közé” emeli. Akármilyen is legyen a valódi ok – vagy egyáltalán jó választás volt-e beemelni (?) –, a „gesztus” mindenféleképpen kitüntetett figyelmet jelez. A kortárs szerzők elhelyezése, regényeik megítélése nem könnyű feladat, főleg nem az (olasz) irodalomtörténészek számára, akik elsősorban a múlttal foglalkoznak s nem feladatuk a „jövöbelátás” (204–205. oldal). A szövegből kiderül a regény útja a sikerig (pontosabban fogalmazva a kettős sikerig: kritikai és közönségsiker párhuzamosan), nem megfélemlítve a regényből készült filmről sem (cím nélkül, pusztán a rendezőt megemlítve), megtudjuk mely díjakkal jutalmazták a szerzőt; és persze kritika is éri az irodalmi közéletet: „A meglehetősen gerontokrata olasz (és nem csak olasz) irodalmi életben – ahol a legünnepeltebb, legelismertebb írók gyakran életművük javát évtizedekkel korábban megalkotó, immár reprezentálni is alig képes aggastyánok...” (204. oldal). A szerző végighivatkozta a magyar és az olasz kiadást (párhuzamosan), mintegy mérnöki pontossággal.

A regény cselekményével párhuzamosan sajnos a történelmi háttér rövid bemutatása mindössze két mondatra szorítkozik (203. és 206. oldal). A kérdések ezúttal sem maradhatnak el, melyek főleg a tanulmány elején találhatóak (203–204. oldal), de a legintellektuálisabb kétségtelenül: „A valóság rémálom, a rémmese realista. Melyik a szörnyűbb?” (212. oldal). És valóban. A regényhez hasonlóan itt is nyitott a vég: vajon meddig őrzi meg emlékezetében az irodalomtörténet a művet...

Amint az már sokszor kitűnt, Madarász Imre nem csak irodalmi műveltségével válik ki a kortársak közül, hanem széleskörű tájkozottságával is. Ahhoz pedig kétség sem fér, hogy nem pusztán az olasz klasszikusokká „öregedett” művek jelentettek nagy hatást a későbbi korokra. A filmművészetben – függetlenül attól, hogy művészmoziról („lila köd” és társai), vagy szórakoztató vígjátékról van szó – is rendkívül meghatározóak voltak az olasz rendezők. S ezt bizonyítja többek között Martin Scorsese: *Itáliai utazásom* című, 1999-es dokumentumfilmsorozata, melyben azokról az olasz mozikról mesél, melyek olyannyira hatottak rá, hogy később maga is megvalósította – picassói értelemben véve „lemásolta” – későbbi filmjeiben. Az olasz irodalom és filmművészet kapcsolatáról, kapcsolódási pontjairól szintén érdekes tanulmánykötetet lehetne írni – lévén lassan ezek is „klasszikusokká öregednek” –, melyhez a szerzőnek megvan a szükséges tudása (csak össze kell kapcsolni).

A kötet legfőbb hibája, bűne, hogy a 73. oldal teljesen hiányzik, így az ott felsorolt szakirodalom sem elérhető, de ez nem a szerző, hanem – nekem úgy tűnik, hogy sokkal inkább – a nyomda felelőssége.

Nehéz nem észrevenni a tanulmányok sorrendjénél az időbeli folytonosságot, hogy aztán az ezredfordulóig jutva, a címben és a bevezető tanulmányban ígértnél némiképp többet kapjon az olvasó.

Egy aprócska kritikus mit is mondhatna még? Talán csak annyit, hogy a tanulmányok mellett bárcsak még több fordítást olvashatna a hazai közönség (ezzel mintegy elősegítve a művek hazai recepcióját is), vagy pedig még egy, Antiretróhoz (vö. Pannon Tükör 2008/5) hasonló kritikakötetet.

(*Hungarovox*, 2011.)

Farkas Szilárd

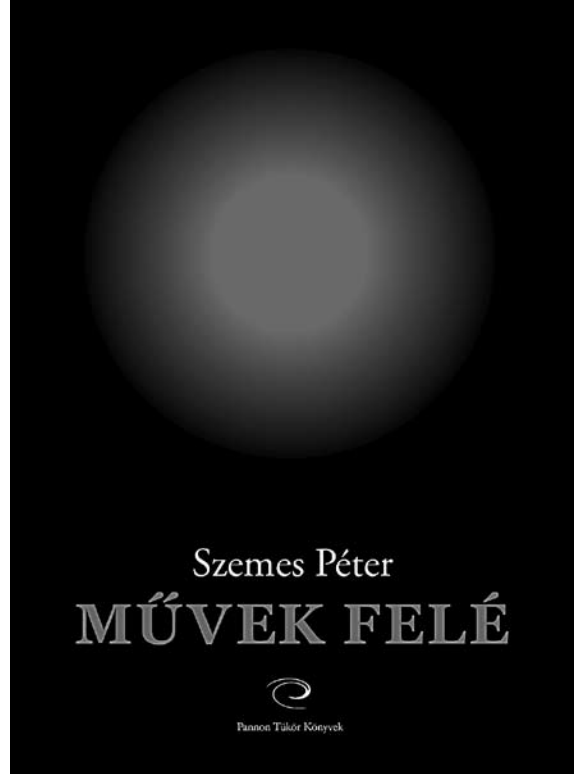
Aranymosás

(Szemes Péter *Művek felé* című kötetéről)

Ahogy évek múlva visszatérünk egy jól ismert városba, talán éppen egyetemi tanulmányaink helyszínére, és az utcákon kószálva szíven ütnek az emlékek, megelevenednek, harsogó színekben pompáznak a parkban a padok, újra füst és mámor száll ki a kocsmaajtókon, az elfeledett könyvek, elveszett barátok, tanárok, a viták és kudarcok mind szembe jönnek; ugyanígy olvasható Szemes Péter kötete – sétára hív, kalandot ígér.

A címből talán legerőteljesebben egyfajta alázat érződik, hiszen a művek felé tett lépések szükségszerűsége egyáltalán nem implikálja a célba érkezés bizonyosságát. Ugyanakkor – némileg paradox módon – ez az alázat, egyrészt a szerzők, másrészt természetesen az alkotások felé, éles hangú, őszinte bírálatokkal párosul, amelyek gyakran igen kemény hangon szólnak egy kiforrott, következetesen képviselt értékrendszer nevében. A szerző azonban legalább olyan erővel kérdez és kér számon tőlük, mint amennyire önmagával szemben szigorú, hiszen a kötet mélyrétegeiben állandóan és választ sürgetve az a kérdés bukkan fel, hogy: Van-e értelme a kritikusi magatartásnak és éleltszemléletnek ma?

Szemes Péter egy pillanatra sem bizonytalanodik el, és a magától értetődés hangján, valamiféle felsőbbrendű derűvel képes beszélni művekről, miközben végig szem előtt tartja a célt, ami nem más, mint a válogatás felelőssége, amely kettős terhet ró vállalójára. Az értékkeresés és értékteremtés munkája egymástól elválaszthatatlan, hiszen egyre inkább világossá válik, hogy a kortárs irodalom ígéretes tehetségeire, kiemelkedő teljesítményeire már nem elég rámutatni, őket a figyelem reflektorfényébe kell taszítani. Kalmár Zoltán filozófus *Az exponáló ember* című kötetéről szólva Szemes Péter különösen hosszan időzik az értelmiségi feladatáról szóló, mibenlétét fejtegető

gondolatoknál. Ennek oka nyilvánvalóan a közös meggyőződés, miszerint hivatásuk „a kultúra folyamatos megújítása, az értékteremtés, egyszersmind a megőrzésre érdemes szelektálása”. Ezt a tevékenységet hasonlította Kalmár Zoltán nagyon találóan az „aranymosáshoz”. A munka tudatos vállalásának ékes bizonyítéka, hogy Szemes Péter a kritikusi tevékenység mellett ugyanolyan hozzáértéssel és alapossággal végzi a Pannon Tükör szerkesztői teendőit, bábáskodik egy-egy kötet kiadásánál vagy éppen író-olvasó találkozót szervez.

Fel kell tennünk azonban a nyugtalanító kérdést, vajon nem vall túlzott bátorságra, önhitésre egy kizárólag műkritikákat tartalmazó kötet kiadása manapság? Mennyire van még becsülete, létjogosultsága ennek a műfajnak? Nagyon szimpatikus, ahogy a szerző újra és újra – bár implicit módon és önmaga számára – igyekszik választ találni ezekre a kérdésekre. Úgy gondolom, az egész kötet egyfajta kiállítás a kritikusi tevékenység mellett, és talán még hangsúlyosabb ez a tett (hiszen minden könyv tett) a maga egyszerűségében, minden „szándéknyilatkozat” – előszó – nélkül. Kétségtelen, hogy a művek felé teszünk több-kevesebb lépést a kritikák segítségével, ami mindenképpen megkönnyíti a befogadást, főleg azzal, hogy egyfajta „előválogatást” végez, vagyis a fentebb már említett „aranymosást”. A tankönyvjelleg sem elhanyagolható a szó pozitív értelmében,

hiszen minden korszámára elengedhetetlen a kritikai elvek, szempontok frissítése, aktualizálása. Így talán nem túlzás, ha Szemes Péter kötetét a modern kritikai szemléletmód egyik iskolapéldájának, vagy ha tetszik, tankönyvének nevezzük.

Végül lehetségesnek tűnik egy olyan értelmezés is, miszerint egy szubjektív kánon létrehozásának lépéseit kísérhetjük figyelemmel, ami mindig tartogat izgalmakat – a szellemi kalandra éhes – olvasó számára. Nyomon követhetőek tehát a kötetben azok a gondolati utak, amelyeket a szerző 2004 és 2011 között bejárt, bizonyítva, hogy a kritikai tevékenység milyen szerteágazó érdeklődéssel párosulhat. A verses és a prózai munkák mellett tanulmánykötetek éppúgy megmértettek, mint monográfiák vagy éppen naplójegyzetek. Annak ellenére, hogy mindvégig a szépirodalom a meghatározó, sokféle tudományterület szóhoz jut a kötetben.

A könyvhöz a mester és barát, Péntek Imre írt egy – a borító belső oldalán található – kifejezetten alapos ismertetőt. Jól érezhetően – mind hangjában, mind tartalmában – elüt ez a néhány bekezdésnyi szöveg a szokványos ajánlóktól, a tanár büszkesége és a közös ügy, az irodalomteremtés iránti odaadás érződik ki minden sorból. Azt hiszem, a következő szavak kiválóan summázzák az általuk képviselt programot, és azt is bizonyítják, hogy kettejük esztétikai horizontja milyen közel áll egymáshoz: „a minőség feltétlen tisztelete és pártolása mellett, a széleskörű kitekintést, a kontextusok szüntelen keresését és a lokális értékek felkarolását”. Kapcsolatukról talán legbeszédesebben a *Négykezes Péntek Imrével SCSA két kötetéről* alcímből áradó könnyed hang árulkodik, amelyből érződik a közös alkotás öröme. Ezek után magától értetődő, hogy a könyv ajánlása is a barátoknak szól.

Belelapozva hamar kiderül az olvasó számára, hogy ez nem egy „tipikus első kötet”. Sokrétű, ugyanakkor egységes könyvről van szó, hiszen sokféle műről, sokféle stílusban, hangon, mégis változatlanul magas színvonalon, határozott mércével mér(icskél)ve, és világos értékrend alapján nyilatkozik Szemes Péter. Talán ezt a „komplex homogenitást” tarthatjuk a kötet egyik erősségének, amely annyi féleképpen tetten érhető. Megmutatkozik a különféle tudományterületek alapos ismeretében, hiszen az irodalom- és a színház-történet, az irodalomelmélet

és filozófia egyaránt folytonos párbeszédet folytat a művek értelmezése során. Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy ez csupán egy válogatás, ahol a szerző harminc írása kapott helyet, hiszen Szemes Péter nem csupán főszerkesztő-helyettese a Pannon Tükörnek, de ezen kívül több folyóirat állandó szerzője is. Elköteleződése a zalai irodalmi és kulturális élet előremozdítása mellett példaértékű.

A szövegekben elmélyedve gyakran rácsodálkozhatunk, hogy citátumok, az intertextuális kapcsolatrendszerek vagy akár a szócikkek mennyire telitalálatok, helyükre illeszkednek a szövegben. A szerző épp olyan meggyőző jártassággal lépked a hazai és a határainkon túli kortárs irodalom berkeiben, mint amilyen otthonosan mozog az irodalmi hagyományok sűrű rengetegében. Minden esetben megtörténik ugyanis a bírált mű – szűkebb és tágabb – kontextusba helyezése. Ez egyszerre jelentheti a vizsgált szöveg beillesztését az adott szerző életművébe, ugyanakkor egy távolabbi irodalmi perspektíva – mondjuk egy műfaji hagyomány – kijelölését is, mint például a gyermekirodalmi kánon határainak, problémáinak, történetének bemutatása Markó Béla Balázs kertje című kötete kapcsán. Ez gyakran kiegészül a társművészetek játékba hozásával is, például azokban az esetekben, amikor egy könyvborító ezt lehetővé teszi vagy egyenesen megköveteli. Ilyen Pék Pálnak *Az elmerült sziget* című kötete, amelynek mélyebb megértéséhez nagyban hozzájárul a Gyönyörök kertje triptichonról kapott elemzés.

Nem egy esetben lehet azonban olyan érzésünk, hogy az elemzés mélysége és alapossága mintha szétfeszítené a kritikai műfaj kereteit, elsősorban a terjedelmi korlátok tűnnek szűkre szabottnak. Többször előfordul, például a *Lezárult összegz(öd)* és a *Hommage á Ruszt* írások esetében is, hogy a szerző „határsértéseket” követ el az elemző tanulmány, a tudományos értekezés vagy az esszé irányába. Ezt azonban nehezünkre esik súlyos hibaként felróni neki.

Három tematikus egységbe rendeződnek a kötetben szereplő írások, ahogy arra Péntek Imre is rámutat. A besorolás szempontjai azonban nem minden esetben voltak egyértelműek számunkra. Az első részben, az *Erdőn-vízen innen és túlban*, főként fiatal nemzedéktársak műveik kapnak lehetőséget arra, hogy megmutatkozzanak. Értékeiket kibont(akoztat)

va, hibáikat – mesterien – egyedi bájjá finomítva jelennek meg előttünk mind a kilencen. E rész kritikai kifejezetten szövegközpontúak, különösen a lírai kötetek elemzését segítik, teszik élvezhetővé a precízen alkalmazott idézetek. Mindig van valami varázsa az első saját kötetnek, ami gyakran áttetszik az erről írott recenzió is. Így van ez Szalai Zsolt, Soós József vagy Somogyi Zoltán esetében is. Izgalmas látni, ahogy a szerző nyomon követi egy-egy alkotó pályáját, szívén viseli a sorsát. Falvai Máttyás Allegro barbaro, majd az ezt követő Gépindák című második kötetéről született bírálatokban Szemes többször reflektál az eltelt idő tapasztalataira.

A második részben, amely a *Dombok vonzásában* címet viseli, elsősorban a lokális értékek, a – Lackner Lászlóról írottakat idézve – „regionális irodalmi kánonok formálása” kerül előtérbe. Érzésünk szerint ennek az egységnek a koncepciója valósult meg legkevésbé, talán indokolt lett volna az első résszel történő összevonása. Színes csokrot kapunk itt, olyan szerzők műveivel, mint Kara Kocsis Gabriella, Utassy József, Pék Pál vagy Kaj Ádám.

Az utolsó részben, az *Esőcseppek Isten lábnymában*-ban a szerző a számára kiindulópontul szolgáló és szilárd alapokat biztosító filozófia, színház- és irodalomtudomány köréből merít, számunkra azonban legalább ilyen fontosnak tűnik észrevenni a múltba visszavezető lábnymokat, az idős vagy egykori mentorok felé lerótt tiszteletadás szándékát, ami összefogja ezeket az írásokat. Ennek megfelelően itt némileg módosul a kötet metodikája, a bírálat helyett a „megőrzésre érdemes” felmutatása válik fontossá. Legalább ilyen hangsúlyos indokot leplez le a szerző rögtön a harmadik rész első írásának kezdő soraiban. Bence Lajos Identitás ésentitás című kötetéről állítja, hogy a „muravidéki magyarság kulturális és irodalmi értékeinek kanonizációjához nagy mértékben hozzájárulnak az elemző, értékelő jellegű szekunder szövegek: tanulmányok, esszék, kritikák”. Efféle „szakmai szövegek” mérettetnek meg ebben a záró részben, ugyanakkor Szemes Péter egész kötete mögött is – jól láthatóan – e kanonizációs folyamat előmozdításának a szándéka munkál. E rész sokszínűségét már akkor is érzékelhetjük, ha számba vesszük, mennyire eltérő műfajú írásokat vizsgál a szerző. Esszé- és

tanulmánykötetek mellett történeti és életrajzi művek, nekrológok sorakoznak egymás után.

A könyv borítójának egyszerűsége, az egész mű tipográfiájának letisztultsága a belső értékekre irányítja az olvasó figyelmét. Itt ugyanazt a praktikus, elegáns stílust figyelhetjük meg, ami az egész műre – több szempontból – is jellemző. A helyenként felfedezhető nyomdahibák és a Tartalom oldalszámainak egy-két pontatlansága egyáltalán nem zavarja a befogadást. A minimalizmus apró túlkapásának érezhetjük azonban, hogy nem található sem előszó, sem zárszó, amellyel Szemes Péter útjára indítaná a kötetét, illetve az írások eredeti megjelenési helyeinek listája is hiányzik. Az előbbi gesztus természetesen úgy is értelmezhető, hogy a szerző rejtőzködik, hogy a hangsúly szándékosan a műveken és a róluk írott kritikákon van, mégis... Egységes elv és értékrend fűzi egymáshoz a műveket, véleményünk szerint szükséges lett volna ennek kimondása.

Előszó hiányában azt sem tudjuk biztosan, mi volt Szemes Péter szándéka, amikor összegyűjtötte egy könyvre való kritikáját. Mi a kötet célja, születésének apropója? De talán nem is kell ilyet keresnünk, hiszen ha ezek a kérdések megválaszolatlanok maradnak is, a kiállítás nyilvánvaló. Az odafordulás, az állandó figyelem, amely a kortárs irodalomra irányul azzal a szándékkal párosul, hogy az érdemes műveket közvetítse, eljuttassa a közönséghez. Ugyanakkor legalább ennyire explicit törekvésként ismerhető fel a hazai és a határainkon túli kulturális közeg újraegyesítése is, a Pomogáts Béla által leírt kétpólusosság állapotának visszaállítása. A szerző és a Pannon Tükör folyóirat, amelynek oly sokat köszönhet, hosszú ideje élen jár ebben, hiszen tudatosan keresik és ápolják kapcsolataikat a határon túli alkotókkal, az egymásra figyelés, a közös munka eredményei mára világosan látszanak.

Akkor is élmény lesz számunkra Szemes Péter kötete, ha csak utaz(gat)ni vágyunk a jelenkor irodalmi térképén, kiteve magunkat annak a veszélynek, hogy nem tudhatjuk biztosan, ki mellé szálunk be, de azok is megtalálják számításukat, akik el szeretnének mélyedni valamelyik alkotó „magánuniverzumában”, és ehhez iránymutatásra, pontos GPS-koordinátákra van szükségük.

(*Pannon Tükör Könyvek,*
Pannon Írók Társasága-MNMI, 2012.)

Üzenet

Üzenem a földnek, fáknak, szeleknek, vizeknek, felhőknek, hegyeknek és völgyek ölének, hogy köszönöm nekik a természeti világ felfoghatatlan gazdagságú csodáit, inspirációik kitüntető érintéseit, s a bennük lüktetőképi-tárgyi látomásokat.

Üzenem a madaraknak: turulnak, fecskének, cinegének, nádirigónak, köszönöm, hogy repülésük titkait elleshettem, csőrükből szomjamat olthattam és énekeiket bekottázhattam könyveim lapjaira.

Üzenem az égnek: hálás vagyok a küldésért, s hogy érintéseit, bátorításait, gondoskodását legelesettebb pillanataimban is érezhettem. Köszönöm sorsom iránti figyelmét, azt a csodát, hogy reményét tudhattam a végső hazatérés biztonságának.

Üzenem a szívembe oltott enyéimnek, véreimnek, társaimnak, barátaimnak, hogy tudom, sem a küzdelmeknek, sem a feloldásukra rendeltetett sikereknek nem volna esélye, értelme nélkülük. Önmagunknak élve csupán lapos semmittevésé silányulnak még a legjobb szándékú igyekezetek is.

Üzenem ellenfeleimnek: bocsássák meg tévedéseimet, és ellenségeimnek, hogy a művek békítő kéznyújtásaiban enyhüljön meg értelmetlenné válható haragjuk és szelídüljenek meg a sértésekben mindig méltatlanná váló szavak.

Üzenem a destruktívoknak, ma siránkozóknak, a mindig másra mutogatóknak, hogy ez irányú igyekezetük mind-mind veszteséglistájukat fogja szaporítani, amikor sorsuk elszámoló biztosa életük egyenlegének elkészítésére majd felhatalmazást kap.

Üzenem az anyagoknak, szerszámoknak, mesterségek tanítóinak, hogy köszönöm kezeim képességeinek kiteljesítését, és a szellem embereinek, hogy a lét nagykérdései iránti figyelmemet felkeltették, éltették és számon is kérték azokban a létfontosságú órákban, amikor tettekkkel kellett bizonyítani a szándékaim tisztességét. Csak így válhattak az álmok kísérletekké, azok tervekké, hogy nyomukban a művek szárnyaikat bonthassák.

Üzenem a Hazának, hogy jutalom volt fiának lenni, bölcsőjében életre ringani, erős karjaiban emberré élni, közös hajlékába szegődni nemzetmegtartó szolgálatra, ünnepre, imába foglalt hálaadásra.

Végezetül üzenem mindazoknak, kik mai örömben együtt osztoznak velem, hogy igazi áldás volt egy történelmi időben élnünk, s együtt vállalni megtisztelő szerepet a művészet Istenáldotta varázslatában.

(Elhangzott 2012. november 9-én, a kiállítás megnyitóján, a zalaegerszegi Városi Hangverseny- és Kiállítóteremben.)

Kiállítási enteriőr

Péntek Imre

Összegzés, visszatekintés, megújulás

(Fekete György *Aranykor* című kiállításáról)

Amikor tavaly májusban, a városnapi forgatagban beszélgettünk arról, hogy műtermében újra születnek plasztikák, az általa kidolgozott, különleges technikával, eszembe se jutott, hogy ez készülődés... A születésnapra. A nyolcvanadikra. S azt is elmondta, hogy ezúttal nem az iparművészetre, a képzőművészetre szeretne inkább koncentrálni. A hangsúly az eredeti műveken lenne. Fekete Györgyről van szó, a kétszeres Kossuth-díjas belsőépítészről, festőről, grafikusról, szobrászról, (alkalmazott) installációk, tárgykollázsok alkotójáról. Gondolkodóról, íróról, költőről. Aki ismét bemutatta az ősz folyamán, a jeles évforduló alkalmából, sokoldalú művészpályájának korszakait, műfajait, állomásait. Előbb az Iparművészeti Múzeumban, majd szülővárosában, Zalaegerszegen, a Városi Kiállítóteremben.

Idő- és műfaji utazásra egyaránt mód nyílik a gazdag kollekción. Elgyönyörködhetünk az Iparművészeti Főiskolán készült változatos

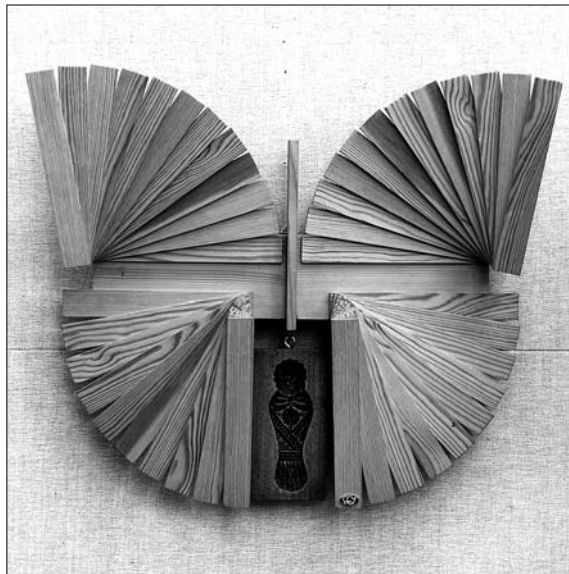
alakrajzokban, amelyek jelzik a fiatal művész ilyen irányú kvalitásait, vagy a *Színes kalandozások* jól mutatják, hogy az akvarell – a színérzék – terén sem akármilyen teljesítményekre volt képes. S a korai művek közé tartozó *Barabás és Krisztus-vázlat*, vagy a *Jézus* portré arról tanúskodnak, karakterábrázoló tehetsége sem akármilyen. Az *Útirajzok* az élmények-hangulatok gyors és érzékletes rögzítéséről adnak hírt, a mozdulat-tanulmányok, vagy portré-vázlatok – újra és újra előkerülve –, a mesterség gyakorlásának bravúros darabjai. De az igazi bravúros teljesítmény Kaesz Gyula: *Ismerjük meg a bútorstílusokat* című könyvéhez készült illusztrációs-sorozata, mely az ábrázolás alázatával, pontosságával szolgálja a történelmi stílusok, mintázatok, cirádák, díszek, formarend megjelenítését. Valóban, szerzetesi szorgalom kellett ezek előállításához. Hogy nem idegen tőle az absztrakt formálás sem, annak meggyőző bizonyítéka a *Ritmustanulmány (I-III)* című installáció. Ezek az optikai-vizuális-

ornamentális játékok, kísérletek számos variációban térnek vissza. Elsősorban a monumentális és kisplasztikákon.

Ilyen korai munka a Gödöllői Agrártudományi Egyetem előcsarnoki plasztikája (*Magba rejtett élet*), vagy az ugyancsak 1970-es *Céhláda*, mely a hagyományos, tömör formát kis kockák mozaikjává oldja fel. Fekete György e műfajban – nevezhetjük konstrukciónak, tárgykollázsnek, vagy egyszerűen plasztikának – alkotta legeredetibb, valóban képzőművészeti jellegű műveit. Egyik szellemes konstrukciója az *Emberóra* (1974) címet viseli, mely az óra szerkezetét antropomorfizálja, teszi emberi testhez hasonlatossá. A nyitott, „szerveit” láttató alak(zat)ból szelíd humor sugárzik, amit a precízen kivitelezett, mechanikus szerkezet „kétlényűsége” okoz.

Ha tovább haladunk e különös, furcsa, mégis vonzó „látványvilágban”, ismét érdekes plasztikákra találunk, mint *A test halandó* (1978). E kompozíció truvája éppen az, hogy kontrasztra épít: a konstruktivista fa-szerkezet belsejében (lényegében) egy romló fagyókér kapott helyet, mely archaikus, romló-bomló korpuszra emlékeztet. *A lepke két élete* – szintén e körben – az egyik legismertebb, legemblematikusabb Fekete György-mű. Érdekes kissé belemélyedni az általa sugallt tartalmakba. A színes, a fa erezetét hordozó lemezekből legyezőszerűen összeálló lepkeszárny egyszerre geometrikus és szerves forma, kecses, libbenő formáció. S a másik élet hordozója, a gubó (beleapplikálva fa-szerkezetbe) – nem más, mint egy mézeskalács nyomóforma. Ha úgy vesszük, ready made – vagyis: talált tárgy, amely meglelte a maga használattól eltérő funkcióját.

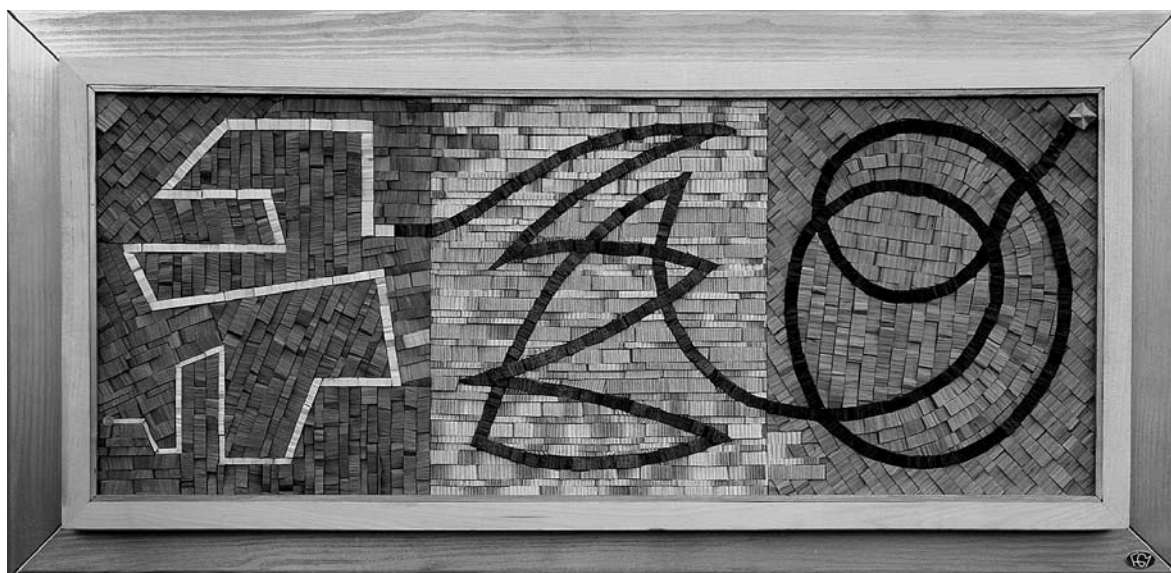
A kontraszter-plasztikák ennek a „szemcséző” építkezésnek izgalmas és látványos darabjai. A geometrizáló játék, a térbe kitüremkedő domborulatok – fény és árnyék vetületeikkel – arról szólnak, hogy az alkotó teljesen birtokában van a konstruáló gondolkodásnak, szemléletmódnak, a (mű)anyagokban rejlő lehetőségek kihasználásának. A ritmikus ismétlődés, a forgástestek bemozdulásai, a „mozdulatlan mozgás” dinamikája – mind-mind megejtő, kecses emléke az egykor oly népszerű op-artnak. E műfajban is különleges *A nemzeti szín újjászületése* című, kissé gunyoros

Fekete György:
A lepke két élete
1978

szemléletű konstrukció. A nemzeti jelképet, amelynek állandósága identitásunk mozdulatlan és mozdíthatatlan része, egy tolószerkezettel szabályozható műszerfallá degradálja. Talán arra célozva: ártatlanságunk és tisztaságunk fehérre fölött túl sok a piros és kevesebb a zöld. A rendszerváltozás időszakában sokan elértették a célzást, bizonyára akadtak olyanok, akik nem vették ezt jó néven. A személyes tartalmak mellett egyre több közösségi tartalom nyer kifejezést a változatos plasztikai anyagban. A személyesre igazán szép és megható példa a zalaegerszegi temetőben helyet kapott *Édesapám első sírjele* című kompozíció. A szinte lebegő alakzatot két „kar” tartja, föld és ég között. A közösségi tartalom erőteljes megnyilatkozása az *Ítélték a kommunizmus* (1988). A vörös szöggel átvert bronz Krisztus-töredék és Károli biblia – szinte újból megkínzati e másodlagos, jelképes megfeszítettetés során. (Még szerencse, hogy néhány év múlva mi ítéltünk a kommunizmus fölött...) *A nagyanyám tekintete* szintén a személyes szférába visz: a rejtőző (fotó)portré a lécraszterba vágott nyílásból tekint a nézőre. A régi és új találkozása az 1990-es *Korpusz*. A kis barokk bronzöntvény korpusz rusztikus fa installáción nyeri el/vissza hajdani erőteljes jelentését. Nagyon tetszetős mű a zöld posztóból „lemezelt”, alakított, szabott, főkötőszerű kisplasztika. (Kár, hogy ebből a műfajból nem láthatunk többet.) Az 1994-es céhjelvény szintén a geometrikus keret és rusztikusan kiképzett belső

Fekete György:
Gyermekkor-
Felnőttkor-
Öregség
1978

mag kontrasztjára épül. A „talált tárgy” ez esetben egy hordófenekező gyalu, mely kis hajóserű testként épül bele a konstrukció szerkezetébe. A családi kép ismét játékos kettőzésekkel nyeri el az összetartozás, a férfi-nő-gyerek láncolat teljességét. A stilizáló, ornamentikus mintázat így válik „élet-láncolattá”. A hajdani részletgazdag tollrajzok, vázlatok is új életre kelnek: egy-egy „fotócsík” betéttel, tetszetős, a rajzok színéhez illő fakeretben.

2009-től találkozunk a kollekciónak meghatározó, újabb időszakban létrejött anyagával. A művész által kitalált, különleges, színes famozaikból készült képháttér centrumában rendszerint egy-egy kisebb tárgy kap elhelyezést – és kiemelt jelentőséget. A pápai pásztorbotról vett másolat-korpusz jelképes golgotai dombra kerül; máskor az alkotás szenvedélyének rabságában élő művész „börtönablakát” látjuk (*Magam börtönében*). A *Képfestők büvöletében* pedig a kézi készítésű textiliala és a régi mesterek előtt tiszteleg, amikor a kék pettyes vászon, a nyomódúc és a famozaik alkot geometrikus, tükröződő alakzatot. Az úti emlékek itt is megjelennek, az *Enteriőr* című kompozíció középpontjában kis spanyol vásári figura int, talán búcsút az emlékeknek. Elvontabb témára vállalkozik az *Apokalipszis*. A pusztító nap, a földrengés, a halál és felcsapó tűzvész jelképes ábrázolása mellett a kép jobb sarkában lévő töviskorona teszi teljessé a megvalósult jövődőlést. Hasonló elvontsággal – fehér és sötétülő vonalak hálójával – ragadja meg az életkorok sajátosságait a művész (*Gyermekkor-felnőttkor-öregség*). A bibliai téma – a *Jákob lajtorjája* – ugyancsak látványosan jelenik meg: az eget és földet összekötő grádics, melyen angyalok

járnak le-fel, egy barokkos keretben emelkedik az égi ablaknyíláshoz, mely nem más, mint egy ortodox sárgaréz útioltár. A négyes osztatú *Hangulat változatok* az emberi kedély hullámzó indázatát jeleníti meg. *A mi ketten* pedig a férfi-nő kettősségének ikonosztázaként idézi meg a hajdani fotótartót.

A 2010-es évtől a készülő darabok egyre súlyosabbak, tartalmasabbak, rétegződésüket tekintve is egyre bonyolultabbak.

A korongtál – famozaikos háttérrel – válik többmutatós időmérő eszközzé, jelezve, hogy az idő – mérhetetlen. (Hogy is írta Madách: Nem az idő halad, mi változunk...) Az újrahaznosított, népi faragású-díszítésű fakeretben kereszt-rajzolatok formálódnak a finom osztások által tagolt felületen. A másik címet az Angyalok hozták. Balladisztikus motívumot jelenít meg, drámai tömörséggel, az *Elválasztatott*, népdalra utaló kompozíció. Koronábrázolásokat „halmoz” koronává a *Korona a koronában*. A személyes emlékidezés ismételtelen szép példája a *Lelkészsapám emléke* című mozaik. A gyász és az elhomályosuló emlék találkozik a református templomi énekkijelölő tábla „képmézején”. Az *Egyiptomi emlék* a kopt kereszténység ereklyéit hordozza. Az *Elnémított harangok* a tragikus erdélyi eseményekre reflektálnak. A talált tárgy – a ready made – fantasztikusan szép „lelete” az *Erdői piéta*. Példaadó a lelemény, amely belelátta a fába ezt a fa természetes növést, erezetét, hajlását is felhasználó kompozíciót. A kályhacsempét átszövő-áttörő ágacsok valóban *Életjelek*. A Zsolnayak előtt tiszteleg a majolikacsempét körülörvénylő famozaik. A szenvedő Krisztus-

arc mutatja, hogy milyen érzékeny lelkiállapotok ábrázolására képes a Fekete György által művelt mozaik-készítés. A *Marianna arany madara* mozaikból készült fészkében pihen. A *Szőlőskertek madara* kék mázas kerámián tekint a faintarziából készült szőlőfürtökre. Két gyermek angyalrajzai – igaz, csak kulcslyukon – valóban kitekintenek a mennyből. (Hogy írta József Attila: „Engedd néha, hogy mennybe lássak...”.) S végül – legalábbis számomra – a legszebb mű: *Sylvia hegedűje*. Nem csak szellemes, szép is. Az elcsúsztatott hegedűforma, amely mégis összetartozik, egy egészet ad, az egymásba játszó, egymást átfedő és kiegészítő fehér és fekete kontúrok valóban „eltárgyasult” vallomással érnek fel...

Végül mit mondhatunk? Lenyűgöző gazdagság, mesterségbeli tudás, történelmi érzékenység, spirituális ihletettség, a hagyományos tárgyak, jelképek őrzése – új foglalatban. A művész –

játszani tudó ember –, de ez a játék komolysággal, olykor tragikus élményekkel áttört. Tiszteli és ismeri a fát, minden kis erezetnek, elszíneződésnek jelentést képes adni. (Lehet, „zalaisága” tükröződik ebben.) Vérébeli szobrász, aki könnyedén válaszol a modernizmus kihívásaira.

Aranykor – ezt a talányos címet adta kiállításának. A Vízöntő-kor hajnalán hajlamosak vagyunk metafizikai értelmet tulajdonítani címválasztásának. Pedig csak(?) – ahogy zalai interjújában nyilatkozta – arról van szó, hogy a kor, amelyben él (melyet megért) – a tapasztalás és az összegzés „aranykora”, amely a művészember számára megadatik. Az alkotás gyönyörűsége elkíséri az utolsó állomásig. Mi, tisztelői, művészetének becsülői aligha kívánhatunk mást, mint hogy ez az állapot, „szöszmötölő munkája” minél hosszabb ideig tartson... Mindannyiunk örömére.

Fekete György:
1956
október 23.

Fabók-Dobribán Fatime:
Bizonyos textíliák kezelése nagyobb figyelmet igényel
2011

Karáth Anita

Az életigenlés finom esszenciái

(Fabók-Dobribán Fatime képei a Városi Kiállítóteremben)

In medias res... Dobribán Fatime. Ez a név körülbelül 7 éves koromban lett ismerős az Ady Általános Iskola ének-zene tagozatos kisdíákjaként, valahol a középső padsor közepén. Mindig mosolygott, csodaszép volt kislányként is és hamar kiderült, másként rajzol, mint mi, az átlag... Ma is megmosolyogtat az a rajz, amit az első emlékkönyvemben őrzök tőle, aztán az évek, évtizedek múltával került mellé még néhány, egyre színesebb, érettebb alkotás. Tudjuk jól, van az a barátság, amit sem a tér, sem az idő nem szakíthat szét. Most itt, a zsinagóga számunkra nagyon is ismerős díszletei között boldogan konstátálom, hogy a miénkből ilyen barátság született...

... talán mert több közös pontunk van. sokszor érzem, hogy mi fél szavakból is... hogy egyet gondolunk a művészet valódiságáról és életmentő,

önkifejező voltáról. Arról, hogy a lélek dolgai, akár életünknek apró emlékképei, miként kerülhetnek napvilágra a képi, vagy a nyelvi szöveg segítségével. Azt hiszem, van egy közös valóságunk, ahol vers és festmény egymást építi és teszi teljesebbé...

Fatime kiállítás-megnyitón már nem először szerepelek, hiszen örömteli diák-emlékünk, hogy a valamikor szebb napokat látott Galéria kávézóban, Borbás György tanár úr melengető szavai után, méltathattam osztálytársam csodás képeit; de a művészet szeretetén túl közös bennünk, hogy megélhetjük az anyaság szép misztériumát, hogy különleges varázsvilágot élhetünk meg a gyerekekkel, többdimenzióssá téve a hétköznapok egymásutánját. Nem véletlen, hogy az itt látható képek egy végtelen történet, olykor játékos, mesei

díszletei közé repítenek, olykor az átélt valóság, a múlt emlékképei elevenednek fel úgy, ahogy az „elbeszélő” személyes emléktárában az tovább él. A *Kislánykori önarcképtől* a kiállítás címéül szolgáló – irodalmi vonatkozású – *Szil-szál-szalmaszál* című képig, ahol Fatime kisfia, *Botond* látható, középpontba emelve rajta keresztül a gyermekkor eszményi voltát és egyben a család fontosságát, a képek felölelik a személyes történelmet. A művész egyrészt érezhetően az emlékképeiből felbukkanó fotográfiákat nagyította vászonra, hogy inspirálja a szemlélőt a saját történetei felidezésére, másfelől a hétköznapi környezetünkől felfogható jelenségek szemlélésére invitál, hogy lássuk: micsoda gyönyörűség rejlik a teremtésben, még akkor is, ha az *angyali jelenlét*, a *bötermőség* vagy a ragyogó *muskátlik* nem tartanak örökké. Az elmúlás gondolata is sorsszerű néhány ecsetvonásban. Hiszen az élet körforgás, ahol *csak kívánni kell*, és akad olyan valóság, ahol mindaz megteremtődik, amit szeretnénk.

Fatime képei tehát különféle létező világokat tárnak szemünk elé. Elgondolkodtatnak saját énünk, életünk, gyerekkorunk, fantáziánk mibenlétéről. Talán figyelmeztetnek, hogy az idő és a tér fogalma viszonylagos, mindig csak valamihez képest értelmezhető és rendkívül relatív. Mindezek mellett színei eltöltenek életörömmel, energiával, az életigenlés finom eszenciáival. Mesés szálak szövik át meg át a lelket, hogy élni jó, hogy lenni csodás, hogy alkotni, teremteni gondolatlanul, szóval és színekkel is lehetséges.

Fabók-Dobribán Fatime:
Önarckép

Fabók-Dobribán Fatime:
Fügefa

Csipke ékszerek –
Román Andrásné
Népi iparművész
pannónia-
és hajócsipke „
ékszerei”

Beszprémy Katalin

30 éves a Zala Megyei Népművészeti Egyesület

Áttekintő kiállítás a zalaegerszegi Gönczi Galériában, az egyesület tagjainak az elmúlt 30 évben létrejött alkotásaiból

30 év egy ember életében is szép idő, nem egy közösség tekintetében. Azt mondják, ez „krisztusi kor” meg azt is, hogy ez a „legszebb férfikor”. De ezt meg is kellett élni, ami a mi esetünkben – a népművészet területén - nem könnyű, hiszen sok a gondunk, problémánk, fenntartókkal, finanszírozókkal, az utánpótlás kérdésében az oktatás terén, és manapság megélni sem könnyű feladat a mesterségből.

Kicsit személyes a mondanivalóm, hiszen ezekből az időkből vannak „közös élményeink”.

Hol is kezdődött?

Már időben sokkal korábban, a hatvanas évektől. Hiszen volt egy nagyon kidolgozott, továbbképzésekre és a közművelődésre épülő szakköri rendszer, melynek gazdája a Népművelési Intézet volt, mely első sorban a hímzők számára szervezett módszeresen, az országostól a járási

szintekig felépített továbbképzési rendszert. Szinte minden településen volt hímző – népi díszítőművészeti szakkör, amelyet csak vizsgával rendelkező szakkörvezető irányíthatott. Aki huzamosabb ideig szakkört vezet, az tudja igazán, hogy milyen fontos dolog folyamatosan új mintakinccsel ellátni a tagokat, és milyen fontosak a bemutatkozási lehetőségek pályázatokon, kiállításokon. Ez tartja folyamatosan életben a közösségeket, ez jelent állandó kihívást számukra. Ez pedig a vezető folyamatos önképzése, képzése nélkül nem működik. Jómagam is részt vettem gyermekként Letenyén Keszei Sándorné, Irmuska és anyám által Zala és Vas megye szakkörvezetőinek közös tanfolyamán.

Aztán következett TOKAJ, mikor a Népművészet Ifjú Mestere pályázatokon jelentkező legtehetségesebb fiatalokat táborba hívta az intézet.

Ebből a körből született a Fiatal Népművészek Stúdiója a 70-es évek elején.

Ekkor megújult a mozgalom, alkotóházak épültek a tokaji mintára. Az akkori fiatalok megújították a népművészetről való felfogást. Generációs szemléletváltás volt ez, a forma – díszítmény – funkció hármásából a funkciót és a formát tekintettük elsődlegesnek, míg a díszítmény ennek rendelődött alá. Ez nagyon megfelelt a kor esztétikai divathullámának is, a skandináv dizájnnal volt nagyon szoros eszmei kapcsolata. Ez az archaikus technikák, motívumok, mintakincsek újrafelfedezését is jelentette egyben. Nem szabad megfeledkeznünk Bánszky Pál, Borbély Jolán, Péterfy László, Karsay Zsigmond nevééről, akik mind e szemléletmód kialakításán, terjesztésén dolgoztak kitartó lelkesedéssel.

A tokaji után az első alkotóház Velem volt, az egész országból jöttek össze a kézművesek, akik a ház létrejöttén dolgoztak. Mindenki tette a dolgát, amit a helyzet igényelt. Ki épített, ki faragott, ki szőtte a textileket, ki főzött, ki mosogatott.

Sokan félték, hogy az alkotóházak szaporodása a mozgalom széteséséhez, a jó magyar széthúzáshoz vezet. Ebben az esetben azonban inkább a továbbélést, a gazdagodást, a sokszínűséget jelentette.

Hasonlóképpen épült Gébárt is, a velemi tapasztalatokkal gyarapodva. Talán maga a ház kialakítása, annak a helyi igényeknek megfelelő megtervezése is ilyen tapasztalat volt.

De mi kell ahhoz, hogy egy ház ne csak felépüljön, de tovább is működjön és éljen? Mi kell a közösség ilyen hosszú ideig tartó fennmaradásához, kiváló működéséhez?

Péterfy László a *Nomád nemzedék* című filmben mondja: „a ház nem csak a maga valójában épült fel, de a lelkünkben is felépült a ház.” Ez annyit jelent, hogy kialakul egy közösség, mely emberileg, szakmailag, eszmeileg is közösség.

Azt gondolom, mindnyájan így emlékezünk, ez fontos összetartó erő.

Az idő pedig az akkori konfliktusokat is elho-

mályosítja, hiszen ezek a célt tekintve elenyészőek. Egy családban is vannak konfliktushelyzetek, hát még akkor, ha ilyen sok, sokféle, elkötelezett ember tartozik a közösséghez. Mindenki egyéniség, ennek pozitív és negatív oldalával.

Ehhez kellenek a jó vezetők, a „kovász emberek”, akik képesek a közösség belső életét kezelni. Igen, belső életét, mert ezeket a gondokat nem jó kivinni a külvilág felé. Nekünk egységet kell mutatnunk, kevesen vagyunk, és gyengék a média hatalmával, a politikai változásokat követő koncepcionális – törvényi, finanszírozásbeli - változásokkal, a XX-XXI. századi globalizmussal szemben.

Ugyanakkor nagyon erősek vagyunk, hiszen nem csak túléljük ezeket, de fantasztikus eredményeket produkálunk. Kellenek a jó programok, szakmai

Molnárné Riskó Erzsébet Népi iparművész viseletbe öltöztetett babái

továbbképzések, szakmai sikerek, melyek mind közösség összetartó erői.

Ez a Zala Megyei Népművészeti Egyesület életében nagyon gazdag programok sorozatát jelenti:

A ház berendezése után, nem időrendben:

- nemezsátor elkészítése és berendezése;
- a Csipke Stúdió létrejötte, ebből a körből nőtt ki a nagyon komoly szakmai eredményeket felmutató csipkés közösség;
- képzések szervezése – az egyesület számos bizonyítványt nyújtó, és szakmai továbbképzést szervez, kezdetben csak a megye, később a régió, majd a határon túli magyarok számára is. A nyár mindig zsúfolásig tele van Gébárton szakmai programmal.
- számos népi iparművész, Népművészet Mestere, és Ifjú Mestere díj tulajdonosa köszönheti a tudatos munkának – természetesen saját kvalitásain túl – azt, hogy a közösség inspirálja őket a folyamatos kihívásokra, most éppen Pozvai Andrea idei Népművészet Ifjú Mestere díjához, és Konrád Lajos Király Zsiga díjához gratulálhatunk!
- EU pályázatok – határ menti együttműködések – a mozgalom határ menti kapcsolatainak kiszélesítése ennek köszönhető. Ugyan az alapok itt is megvoltak, Török Eta, és Kocsisné Koszorús Anikó szakkörei, kapcsolatai révén, de igazán ezekkel a pályázatokkal szélesedett ki.
- Ajándéktárgy konferencia, pályázat – aki a mesterségből él, tudja, hogy igazán az apró, ötletes, a helyi kultúrát magán viselő ajándéktárgyak azok, amelyek a bevétel fő forrását jelentik. Fontosak a mesterremek, hiszen ezek bizonyították régen, de ma is egy igazi mester tudásának mindenkori színvonalát, de a bevétel fő forrását, különösen napjaink válságos időszakában, az apró tárgyak jelentik. Nem szabad ezeket szakmailag lebecsülnünk, hiszen ezeket kitalálni, megújítani az árukészlet kialakításakor legalább olyan kihívás.
- Népi design mesterkurzus – a mai kéz-

művesnek, akkor is, ha népművész az illető, a mai kor embere számára kell tárgyakat megalkotni. Ez óhatatlanul a formák, funkciók, díszítmények megújulásával jár. Szükséges a tárgyi kultúra anyanyelvi szintű ismerete, de ezután, ennek tudatában nélkülözhetetlen az alkotói kreativitás kibontakozása. Ahogy Andrásfalvy Bertalan fogalmaz, szigorú szabályok mellett a szabadság az, ami a szépet létrehozza.

- Fazekas találkozó – az egyesület által szervezett fazekas találkozók sok helyi, és környékbeli fazekast inspirálnak megújító, színvonalas alkotómunkára. Ennek is köszönhető, hogy mi, a Hagyományok Háza országos fazekas pályázatunk egyik alföldi helyszínét Körmentre tettük, hogy a szép számú dunántúli fazekasoknak is lehessen környékbeli pályázatuk.
- fafaragók konferenciája, pályázata –

Konrád Lajos
Király Zsiga díjas
fafaragó botja

ami folytatása a régi fás tárgyalgó konferenciáknak. Nagy örömeinkre szolgál ez a törekvés is, hiszen a bútorkészítőknek az országban nincs máshol szakmai továbbképzésük.

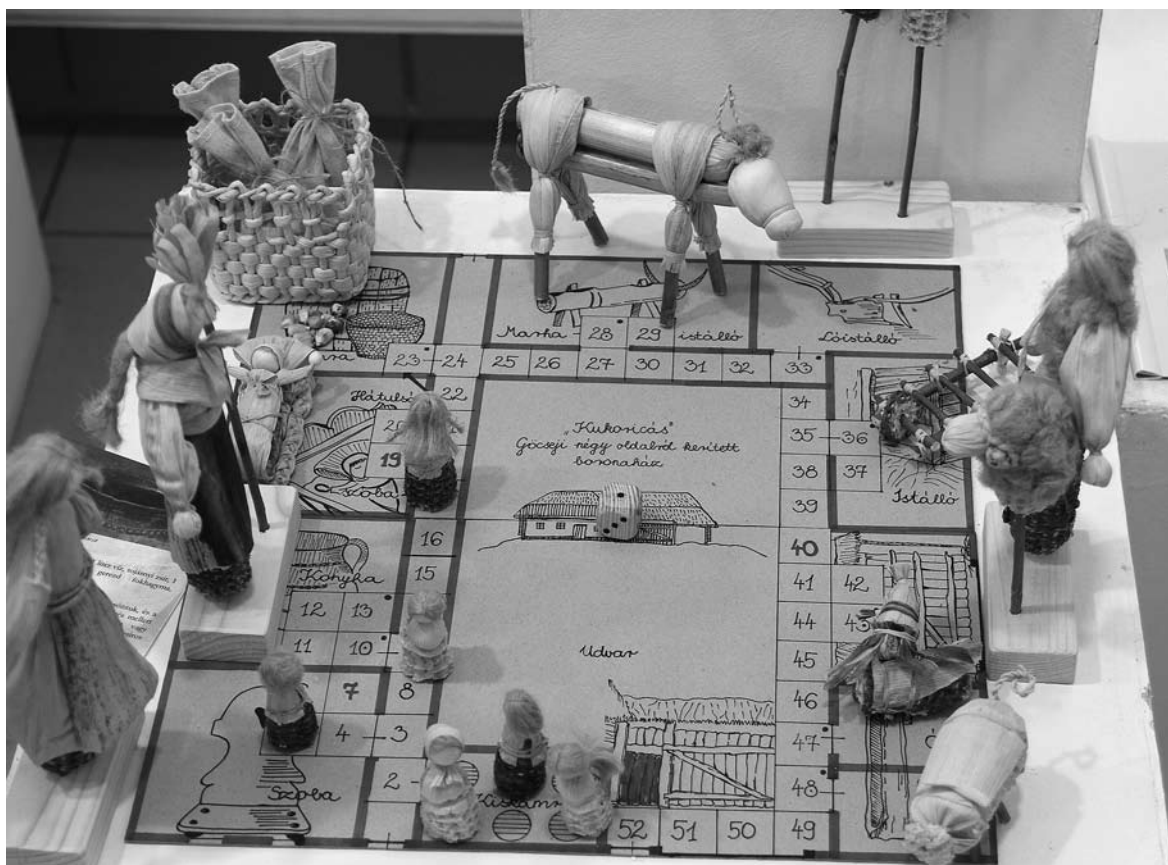
- Számtalan mesterség bemutatót tartanak, sok – sok új ötlettel. A Mesterségek Ünnepe az idén a zsupp tető készítését mutatták be, bevallom, minden nap megnéztem, éppen milyen fázisban tartanak.
- Az egyesület és tagjai számos pályázaton kiválóan képviselik közösségüket, szakmaikat. Az Országos Népművészeti Kiállítás pályázatán mindig nagy teherautónyi pályázati anyaggal érkeznek.
- Az Alkotóházakat tömörítő egyesület megszervezése is hozzájuk köthető, mely szép összetartó kezdeményezése a területnek.

A kézművesség, a népi kultúra iránti elkötelezettség életforma, életmód, élethivatás is egyben. Aki

egyszer megszereti, nem tud szabadulni tőle, ezt abbahagyni nem lehet, csak elkezdni.

És a kiállításon bemutatkozó alkotókról röviden, a teljesség igénye nélkül:

Balogh Mihály, aki rönkbútoraival, archaikus, mives edényeivel, evőeszközeivel ért el országos elismeréseket, és aki idén a zsupp tetőt készítette és tanította fiataloknak a Mesterségek Ünnepe; Domján Zsuzsa és Parragi Ági, akik főleg hetési hímzéssel készítenek viseleteket, és lakástextileket; a Csipke Stúdió, akik folyton a megújuláson dolgoznak közös erővel; Marczisné Sass Ilona, hímzéseivel sok országos pályázat nyertese; Horváth Margit, Jandl Olga, Antalovic Darinka szlovéniai magyar hímző szakkörvezetők, akik szintén mindig pályadíjasok; Csuti Tibor fazekas, aki itt nőtt fel, itt tanult az egyesületben, kiváló mester, már ő tanít másokat; Markos Éva csuhés, aki betlehemeivel aratott sikereket;

Pozvai Andrea társasjátéka, mellyel 2012-ben kiérdemelte a Népművészet Ifjú Mestere címet

Bereczky Csaba faragó, aki már a tokaji ház építésénél is ott volt, a Népművészet Mestere, sok fiatal faragó nőtt fel a szárnyai alatt;

Gömbös Katalin, egyik legkiválóbb nemezes, akinek munkáját a nemezsátor mellett sok tanuló is őrzi;

Kerekes Endréné, aki Vas megyéből költözött ide, és a Nyugat-dunántúli hímzések nagy ismerője;

Jankovics Tamás faragó, akit első sorban kéregedényeiről ismerünk;

Takács István kovács, aki szintén tudását tovább adó, oktató mester, aki országos pályázatokon mindig különleges tárgyakkal lep meg bennünket;

Molnárné Riskó Erzsébet, aki népviseletes babákat, gyöngy kobakokat, ékszereket készít;

Bordácsné Kishonti Erika, aki elsők között végezte el a szövő tanfolyamot, és kiváló oktató is egyben;

Kiss Preisinger Anna, aki nem csak a festékes szőnyegek világában van otthon, hanem olyan viseleti darabokat is készít, melynek alapanyagát is maga szövö;

Török Eta, aki kiváló szakkörvezetőként feldolgozta a környék hímzéseit, és ezeket a határon túl is népszerűsíti;

Kocsisné Koszorús Anikó, aki egészen Felvidékig, Zobor-aljára ment gyűjteni az ottani hímzéseket, melyeknek legkiválóbb szakértőjévé vált, persze saját tájegységének hímzéseit legalább ilyen alaposan ismeri és tanítja;

Nagy Béla, aki egyik tervezője a nemezsátor bútorzatának, de ostorairól, pástorkészítéséről a legközismertebb;

Balogh Lajosné csipkekészítő, aki szintén Vas megyéből telepedett át ide, kiváló országos eredményeket felmutató szakember;

Barakonyi István fazekas, aki szintén ebből a közösségből indult, s gyönyörű használati edényeket készít, aki a tömegtermelés ellenére meg tudta őrizni igényes, saját arculatát,

Czibor Imre fazekas, aki a zsúrit és a közönséget meg tudta győzni arról, hogyan lehet átvinni a pástorfaragások motívumvilágát mai kerámiákra;

Dancsecs Diána börműves, kiváló modern bőrtárgyak megálmodója és elkészítője;

Konrád Lajos fafaragó, sok fiatal mestere, idén Király Zsiga díjat kapott alkotó;

Pozvai Andrea, aki ötletes gyermekjátékaival idén nyerte el a Népművészet Ifjú Mestere címet, és aki az egyesület szervezésében is nagyon aktívan vesz részt;

Takács Zsuzsanna csipkekészítő, viseletvarró, a csipke stúdió korábbi vezetője, létrehozója, aki oktatóként és alkotóként is egyaránt kiemelkedik az országos mezőnyben is;

Tüske Mária csuhéfonó Népi iparművész Szlovéniából szintén állandó résztvevője az országos kiállításoknak.

◀ Balogh Mihály
Népi iparművész organikus
fatárgyai

Az új népi design –
Stiller Gábor,
Domján Zsuzsanna
és Parragi Ágnes Népi
iparművészek kollektívája

Kertész László

Feszület, mint emlékmű

Amikor az avatóünnepségre készültem, még nem ismertem a művész, Oláh Katalin névválasztását, *Korpusz egy templom emlékére*, a meghívón láttam először, miközben én – tőle függetlenül – a *Feszület, mint emlékmű* munkacímet adtam méltató soraimnak.

Mindkét címadás jelzi: sokféle hagyomány folytatója a művész ezzel a kereszttel, de egyben komoly újragondolásukra is kényszerült a feladat összetettsége miatt. Amikor a keresztállítás ügyében a Német Nemzetiségi Önkormányzat és a Kulturverein Vecsés a Képző- és Iparművészeti Lektorátus szakmai segítségét kérte, az emlékállítás céljaként a közösség és Vecsés első templomának, az 1800. szeptember 13-án szentelt Szent Kereszt Felmagasztalása (Kreuzerhöhung) templom emlékezetének ápolását, illetve a háborúban elpusztult épület pótlására az 1940-es, 50-es évek fordulóján megkezdett új templom rövid ideig itt állt falai, mint a közösségi összefogás jelképe, megidézését jelölték meg.

A figyelmes szemlélő azonban rögtön láthatja,

hogy a szobor posztamentumába évszámok is bevéssékre kerültek, amelyek tovább tágitották a mű értelmezési tartományát: a kultusz és a közösségi vallásgyakorlás emlékezte mellett a közösség eredetétől annak 20. századi passziójáig kiterjesztve azt. 1786-ban telepítette be II. Grassalkovich Antal a török dúlás következtében elnéptelenedett Vecsést 50 – a környékről származó – főleg sváb jobbágycsaláddal. Az 1945-46-os évszámok pedig a málenkij robotra és a kitelepítésre, a közösség legnagyobb tragédiáira emlékeztetnek.

De nemcsak az emlékállítás komplexitása, hanem a *Feszület* használatának és formai hagyományának az emlékmű funkcióval való egyesítése is nehéz feladat elé állította a művészt, amit ő bravúrosan, de egyben nagyfokú alázattal oldott meg. A szobormű, amit látunk, műfajában és funkciójában részben elüt a köztéri Korpuszoktól. Egyesíti a köztéri feszületek, elsősorban az úgynevezett út menti keresztek népi hagyományát a Keresztre feszítés, illetve Krisztus a kereszten ábrázolásainak művészettörténeti tanulságaival.

A falusi keresztállítás indítékait a vallásnográfia lajstromozta. Magyarországon már a középkori évszázadokban is állítottak keresztet, elsősorban útkeresztvezdék mellett. A keresztállítás szokása különösen a 18. századi, barokk időkben vált igazán gyakorivá. A műcsoporton belül út menti keresztnek azokat szokták nevezni, amelyek nem az egyház liturgikus cselekményeinek színhelyein állnak, vagyis nem a templom, a temető, a kálvária a környezetük. Az út menti kereszt funkciói változatosak: a falvak bejáratának jelzése (köszöntés, búcsúztatás), „engesztelő” kereszt, hálaadó kereszt, fogadalomból, betegség, járványok idején állított kereszt. Szabadtéri keresztjeink nagy többségét nem az egyház állította, hanem a hívek fizették költségüket. Az állítatók nevét többnyire megörökítették a talapzaton. Ha az egyéni áldozatkészség kevésnek bizonyult, akkor az egész közösség adakozása teremtette meg a forrást a kereszt fölállításához. Gondozásuk az alapító család, vagy ennek kihalása, elköltözése esetén, a környéken lakók feladata volt. Készítőik leginkább falusi mesterek, egyes kezű parasztok, kőfaragók. Különösen sok útszéli keresztet állítottak a 19. század második felében.

A másik hagyomány a művészettörténeti: az ókeresztény művészet a 4. századtól kezdve ábrázolta a keresztet, mint a halál fölötti győzelem jelképét, de Krisztus kereszthalálát sohasem, hiszen a keresztre feszítés a legelvetemültebb bűnözők, társadalmon kívüliek, főként rabszolgák büntetése volt. E halálbüntetés megszégyenítő funkciójának emlékezete kellett, hogy elveszzen ahhoz, hogy Krisztus teste is megjeleníthető legyen a keresztben. A Keresztre feszítés, Krisztus a keresztben legkorábbi ismert ábrázolása az 5. századból való (430 körül), a római Sta Sabina faragású ajtószárnyán lévő domborművön látható. Egy körülbelül ezzel egyidős elefántcsont domborművön (London, British Múzeum) a halott Krisztus teste egyenes tartású, a halál legyőzőjeként szinte eleven. A korai bizánci alkotások élve mutatják Krisztust, nyitott szemmel, sokkal inkább állva, semmint függve; a halál fölötti győzelmet hangsúlyozzák, nem a szenvedését. A Krisztus kettős (isteni és emberi) természete körüli vitával összefüggésben a képrombolás kora (726-843) utáni bizánci keresztre feszítése-

ken hangsúlyozzák Krisztus halálát (csukott szem, lehajtott fej, az oldalsebből kiszökött vér), amivel azt akarták hangsúlyozni, hogy emberként szenvedett és halt meg, ezért emberként ábrázolható és képe tisztelhető. Ezt a típust a nyugati keresztény egyház ellenezte.

A 13-14. században a misztikus vallásosság egyre inkább elmélyedt Krisztus szenvedésében és halálában, az ábrázolások is ezt domborították ki: ettől kezdve van töviskorona a fején. A 15. század Itáliájában lesznek majd jellemzők az ideális szépségű, a halált szinte békés álomnak mutató keresztre feszített Krisztusok – ezzel szemben állnak Grünewald vagy M.S. mester borzalmas halált megjelenítő ábrázolásai. Michelangelo lesz majd az, aki erőteljes alkatúnak mintázza a megfeszített Krisztust, élőként és holtként is. A köztéri keresztet Korpusz típusai kisebb változatosságot mutatnak: a két fő típus a csukott szemű, oldalt hajtott fejű, halott Krisztus, és a szembe néző, nyitott szemű, lebegő testű, élő Krisztus.

Oláh Katalin Korpusza Krisztus szenvedését is megmutatja, de nem uralja egyértelműen a dráma, a halott, de nem megtört test ugyanarra utal, mint a kereszt hangsúlya a kompozíción belül: nem a megfeszítés eszköze itt már a kereszt, hanem a megváltás szimbóluma.

A kereszt és az architektúra kiemelt szerepet kapott a művön: formálásuk a templomnak-templomoknak való emlékéllítást szolgálja. A kereszt jellegzetes szárvégeivel a vecsési Német Nemzetiségi Önkormányzat címerében szereplő arany keresztet idézi, ami maga is emlékéllítés: formája a közösség háborúban elpusztult templomára asszociál; egyúttal a közösség katolikus hitvallása. A kereszt szándékolt hangsúlyát a szobron ez is indokolja.

Rendkívül egyéni, de egyben a hagyományt integráló megoldás a keresztet pilléreként támasztó architektonikus elemek részletképzése is. A feszület első verziói közt a művész egy dominánsabb, fülkeszerű architektúrában gondolkodott. Végül azonban – részben a megrendelő kívánságát is akceptálva – méretében redukálódott az építészeti elem, viszont a jelképisége rendkívüli módon intenzív lett. A valaha volt szentély barokk oltár-építményét idézi a volutás támaszokkal, félig kitakart lantablak alakú áttörésekkel, átírt, építészeti

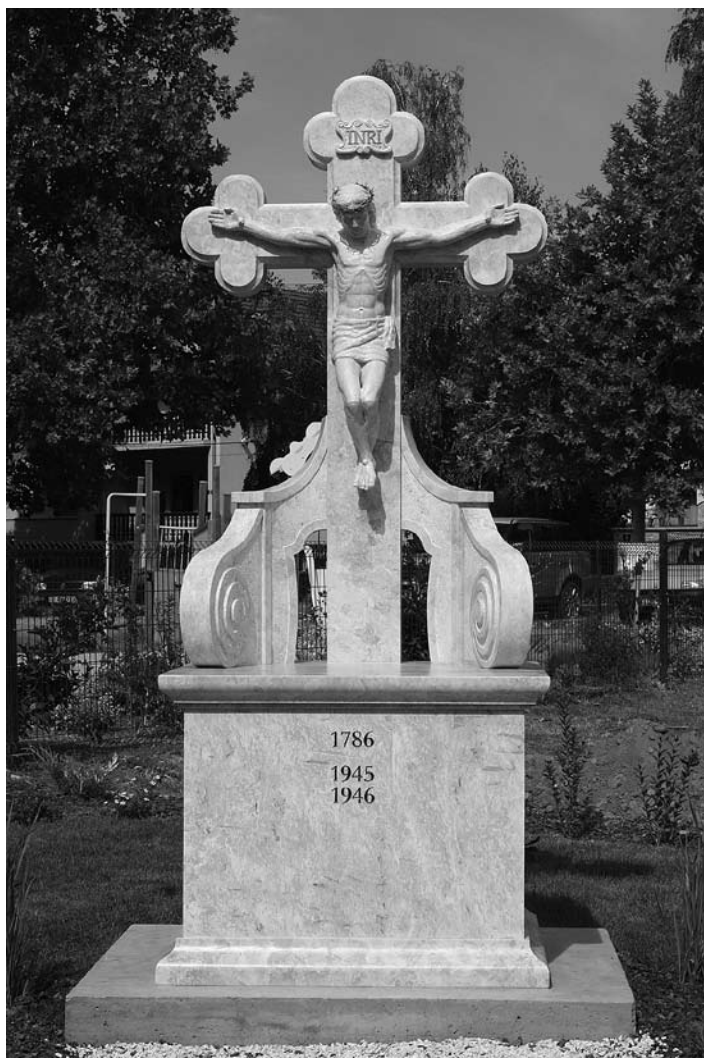
motívumokból sűrített elemként. Az így létrejött forma pedig Mária monogramját is rejti. Az architektúra rokonságot mutat azokkal a fülkeszerű képoszlopokkal is, amelyek a templom nélküli településeken esetenként kápolna alakú épületté nőttek.

Már a 17-18. században szokás az elromosodott templom, kolostor helyére keresztet állítani. Ez esetben az emlékezés sokadik rétege, hogy az eredeti templom maga is a Szent Keresztnek lett szentelve. A Kereszt maga is Krisztust, a kereszt-halálban Krisztusnak a bűn és a halál fölötti győ-

zelmét jelképezi – ez esetben emlékállításként is, nemcsak a nembeli megváltásra utalva, hanem a lokális közösségre is, a háború, majd a diktatúra általi pusztítás feletti lelki győzelemként.

A kész művet látva megállapíthatjuk: 21. századi, mégis mélyen a hagyományba ágyazott plasztika született, amely nem jöhetett volna létre Oláh Katalin tehetsége és megélt hite nélkül. Köszönhetően a művésznek és a Feszület állító közösségnek. *(Az avatóbeszéd írásbeli változata.)*

Vecsés, 2012. szeptember 30.

Szemes Péter

Ruszt József húsz éve

A néhai kiváló rendező előadásait kedvelők öröme és a magyar színháztörténet javára a Forgách András-Nánay István-Tucsni András szerkesztőhármas az idei esztendőben két újabb kötettel gazdagította Ruszt József életmű-sorozatát. Az 1962-69 közötti naplójegyzeteket és a *Rekviem* című saját drámát, valamint a *Színészdramaturgia* és *A Színitanoda pedagógiai elvei és módszertana* című írásokat közreadó kiadványokat követően, a Kossuth-díjas művész születésének 75. évfordulója alkalmából, ezúttal az 1962-72-ig, illetve 1972-81-ig tartó évadok eseményeit mutatják be, ezek szövegnyomait közvetítik az érdeklődők felé a gondos és alapos válogatók.

A korábbi évtizedet átfogó könyv anyaga jelentős mértékben kapcsolódik a személyes benyomásokat rögzítő naplóhoz – nem véletlen, hogy a megfelelő helyeken ennek bejegyzései is nyomatékosítják a leírtakat –, s tartalmilag voltaképpen a debreceni és az Universitas Együttesnél eltöltött időszak történéseit ismerhetjük meg belőle. Ruszt 1962-ben, Nádasdy Kálmán osztályában végzett a főiskolán (vizsgarendezése Prosper Merimée *Menny és pokol* című egyfelvonásosa volt), majd a Csokonai Színháznál kezdett dolgozni. Életének ekkor induló szakaszát a kettősség határozta meg: miközben a cívis város teátrumában a rá osztott darabokat kellett legjobb tudása szerint színre vinnie, az Egyetemi Színház nála nem sokkal fiatalabb diákjaival kedvére kísérletezhetett. Napjai zömét próbákon, és ingázva, a két település közt közlekedő vonaton ülve töltötte. Bizonyosan a feszített munkatempó is szerepet játszott benne, hogy debreceni színészeit a próbafolyamat kritikus pillanataiban levélben is instruálta (az első hasonló jellegű, beválogatott levél Dégi Istvánnak íródott Tersánszky *Kakuk Marcijának* főpróbája után). Emellett, rendhagyó módon, hosszú elemzéseket készített a feladatul kapott darabokról, boncolgatva az alakok jellemét, tetteik motívumait, a cselekmény

hangsúlyos pontjait, beszámolva ugyanakkor friss olvasmányélményeiről, eltöprengve egy-egy elméleti vagy éppen gyakorlati problémán – a legbővebb, legalaposabb ilyen szöveg a Piscator átdolgozása alapján született, 1964/65-ös szezonban színpadra állított *Háború és béke*, illetve O'Neill (1967-ben rendezett) *Amerikai Elektrája* kapcsán készült. Időben az utóbbi két bemutató közé helyezhető az amatőr társulattal elért legnagyobb siker: a klasszika-filológusok elismerését is kiváltó *Oreszteiát* követő *Karnyóné*-rendezés (1965). Ruszt Csokonai-előadása nemcsak azt igazolta, hogy érdemes rendre elővenni és játszani a klasszikus magyar drámákat, de azt is, hogy a külföldi közönség a hazaihoz hasonlóan érti és reagálja le az alapvető drámai szituációkat (ez esetben a komikusakat). *A Karnyóné* megalapozta az Egyetemi Színház nemzetközi megbecsülését (díjat nyert a Nancy-i diákszínház fesztiválon) és a fiatal rendező pályáján is emlegetett mérföldkővé vált. Nem véletlen, hogy mikor az Universitas Együttes tagjainak két esztendővel később a wrocławai seregszemlén alkalma nyílt megtekinteni Grotowski *Az állhatatos herceg* című legendás előadását – Ryszard Cieślakkal a főszerepben –, Sólyom Kati így reagált: „látja, Ruszt, ilyeneket kellene nekünk is csinálni, nem ezt a szar diákszínházat, mint a Karnyóné!”. S így is történt: a kegyetlen színház ihlette a *Cselédeket*, *A pokol* nyolcadik körét (Halász Péter Pilinszky KZ-oratóriuma alapján írt szövegével), majd a *II. Edwardot és a Gyilkosok éjszakáját*. És ki tudja, hogy ez a kiváló sorozat hogyan folytatódott volna, ha Rusztot egy 1969-es párizsi szexuális afférja miatt hivatalosan el nem távolítják az Egyetemi Színháztól. Mindenesetre, mikor az új művészeti vezető, Babarczy László megpróbálta visszahívni dolgozni az átformálódó együtteshez, a felkérésre már ő mondott nemet. A kísérletezést 1967-től Debrecenben a Ceres Együttessel is volt lehetősége kipróbálni, ám négy

évet és ugyanennyi bemutatót követően pályáján ez csak rövid kitérőnek bizonyult.

Az Egyetemi Színpadon végzett munka, feszítettség ellenére (rendkívül rövid próbaidő, sok utazás), felüdülést jelentett Rusztnak, hiszen kiszakadhatott a kőszínházi környezetből, ugyanakkor új tapasztalatokkal gazdagodott, melyeket elkezdett beépíteni debreceni rendezéseibe. Ma már belegondolni is sok, hogy az 1967/68-as évadban például 11 előadás fűződik nevéhez. Közülük ráadásul nem egy komoly sikert keltett, amint ez a jó szerkesztői érzékkel beválogatott kritika-részletekből is kiderül. A nagy mennyiség tehát nem, vagy csak a legkritikább esetben párosult a minőség csökkenésével – mindez a rendező tehetségének igazolásán túl példamutató precizitását, maximalizmusát, értékteremtési igényét is mutatja. A Csokonai Színház különböző játszóhelyein debreceni éveiben több mint 30 bemutatója volt, s főként az utolsó időszak munkái (*Lear király*, *Hosszú út az éjszakába*, *Galilei élete*, *Romeo és Júlia*) bizonyították: Ruszt jelentős rendezővé érte. Mindazonáltal több tényező is indokolta a színházváltást. Azzal együtt, hogy évtizedekkel későbbi emlékezéseiben is meleg szívvel gondol vissza a számára kedves városra, teátrumára és az abban eltöltött évekre (a kapcsolódó írások *Visszatekintés* címmel kerültek be a kötetbe), akkor már jó ideje nem volt felhőtlen kapcsolata az intézmény vezetésével (különösen a régi és az újonnan érkezett főrendezővel, mint közvetlen felettesével), kicsit belefásult az itteni munkába, új kihívásokra vágyott. Ez pedig szükségszerűen levegőváltózással is járt. Miután egykori évfolyamtársa, Sándor János főrendező lett Békéscsabán, előbb az ő felkérésére vállalt feladatot, majd Radó Vilmos kecskeméti igazgató invitálására a Katona József Színházhoz szerződött.

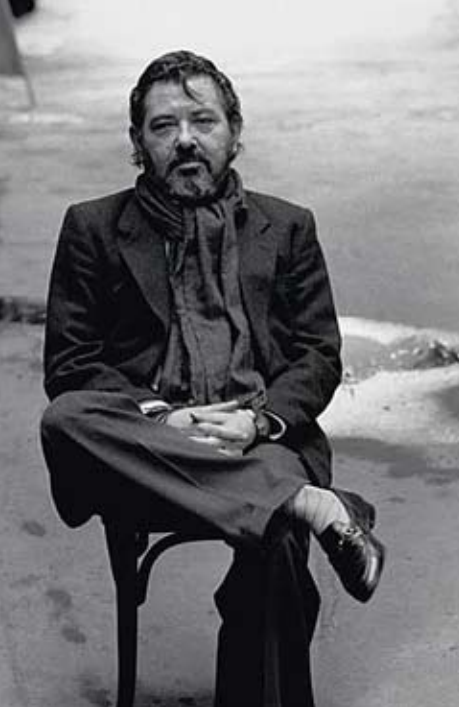
A debreceni évtizedet áttekintő könyvhöz hasonlóan, a következő, közel dekádát átfogó kötet összeállítása során is kiváló megoldásnak bizonyult Nánay István előszavát követően ott a feleség, Mátyus Aliz (Geller), itt az alkotótárs, Tucsni András (A színházcsináló) visszatekintő szövegeinek közlése. Mindkettő számos értékes, főként személyes adalékkal gazdagítja Ruszt portréját, pályaképét. Utóbbiból az – a szerkesztői információ – is kiderül, hogy 1970 után megszakadnak a naplófolyam

bejegyzései, így a kecskeméti évekről értelemeszerűen kevesebb intim jellegű, de – a kritika figyelmének köszönhetően – több külső ismertető, elemző írás áll rendelkezésre.

A rendezői életmű bemutatása folyamszerű, ott kezdődik, ahol a megelőző könyvben (a függeléklet leszámítva) abbamarad – ez természetesen semmit sem von le a kiadványok önálló értékéből, sőt újabbat biztosít nekik. Ebben az olvasatban a nyitó, *Útközben* című egység egyfajta átkötésként, hídként funkcionál. Kecskeméti munkáját 1971-ben vendégként Szakonyi *Adáshibájának* rendezésével kezdte Ruszt, majd mindjárt a következő két évben – még mindig nem állandó társulati tagként – két nagy feladatot is kapott: a *Hamlet* és a *III. Richárd* színre vitelét. A kritika részéről előbbi vitát, utóbbi tetszést váltott ki, a kapcsolódó közreadott írásokból azonban az is nyilvánvalóvá válik, mennyit tépelődött ő maga például egy-egy értelmezési lehetőség, megoldás (így a megfelelő szereposztás kialakítása) esetében. A Shakespeare-sorozat folytatásaként az 1973/74-es évadban immár főrendezőként a *Troilus és Cressidát*, azután a *János királyt* (1975) és végül a *Periclest* (1978) rendezte meg. De számos más klasszikust is színpadra állított, Racine-tól (*Bereniké*, 1975) Schilleren át (*Don Carlos*, 1974; *Stuart Mária*, 1976) O’Neillig (*Egy igazi úr*, 1974; *Boldogtalan hold*, 1975) vagy Solohovig (*Csendes Don*, 1976). Az instrukciós levelek mellett ebben az időszakban számos, pozíciójából következő, a társulat egy része (adott előadás, például a *Troilus szereplői*) vagy egésze előtt elmondott beszédét (bemutatkozó felszólalás, évadindító) írásban is rögzítette. Mindezekből nyilvánvalóvá válik, hogy Radó Vilmos igazgató döntése mennyire helyesnek bizonyult.

Az első Schiller-rendezéstől datálódik a Gábor Miklóssal való szakmai, baráti kapcsolat kezdete is. A Fülöp király szerepére felkért kiváló színész így nyilatkozott a közös munka indulásáról: „Ruszt első hívására igent mondtam. Őszintén szólva sem a darab, sem a szerep nem érdekelt. Szinte kizárólag Ruszt és a társulat...”

Az tetszik nekem Ruszt rendezői stílusában, hogy ha egyszer ráértett a színész és a szerep találkozási pontjára, ha egyszer megtalálta a színészben az

Ruszt József
fotó:
Szebeni András

Az 1974/75-ös első, főrendezőként előkészített, irányított és lebonyolított évad, amellyel, hogy útjára indította híres iskolaszínházi programját és leszerződtetett két rendkívül tehetséges fiatal rendezőt, Csizsár Imrét és Szurdi Miklóst, a *Don Carlos*on kívül még egy közös bemutatót hozott: a vendégművész James Tyrone-t játszotta a Ruszt által színpadra állított *Boldogtalan holdban*. Gábor Miklós és Vass Éva ezt követő, hosszabb távú színházhoz kapcsolásával nemcsak a teátrum nyert sokat, de a fiatal társulat tagjai is tanulhattak tőlük. Máig ritka és példaértékű az a közel egy éves, gondos és alapos munka, melynek eredményeként hármuk közös álma, Racine újrafordított *Bereniké*-jének kecskeméti bemutatója megvalósult (szerencsére ez a könyvben az egyik legjobban dokumentált előadás). Sajnálatos, hogy különböző okokból ezt a fajta együttgondolkodást nem követték, nem követhették hasonló sikerek.

Noha Ruszt törekedett a társulat folyamatos építésére, erősítésére (ezért hívta meg például Zsámbéki Gábort Téli regét rendezni), elképzelései nem mindig találtak az új igazgató, Mislai Istvánéival. Ezek a pozícióharcok pedig energiáik jelentős részét lefoglalták. Végül a direktor távozott, de a főrendező szándéka ellenére nem ő, vagy Majoros József, hanem a helyi politikai erők által támogatott Sajtó Géza lett a színház első embere. A *Bacchánisnőket*, a *Csendes Dont*, a *Stuart Máriát*, a *VII. Gergelyt* (az ebben az évben az *Oszlopos Simeont* színpadra állító Gábor Miklóssal a címszerepben)

elképzelt figurát, akkor már nagymértékben alkalmazkodik hozzá. Valószínűleg azért, mert az a meggyőződése, hogy mi, akik esténként létrehozuk az előadást, ugyanolyan fontosak vagyunk a színházban, mint maga a darab. Ruszt munka közben elsősorban arra kíváncsi, hogy én, Gábor Miklós hogyan viselkedem az adott szituációban...”.

és a *Periclest* is magában foglaló, összesen mintegy 6 esztendő és 20 bemutató után az 1978-as év újabb változást hozott Ruszt életében és pályáján.

Az országos színházi élet irányítói struktúra megújítását célzó kísérletének eredményeként vidéken már bevált vezetőket hívtak a jelentősebb budapesti teátrumok élére. E törekvés jegyében került például a Zsámbéki-Székely páros a Nemzetihez, vagy Ruszt a Népszínházhoz – azonban hamarosan be kellett látni, hogy a fővárosban a korábbi műhelymunka nem folytatható, s a másutt elért sikereket ebben a közegben nem lehet megismételni, így a 80-as évek elején elkezdődött a visszarendeződés. A kötet ebből a három évből viszonylag kevés írást, néhány magán- mellett főként hivatalos leveleket közöl. Végül 9 bemutatót követően – melyek közt olyanok is találhatók, mint a *Romeo és Júlia*, a *Doktor Faustus* (Gábor Miklóssal), a Gárdonyi mű alapján írt *Láthatatlan ember* vagy a *Dandin György* – a Szegedi Nemzeti Színházhoz szerződött.

Az életmű-sorozat két új könyve ezt az időszakot értelemszerűen már nem tárgyalja, az tehát – a zalaegerszegi évekkal egyetemben – átkerül a következő, a szakmai és a nagyközönség által bizonyosan hasonló érdeklődéssel várt, remélhetőleg mielőbb megjelenő kötetbe. A közreadott húsz esztendőnyi színháztörténet és személyes történelem: az „universitاسos”, debreceni, kecskeméti működés és a rövid népszínház intermezzo mellett a függeléként becsatolt írással (útinaplói, *Őszinteségem története* című önéletrajzi összegzése, a 75 éves Gábor Miklóst köszöntő és néhai mesterére, Nádasdy Kálmánra emlékező szövegei), 117 bemutató fontosabb adataival, valamint az eligazodást segítő jegyzetanyaggal együtt egy kiváló rendező sokszínű munkájába, esemény- és élménygazdag életébe engednek bepillantást. E tekintetben pedig a két kiadvány nemcsak a szakemberek, leendő kutatók, de a színházkedvelők, érdeklődők figyelmére is érdemes, alapos elmélyülést igénylő olvasmányt biztosít.

(Ráday Könyvesház Kft, én.)

In memoriam Fischer György

(1956. november 5. – 2012. november 22.)

Búcsú a fájdalmas szépségek szobrászától

Egy magyar szobrászművésztől búcsúzunk, akinek nagyívű életműve váratlanul és korán zárult le: Fischer György ötvenhat évet élt, és csupán három évtizedet ölelhet fel munkássága.

A siklói születésű, felkészülését a pécsi Művészeti Gimnáziumban megkezdő, majd tanulmányait a budapesti Magyar Képzőművészeti Főiskolán Somogyi József tanítványaként végző-befejező szobrász 1982 óta Zalaegerszegen élt, dolgozott és tanított, osztozva a vidéki magyarországi művész-létből eredő súlyos hátrányokban és alkotói megpróbáltatásokban, egyúttal élvezve e létezőmód üdítő áldásait és friss aspirációit is. Így az uralkodó jellegű, gyakran változó művészeti trendektől független, karakteresen önálló plasztikai világot munkálhatott ki, önálló formarendet, stílust teremthetett. Fischer György a figuratív, az alak-központú plasztikai tradícióhoz vonzódott és kapcsolódott, de ezt a mély és erőteljes hagyományt különös atmoszférájú művekkel, szobrászati nívumokkal gazdagította, sajátos szemlélettel megformált, fájdalmas érzetekkel árnyalt kompozíciókkal gyarapította. Ülő, álló, fekvő, összekuporodó és kitérő, magába roskadó, elnyújtott testrészekkel felépített, furcsa arányrendszerekbe foglalt, esetenként torz és torzított szobor-alakjai a XX. század második felének, az ezredforduló emberi konfliktusaival, feszültségeivel és kételyeivel áthatott, alapvetően diszharmonikus művekbe foglalt dinamikus, szuggesztív kifejezések. A megjelenített testhelyzetek, a megragadott mozdulatok, a dús érzelmi töltettel vezérelt gesztusok – a hangsúlyok, a kiemelések, a lényegtelen részletek mellőzése révén – a kor létállapotainak és érzésvilágának hiteles tükröztetései.

Az egységes, nagyobb alkotói fordulatok nélkül felépített oeuvre rajzokból, érmekből, kisplasztikákból, portrékból és megbízásra készített, külső vagy belső, közösségi terekben (nemegyszer emberpróbáló küzdelmek megvívása után) megvalósított emlékszobrokból, emlékművekből – körplasztikákból, domborművekből – fűződik fel. Ebből a műegyüttesből a köz- és magángyűjteményekben őrzött, a közelmúlt évtizedeiben több önálló kiállításon is felsorakoztatott kisplasztikák, valamint a monumentális, elsősorban mintázott, bronzba öntött kompozíciók emelkednek ki. Az érme, a kisszobrok a dolgok, illetve a művészet, a művészettörténet rendje szerint szétszóródnak a világban, de a monumentális szobrok (remélhetően) hosszú-hosszú ideig az alkotó által kijelölt helyükön maradnak: így többek között a zalaegerszegi művészeti iskola rendhagyó Ady-emléke, a bocskai II. világháborús emlékmű és a fűzvölgyi 56-os emlékmű allegorikus nőalakja, a keszthelyi történelmi súlyoktól összerogyó *Áldozat*- és a zalai megyeszékhely precedens-teremtő, eredeti mondandót eredeti módon összegző *Országépítő*-szobra.

A búcsú végtelen szomorúsággal árnyalt időszakában a szobrok adnak biztos reményeket: Fischer György alkotásai szilárd, kemény, maradandó anyagokba foglaltak, s az alkotó szemlélete által megtestesített eleven szellemiség révén továbbra is velünk maradnak.

Wehner Tibor

Műterem - egy másik dimenzióban

Azon a csütörtökön az Ady-iskola nebulói a becsengetést követően hiába vártak a Tanár úrra. Néha máskor is előfordult, hogy késett, vagy közbejött valami, de azt mindig előre jelezte. Ezúttal azonban hirtelen szólították el, már nem volt ideje telefonálni. Fischer György Tanár úr, Munkácsy-díjas szobrászművész – a barátoknak egyszerűen Fisi, vagy Gyuri – eltávozott közülünk, s mostantól egy más térben készülnek alkotásai.

Fischer Siklóson született, a forradalom évében. Pécssett, a Művészeti Gimnáziumban jegyezte el magát a szobrászattal, 1977-1981 között a Képzőművészeti Főiskolán Somogyi József volt később is sokat emlegetett mestere. 1982-ben Zalaegerszegre költözött, itt érett karakteres, egyéni hangvételű művésszé, generációjának meghatározó tagjává. Számos hazai és külföldi (Gmünd, Leoben, Turku, Varkaus) egyéni kiállítása mellett rendszeresen részt vett csoportos tárlatokon is. Díjai közül kiemelkedik a Derkovits-ösztöndíj (1982-1985), a Dunántúli Tárlat díjai (1987, 1990), a pécsi Országos Kiplasztikai Tárlat díjai (1989, 1991, 1993), a Hódmezővásárhelyi Őszi Tárlat díja (1997), a Nyíregyházi PRO ARTE aranyérem (2004), valamint a 2005-ben elnyert Munkácsy-díj. Köztéri alkotásai zalaegerszegi intézmények és közterek (Pais Dezső Általános Iskola, Magyar Olajipari Múzeum, Ady Endre Általános Iskola és Gimnázium, Európa tér, Eötvös-köz) mellett megtalálhatók Keszthelyen, Bocskán, Nagykanizsán, Bucsuszentlászlón, Bakon, Zalakaroson, Zalaváron, valamint Lipcsében, és a franciaországi Merlebachban is. Egyik legismertebb munkája a zalaegerszegi Országépítő, melyet közadakozásból sikerült felállítani 2002-ben. Alkotásait a balassagyarmati Városi Képtár, a Tornyai János Múzeum, a Rippl-Rónai Múzeum, az alsólendvai Galéria és Múzeum, a Janus Pannonius Múzeum, a Szent István Király Múzeum, a Szombathelyi Képtár és a Göcseji Múzeum őrzi.

Fischer a szobrászattal nem csupán művelte, hanem tanította is. Alapítója és szakmai programadója volt az 1990-től Gimnáziummá is váló Ady Endre iskola művészeti tagozatának, ahol 1988-tól – négy év kihagyással – haláláig folytatta a fiatalok formaérzékének csiszolását és fejlesztését. Iskolai, szakköri növendékei közül mára többen neves művésszé értek. Volt tanítványai mindig szeretettel emlegetik keresetlen közvetlenséggel és sajátosan szarkasztikus modorában közvetített bölcs tanácsait.

Fischer jellegzetes, mindig emberi alakokat idéző, kifogyhatatlan szellemességgel készült kiplasztikai (és részben köztéri szobrai is) a geometrikus absztrakció jegyében születtek. Figurái expresszív torzók, melyekről minden felesleges részletet és individuális jelleget lehántott. Az a céljuk, hogy az emberi magatartási formákra rakódott civilizációs rétegek alá, az ego lényegébe hatoljanak be. Az egyes alkotások olyan tulajdonságokat, emóciókat, hangulatokat, jellemeket képeznek le, amelyek mindannyiunkban jelen vannak ugyan, de általában rejtetten. E jellemvonások plasztikai hordozóinak van egy nagyon fontos közös tulajdonságuk: a magány. Mások előtt senki sem szereti bevallani, ha fél, ha szorong, ha félszeg, ha letargikus, ha reménytelen, ha bizonytalan, ha elkeseredett, ha kihívóan kacér, ha magányos, ha csüggedt, ha kéjvágyó, ha hiú vagy éppen talpnyaló. Nem büszkélkedünk alázatosságunkkal, könyörgésünkkel, imádságunkkal, aggodalmainkkal, de

nagyravágásunkkal, képmutatásunkkal, önteltségünkkel sem. Ugyanakkor éppen esendőségünk felismerése és elfogadása emberségünk egyik legfontosabb vonása. Fischer nagyon alaposan ismerte az emberi lélek rezdüléseit, érzéseinek árnyalatait, és vallotta, hogy a heroizáló idealizálás helyett ezek plasztikai megfogalmazása a szobrász feladata. A figyelmes szemlélőben alkotásai kíméletlenül célba találnak, mert róla szólnak, s mélyen érintik. A művész az ember-lét emocionális szektorának elemeit gyűjtötte gondosan össze, hogy az elemzést követően minél teljesebb képet rajzolhasson az egészről.

Közel húsz évvel ezelőtt, Gábrriel József festőművész társaságában, egy pohár bor mellett emlékezetes és fontos teoretikai vitát folytattunk Fischerrel, melynek középpontjában az a kérdés állt, hogy az alkotás folyamata során a művésznak bármilyen szinten figyelembe kell-e vennie a közönség ízlését és igényeit, vagy – miután ő autonóm és szuverén egyéniség – a közönségnek úgy kell elfogadnia őt (és munkáit), amilyen önmagától, akceptálva a művész feltétel nélküli tekintélyét. Fischerrel szemben mi az előbbi mellett kardoskodtunk, ő viszont nem csak akkor, hanem egész művészetével, egész pályájával az utóbbit támasztotta alá. Éppen ez az, ami ebben az egyébként soha el nem dönthető, különböző helyeken és időpontokban újra és újra fellángoló vitában az egyik legnyomósabb érv. Alkotásai iránt nehéz közömbösnek maradni, mert erőteljes kisugárzásuk egyértelmű viszonyulást követel meg, és a közönség talán bizonyos mértékig szándékos polarizálása a saját művészi igazságába vetett feltétlen hitének tanúbizonysága. Fischer a maga részéről most lezárta ezt a polémiát is, és műtermét egy másik dimenzióba helyezte át.

Kedves Tanár Úr, kedves Gyuri, hiányozni fogsz! Sit tibi terra levis!

Kostyál László

Fischer
György:
Széplélek

Emlékezés a *Visszajövők* költőjére

Halálának 10. évfordulójára jelent meg Lendván a *Visszajövők* című válogatott kötete, amely verseinek eddig legteljesebb gyűjteménye. Szúnyogh Sándorról van szó, a muravidéki irodalmi élet jeles képviselőjéről. Költőként, szerkesztőként, kapcsolatteremtő szervezőként egyaránt rányomta bélyegét szülővidéke szellemi arculatára. Az idén lenne 70 éves. Az évforduló alkalmával november 16-án a Bánffy Központ kávézójában helyezték el a költő szobrát, Király Ferenc Munkácsy-díjas szobrászművész bronz portróját. A bensőséges avatóünnepségen a barátok, tisztelők, művésztársak emlékeztek Szúnyogh Sándor sokoldalú tevékenységére, a barátokra, az alkotótársra. Göncz László író, parlamenti képviselő, Halász Albert és Bence Lajos költők méltatták munkásságát, mindig aktív, segíteni kész személyiségét; lapunk nevében Péntek Imre költő és Szemes Péter esztéta tisztelegtek emléke előtt. A vajdasági barátok, író-társak közül Tari István és Dudás Károly szóltak a két tájegység szoros szellemi kapcsolatáról, Szúnyogh Sándor fáradhatatlan szervezőmunkájáról. Fenyvesi Ottó, az egykori vajdasági költő-szerkesztő, ma a veszprémi Várucca Műhely szerkesztője találkozásuk derűs pillanatait idézte fel. Nemes László festőművész – aki Marosvásárhelyről települt Zalaegerszegre a 90-es években – arról beszélt, Szúnyogh Sándor milyen nagy szerepet játszott abban, hogy otthon érezze magát az új, zalai-muravidéki környezetben.

Az Európai Költői Torna célhoz ért...

Ahogy lapunkban többször írtunk róla, a maribori Pivec Kiadó folytatta idén is a tavaly elindított nemzetközi költői tornát, hét ország – Ausztria, Bosnia-Hercegovina, Horvátország, Olaszország, Magyarország, Szlovákia és Szlovénia legjobb költőinek részvételével. Társrendezőnek – magyar részről – felkérve a Pannon Írók Társaságát. 2011-ben magyar győztese lett a költői versenynek, Ferencz Győző költő-műfordító személyében.

Előző számunkban ismertettük, ebben az évben a magyar „torna” győztese Kabdebó Tamás lett, Lassan, tűnődve című versével.

November 15-én – az előzetes terveknek megfelelően – a zalaegerszegi Városi Hangversenyteremben bemutatkoztak az országokénti győztesek: Richard Lechner (Ausztria), Tatjana Bijelic (Bosnia-Hercegovina), Martina Vidaic (Horvátország), Kabdebó Tamás (Magyarország), Daniela Raimondi (Olaszország), Mirka Ábelová (Szlovákia) és Franci Novak (Szlovénia).

A döntőre november 17-én került sor a Maribori Nemzeti Színházban, ahol a szerzők anyanyelvükön olvasták fel a verseket. A nemzetközi zsűri döntése szerint – amelynek Ferencz Győző is tagja volt – az idén a szlovén Franci Novak *Ljudje kot rastline – Akár a növények, az emberek* című verse lett a torna győztes alkotása. A szerző elnyerte az Európai Költészet Lovagja címet és a vele járó Arany Rózsát.

Lapunkat az emlékezetes díjátadó ünnepségen Kabdebó Tamás író-költő, Péntek Imre főszerkesztő és Szemes Péter főszerkesztő-helyettes képviselte. Az ünnepség alkalmából – a Pivec Kiadó gondozásában – elegáns kiadvány jelent meg a résztvevő költők győztes műveivel, hét nyelven.

Könyvbemutató

November 19-én, a Bánffy Központban mutatták be Halász Albert: *Tükörben pocsolya* című haiku-kötetét. A két moderátor – Bence Lajos és Péntek Imre – a kötet értékeiről szóltak. Többek között arról, hogy a haiku műfaja a költő kezében a többivel egyenrangúvá vált, s a tematikai változatosság, a nyelvi igényesség és eredetiség a kötetet igazi irodalmi kuriózzummá teszi. A szépen kivitelezett könyv a Magyar Nemzeti Művelődési Intézet kiadásában jelent meg, a Pannon Írók Társasága támogatásával.

Fekete György:
Textil kispasztika
1983

Szerzőinkről

- Bakonyi István** (1952; Székesfehérvár) Irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete: *Serfőző Simon*. Antológia Kiadó, 2012.
- Beszprémy Katalin** (1955; Budapest) Néprajzkutató, kurátor.
- Bujáki Livia** (1975; Dunaújváros) Költő. Legutóbbi kötete: *Kutyavári kutyák*. Tóth Könyvkereskedés, 2009.
- Dreff János** (Tóth Dezső) (1975; Dunaújváros) Író. Kötete: *Az utolsó magyartanár feljegyzései*. Kalligram, 2010.
- Farkas Szilárd** (1981; Kaposvár) Tanár, a PTE BTK Filozófia Doktori Iskola hallgatója.
- Fekete György** (1932; Budapest) Belsőépítész, képzőművész, szakíró. Legutóbbi kötete: *Aranykor*. 2012.
- Gáspár Aladár** (1946; Dunaújváros) Festő, költő. Versei folyóiratokban jelentek meg.
- Göncz László** (1960; Lendva) Író, publicista. Legutóbbi kötete: *Kálvária*. Pro Pannónia Kiadó, 2010.
- Győri László** (1942; Budapest) Költő, prózaíró. Legutóbbi kötete: *A tisztaság akarása*. Napkút Kiadó, 2012.
- Karáth Anita** (1978; Zalaegerszeg) Költő, első kötete: *Paneljazz*. Parnasszus Könyvek, 2011.
- Kálnay Adél** (1952; Dunaújváros) Költő, író. Legutóbbi kötete: *Hamvadó idő*. Tiszatáj Kiadó, 2010.
- Kiss Benedek** (1943; Budapest) Költő, műfordító. Legutóbbi kötete: *Napi gyász, napi vigasz*. Széchalom Könyvműhely, 2012.
- Kiss Kálmán** (1939; Dunaújváros) Tanár, költő. Legutóbbi kötete: *A gyönyörűség alakzatai*. Árgus Kiadó, 2003.
- Koncsek József** (1942; Pomáz) Költő, prózaíró, műfordító. Legutóbbi kötete: *Vogul szigorlat*. Napkút Kiadó, 2011.
- Kovács István** (1945; Budapest) Költő, prózaíró, műfordító.
Legutóbbi kötete: *A barátság anatómiája*. Széchalom könyvműhely, 2007.
- Lackfi János** (1971; Zsámbék) Költő, prózaíró, műfordító. Legutóbbi kötete: *Milyenek a magyarok?* Helikon Kiadó, 2012.
- László Zsolt** (1963; Székesfehérvár) Költő, legutóbbi kötete: *Leszegett fejjel*. Vörösmarty Társaság, 2007.
- Mezey Katalin** (1943; Budapest) Költő, prózaíró, legutóbbi kötete: *Bolygópályák*. Széchalom Könyvműhely, 2010.
- Oláh János** (1942; Budapest) Költő, író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Száműzött történetek*. Magyar Napló Kiadó, 2012.
- Payer Imre** (1961; Budapest) Költő, kritikus. Legutóbbi kötete: *A fehér cápa éneke*. Napkút Kiadó, 2009.
- Pásztor Bertalan** (1931; Dunaújváros) Kritikus, író. Elbeszélései folyóiratokban jelentek meg.
Legújabb drámája, *Az isteni Alma szerelmei*, Az Idő rácsain című antológiájában olvasható. Kornétás Kiadó, 2009.
- Petróczi Éva** (1951; Budapest) Költő, kritikus, műfordító. Legutóbbi kötete: *Kagylókörttel harangozni*. Helikon Kiadó, 2011.
- Péntek Imre** (1942; Zalaegerszeg) Költő, kritikus, művészeti író. Legutóbbi kötete: *Hajtúkanyar*. Magyar Napló Kiadó, 2012.
- Pénzes Dávid** (1984; Zalaegerszeg) Kritikus, PhD-hallgató.
- Pilizota Szandra** (1976; Dunaújváros) Író, költő. Lengyel Róberttel közös regénye: *A jaguáristen álmodik*. Alterra, 2011.
- Pomogáts Béla** (1934; Budapest) Irodalomtörténész, kritikus.
Legutóbbi kötete: *Magyar az üzött magyarságban – Szépirodalmi művek és történelmi dokumentumok az 1916-os erdélyi román betörésről és visszaveréséről*. Kráter Kiadó, 2012.
- Pósa Zoltán** (1948; Budapest) Költő, író, kritikus.
Legutóbbi kötete: *A fehér bohóc feltámadása*. Írók Alapítványa-Széchalom Könyvműhely, 2011.
- Solti Gyöngyi** (1965; Dunaújváros) Pedagógus. Novellái a TÉR-ben jelentek meg.
- Szakolczay Lajos** (1941; Budapest) Irodalomtörténész, kritikus.
Legutóbbi kötete: *Párbeszédék és perbeszédék*. Magyar Napló Kiadó, 2010.
- Szemere Brigitta** (1977; Dunaújváros) Költő. Legutóbbi kötete: *Időresek örvényében*. 2000.
- Szemes Péter** (1979; Zalaegerszeg) Kritikus, esztéta. Kötete: *Művek felé*. Pannon Tükör Könyvek, 2012.
- Szentmártoni János** (1975; Budapest) Költő, legutóbbi kötete: *Ballada hétköznapi díszletekkel*. Stádium, 2010.
- Wehner Tibor** (1948; Budapest) Író, drámaíró, művészettörténész.
Legutóbbi kötete: *Modern magyar szobrászat*. Corvina Kiadó, 2010.

Következő számaink tartalmából:

Makkai Ádám, Kerék Imre, Baán Tibor, Payer Imre, Vass Tibor, Áldozó Krisztián versei; Kilián László, Somogyi Zoltán, Molnár Miklós, Gál Soma prózája; Pomogáts Béla, Vasy Géza, Kabdebó Tamás, Szemes Péter, Molnár Krisztina Rita, Németh István Péter tanulmánya, kritikája; Péntek Imre, Kostyál László, Turbuly Lilla, Szemes Béla képző- és színházművészeti írásai.